

ŽODIS IŠ TOLMINKIEMIO

ŠVIETIMO APRŪPINIMO CENTRAS

Vilnius
2013

Kristijonas Donelaitis
1714 – 2014

Metodinis leidinys apie K. Donelaičio kūrybą.

Apie Kristijoną Donelaitį – apie jo kūrybos poveikį, apie mėginimą suprasti „Metus“ – pasakoja mokiniai, mokytojai, mokslininkai, rašytojai. Knyga visų pirma skiriama mokytojams lituanistams, mokiniams.

Leidinį sudarė, metodinę medžiagą parengė *Stepas Eitminavičius*.

Leidinyje panaudotos Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto archyvo nuotraukos.

Turinys

Galvojant ne vien apie jubiliejų	5
Ar lietuvių kalbos pamokos neįdomiausios?	7
Mes, lituanistai	9
Prieš pradėdant kalbą apie „Metus“	10
Planuojame... ..	11
Vienu sakiniu	14
Kristijonas Donelaitis man... ..	16
Ne vienu sakiniu... ..	18
Dramos fragmentas	21
„Metai“ yra gražu	25
Išskaitome į Jūratės Sučylaitės tekstą	31
Kalbiname mokslininkus	35
Senų užrašų mįslės	38
Mokinių mintys – kad atsirastų naujų požiūrių	42
Kokia yra svarbiausia problema?	44
Viena rašinio pastraipa	45
Abiturientės iš Užupio pažintis su Donelaičiu	48
Vienas rašinys	51
Rašinių temos	53
Baigti sakinius	56
Kitokios pamokos, kitokios užduotys	57
Donelaičio „Metai“ ir dalykiniai raštai	59
Ieškome Donelaičio	62
Gražūs sakiniai	65
Kompozicijos	67
Daug kūrinių, o matome „Metus“	69
Vietovėse, kurios mena Donelaitį	75
Alekso Bartniko ekskursijos	76
Jaukus buvimas su Donelaičiu	78
Kristijono Donelaičio vardu pavadintoje	81
Kas gali, o kas negali tapti pamokos dalimi?	85
Iš Donelaičio pastabų	88
Kodėl?	90
Galimų diskusijų link	98
Gimnazijos trečiokai gegužę	100

Ankstyvoje jaunystėje, kai susipažįstame su K. Donelaičiu, dar nemokame vertinti jo kūrybos, bet su amžiumi ateina ir žavesys, ir pagarba didžiajam būrų poetui, ir noras ką nors padaryti jo atminimui, juo labiau kad buvo į ką atsiremti.

Elena Lebedienė

(Iš Bernardo Aleknavičiaus knygos „Donelaitis ir mes“, Vilnius, 1989)

Taip, K. Donelaičio „Metus“ reikia cituoti kaip Bibliją ar antikos klasikų: dalis, eilutės numeris ar numeriai; nekintanti teksto amžinybė, nuo nieko nepriklausanti; kokia tai paguoda kultūrai – cituoti „Metus“ lyg šventraštį: be leidėjų ir leidyklų, be leidimo vietos ir metų.

Viktorija Daujotytė

(Iš Viktorijos Daujotytės knygos „Sakiniai“, Vilnius, 2002)

alvojant ne vien apie jubiliejų

Kas mokykloje dirba jau daug metų, kas, įžengęs į pedagoginių odisejų finalinę atkarpą, išgyvena labai sudėtingus jausmus, tas yra dėmesingesnis viskam, kas vyksta dabar, tas nori bent kiek apibendrinti buvusių savo žingsnius. Žinoma, tai nėra paprasta, tiksliau sakant, gana sudėtinga, tačiau atsivėrimas praeičiai, galbūt neįvyksiančiai ateičiai, yra tikras.

Man atrodo, kad būtent taip jaučiuosi dabar, kai įrašas darbo knygelėje rodo, jog esu lietuvių kalbos mokytojas jau beveik 40 metų. Situacija kiek paradoksali: regis, atmintinai gali cituoti daugumos kūrinių akcentuotinus klasėje fragmentus, regis, gali atmintinai minėti įvairių pamokų sudedamąsias dalis – užduotis, įsivaizduojamus atsakymus, pavykusius ir nepavykusius atvejus – ir kartu jausti, kad dažnai pradedi tarsi visai iš naujo, tarsi visai nieko nežinodamas.

Rūpi iš šalies pažvelgti į didaktikos principus, metodikos ypatybes. Kad kitus pamokyčiau? Vargu ar toks noras galėtų būti nenaivus. Rūpi kartu su kolegomis, kuriems lietuvių kalbos pamokos taip pat yra ir džiaugsmas, ir skausmas (tai mano apibūdinimas, atėjęs iš labai seniai), pamąstyti, kada mes pralaimėdavome, kada galbūt mums pavykdavo nors trumpą akimirką pristabdyti mokinio mintį ne apie literatūrą ir pasukti ją kūrinio analizės link.

Kristijono Donelaičio jubiliejus labai gražiai padeda tai padaryti. Jaučiant, kad tai atrama, leidžianti mąstyti apie lietuvių kalbos dėstymą, apie mokytojo lituanisto likimą, apie mokinių psichologinius ypatumus. Patikima atrama.

Be jokios abejonės, prisimindami savo pamokas apie Kristijoną Donelaitį, negalime tvirtinti, kad mokiniams šis rašytojas buvo labai patrauklus, kad mums buvo labai lengva sudominti jaunas galvas „Metais“. Galbūt ne kartą supratome, kad būtina kalbėti penkiolikmečiams aštuoniolikmečiams, kad kada nors, po dešimties ar dvidešimties metų, jie grįžtų prie mūsų grožinės literatūros pradininko ir atrastų daugybę įdomybių.

Kreipiausi į kolegas mokytojus lituanistus, rašytojus, mokslininkus, mokinius, kad atsakytų į kelis klausimus, kad papasakotų apie savo atradimus. Atradimus? Na, tokias akimirkas, kai žmogus pajunta, kad Kristijonas Donelaitis tarsi su juo kalba, kai „Metai“ pražysta vis kitokiais žiedais. Atsakymus įvairiai įkomponavau į savo pasakojimą – esu dėkingas laiškų autoriams už norą pabūti drauge.

Mėginau savo mintis, įvairius esamus ar menamus pamokų konspektus, dienoraščio, kelių straipsnių fragmentus sudėlioti į skyrius, kad iš detalių galėtume pajusti ir visumą.

Kreipimąsi į mokinius dažniausiai išskiriu brūkšniais (kaip tiesioginės kalbos atvejus).

Rėmiausi Kristijono Donelaičio „Raštais“ (Vilnius, „Vaga“, 1977), Albino Jovaišos knyga mokiniams „Kristijonas Donelaitis“ (Kaunas, „Šviesa“, 1992), Leono Gineičio monografija „Kristijonas Donelaitis ir jo epocha“ (Vilnius, „Vaga“, 1990), Vinco Kuzmicko „Kristijonu Donelaičiu“ (Vilnius, „Vaga“, 1983), Albino Jovaišos lietuvių literatūros vadovėliu (Kaunas, „Šviesa“, 1993).

Turėčiau pasakyti, kad antrame universiteto kurse vadovaujamas Albino Jovaišos rašiau savo pirmąjį kursinį darbą „Veiksmas K. Donelaičio „Metuose“; man ši veikla buvo labai maloni, nes būtent tada pajutau, kad šis kūrinys labai gražus; darbo vadovas buvo labai dėmesingas, skatinantis savarankiškai mąstyti.

Stepas Eitminavičius

Ar lietuvių kalbos pamokos neįdomiausios?

Kalbu su respublikoje garsia mokytoja lituaniste, dabar jau nebedirbančia mokykloje, ir išgirstu tokius žodžius:

– O man dažnai mokiniai prisipažįsta, kad pačios neįdomiausios pamokos – lietuvių kalbos.

Dar apie daug ką diskutavome, tačiau geriausiai atminty išliko šis sakinys. Nežinau, ar įmanoma objektyviai sužinoti, kas mokiniams patinka, kas ne, tačiau nemąstyti apie mūsų buvimo mokykloje prasmę neįmanoma. O aš, ateity reflektuodamas savo veiksmus, vis prisiminsiu kolegės atodūsi: „Neįdomiausios pamokos – lietuvių kalbos.“

Mąstau, kodėl taip galėtų būti (rašau tik tariamąją nuosaką). Priežasčių gal būtų ne viena. Juk visais laikais svarstoma, kuo lietuvių kalbos pamokos yra kitokios, kuo yra kitoks mokytojas lituanistas. Juk dažnas teigia: „Mokytojas gali atbaidyti nuo literatūros ar sužadinti norą ja domėtis.“ Prisimenu prieš kelis dešimtmečius išgirstą kolegės iš Ignalinos mintį: „Jei paauglys nusikalsta, griebčiau už gerklės lituanistą.“ Gali būti, kad tokie teiginiai yra kategoriški, pateikiami be svarių argumentų. Visai gali būti. Tik štai kas lieka: į mus vis dar žiūrima lyg pro didinamąjį stiklą. Man regis, tai yra gerai – taip pripažįstama mūsų pašaukimo prasmė.

Kartą sėdėjau kolegės iš kito rajono pamokoje. Mokiniai analizavo „Skirgailą“. Dirbo grupėmis, namie jau buvo atlikę kai kurias užduotis; kiek prisimenu, tai buvo pavadinta pavyzdine pamoka, tačiau jaučiausi nesmagiai. Kodėl? Man atrodė, kad meninis žodis buvo sužeistas. Kad esmė liko neatskleista. Mokiniai citavo, bėrė iš anksto paruoštus teiginius, bet savo pasakę kitų visiškai nesiklausė – nuobodžiavo. Taip teigiu, norėdamas pasigirti, kad va aš tai sugebėčiau kitaip? Ne. Tokios pamokos, kokią mačiau, be jokios abejonės, nesuregžčiau. Niekaip, nes sugebėčiau (visai negalvodamas negatyviai). Bet... tada buvo per daug pasirengta. Man visą laiką atrodydavo, kad nereikia labai preciziškai surikiuoti visų klausimų ir galimų atsakymų, apmąstyti visų netikėtumų, kontrpuolimų. Mokiniai turi matyti mus dirbančius čia pat: ne viską žinančius, abejojančius, nustembančius. Mes, manau, pralaimime ir tada, kai norime viską išmanyti, kai norime būti visada teisūs. Ne kartą sakydavau sau: „Nebijok atrodyti keistas, nesuprantamas; reikia ginti žmonių elgesio, mąstymo įvairovę. Baisu, jei mokytojai vaikščios, kalbės, rengsis pagal griežtus normatyvus – o kur tada asmenybių blykstelėjimai?“

Kartais atsidūstu: regis, ši pamoka pavyko. Kada taip būna? Kai dauguma kalba apie tekstą ar būsimą rašinį, kai ginčijasi, kai akyse matai susidomėjimą. Girdžiu oponavimą: matėme mes tuos akyse atsispindinčius susidomėjimus, matėme; jaunimas moka gražiai prisitaikyti, veidmainiauti, meluoti. Šiek tiek pritylu.

(Retrospekcija: iš mokyklos laikų man neįdomiausia buvo pildyti įvairias lenteles: čia tokie veikėjų bruožai, čia tokie. Arba: raštu atsakykite į du – pirmą ir trečią – klausimus.)

Koks mūsų kalbėjimų apie literatūrą, tikrovės painiavas finalas? Egzaminas – rašinys. Jeigu tik tiek, tada gal ir aiškiau. O jeigu esame įsitikinę, kad grožinė literatūra, taigi ir literatūros pamokos, gali žmogų daryti laimingesnį, geresnį, kitaip atrodo. Gal tiesa yra šių dviejų požiūrių derinys?

Nors per gyvenimą esu tiek daug prikalbėjęs apie literatūros pamokų gyvybingumą, apie pasirengimo sudėtingumą, bet po nepavykusios pamokos vis tiek skauda. Regis, metų kupra turėtų išlaisvinti nuo savigraužos, nuo nepasitikėjimo, tačiau patirtis ne visada gelbsti nuo konfliktinių situacijų, nuo nevilties, pesimizmo. Juk esame savotiški kankiniai: daug mokinių nenori skaityti, mes lekiame, lekiame; dauguma mūsų giliau, jautriau, sudėtingiau reaguoja į kai kurias negatyvias tendencijas – dažnai einame sunkia galva. Paprasta situacija: budime valgykloje, mokyklos vadovai ar kolegos pasakė nemiėlą informaciją, mes ką nors burbtelime nelabai mandagiai – visa tai kaupiasi, kaupiasi. Skambutis, turime viską užmiršti, ir tik pamokos tema mums yra aktualiausias dalykas. Betgi ne visada būname geri aktoriai. (Ar būti mokytoju aktoriumi – profesionalumo ženklas?)

Apgalvojame, kas ką veiks (ir mes, ir mokiniai), bet visa tai tik smėlio pilys, kurios bet kuriuo metu gali subyrėti. Pilies išsaugojimas, statybinės medžiagos pakeitimas – mūsų siekiamybė. Sudedamąsias dalis taip suklijuoti, kad jokių atvejų nesugriūtų, – kaip tai sunku, kaip sunku.

Mes įvairiai reaguojame į parodomąsias pamokas, bet... kaip mokytis mokytojauti? Man atrodo, jog per mažai kalbame apie pamokas ir dėl to, kad neretai esame kankinami neįdomiais seminarais. Kita vertus, kalbėti apie savo pamokas kaip kūrinį nekuklu, bet... kaip tada tobulėti?

Kiek dirba mokytojas, kiek dirba mokiniai, kokios turi būti užduotys, kad pavergtų būtent vieną konkrečią klasę, – mįslė. Oponentai: na na, mėtymasis gražiais žodžiais. Sutrinku, suklūstu. Iš tiesų kartais gerai nusiteikę mes gražiai pafantazuojame, bet tokios fantazijos vis vien yra gražus dalykas.

Dėstome lietuvių kalbą matydami, kaip mūsų mokiniai gražėja, – ar įmanoma pastebėti? Tas nepamatymas ne vienam pakerpa sparnus. Mes niekada nesužinosime, kaip veikė mūsų žodžiai, bet spėliojimas yra gražus veiksmas.

Man vis atrodydavo ir atrodo, jog laviruojame siekdami geresnio ryšio su mokiniais ir dėl to, kad giname lietuvių kalbos pamokas. Vėl skambūs žodžiai? Gal ne.

Ar lietuvių kalbos pamokos dabar nuobodžiausios? Netikiu.

Mes, lituanistai, kitaip jaučiame ir Kristijono Donelaičio „Metus“. Vos ne kasmet kalbame apie šį kūrinį, daug ką beveik atmintinai mokame. Ar galėtume teigti, kad apsamanojame, kad hegزامetru parašytas „skausmo skundas“ mūsų jau nebeveikia? Dauguma (dalis?) kolegų patyrė: nėra reikalo viešai apie save blogai kalbėti – tarkim, kad iš pradžių dirbo kūrybiškai, viskas buvo įdomu, bet po truputį, po truputį nei „Metai“, nei nauji mokiniai jau nebuvo atradimas.

Visada galvoju: kaip trūksta mokytojų atviro žodžio, mokytojo autorefleksijos, mokytojo kūrybinių dirbtuvių atvėrimo. Bet tiek jau to...Kaip mes dėstome „Metus“, kokius prisiminimus saugome, dažnai lieka paslaptis. Kita vertus, niekada neturėsime vienodų sąlygų – buvimas Vilniaus licėjuje ir mirštančioje kaimo mokyklėlėje tikrai ne tas pat. Įvairūs vadovai, įvairus mikroklimatas, mūsų pačių charakteriai labai nevienodi – ar Donelaičio žodis, atėjęs iš Tolminkiemio, visur vienodai bus išgirstas ir ar apskritai bus išgirstas? Retorinė figūra.

Įsivaizduoju, kad yra kolegų, kurie vaidina „Metų“ ištraukas, kurie su mokiniais deklamuoja, kurie Tolminkiemiu nuvykę patiria katarsį ir siekia, kad bent daliai mokinių tai būtų svarbus dvasinis įvykis. Mačiau šiauliškio mokytojo Rimvydo Sruogio linksmą animacinį filmuką apie „Metų“ pasaulį. Prisimenu jo žodžius: „Gal pažiūrėję norės rimtai padirbėti.“

Na taip: vadiname šį procesą Donelaičio prisijaukinimu.

Mėginimas kitiems pasakyti negąsdinant pažymiu, kad turime unikalų kūrinį, tiek malonus, tiek varginantis dalykas. Kiek galime pamatyti nejaučiančių, nesuvo-
kiančių, tik stereotipiškai pasišvaistančių viena kita populiaria fraze – žinant tai vis vien mėginti sudominti, paveikti... Kas kitas, jei ne lituanistas, gali tai padaryti?

rieš pradėdant kalbą apie „Metus“

1. Apie ką rašoma grožinėse knygose?
2. Gerai ar blogai parašyta – kaip tai suprasti?
3. Kalbama apie visiems žmonėms bendrus dalykus – kas tai yra?
4. Ar gali būti dalykų, tik lietuviams svarbių?
5. Gera knyga – kas gali taip pasakyti?
6. Ar gera knyga tokia, kuri patiks ir po šimto, ir po penkių šimtų metų, ar tai kūrinys, besikreipiantis į dabar gyvenančius?
7. Ar mums svarbu, kas parašė knygą (rašytojo asmenybė, kiti jo kūriniai)?
8. Literatūros mokslininkai tvirtina, kad knyga gera, o daug žmonių jos nesupranta. Kodėl taip?
9. Ar būtina knygą perskaityti visą, ar užtenka atidžiai išstudijuoti ištraukas?
10. Knyga ar filmas – dažna galimos diskusijos tema. Tai kas svarbiau: knyga ar filmas?
11. Kas turi atsitikti, kad žmogus norėtų skaityti rimtas knygas?
12. O gal grožinės literatūros klasika, kaip ir muzikos klasika, skirta pagyvenusiems žmonėms: kai jau yra sava patirtis, kai jau patirta daug skausmo, netekčių?
13. Ar mums svarbu, kas vedžioja po kūrinio pasaulį, ar reikia vieniems analizuoti ir atrasti?

lanuojame...

1-as variantas

1-a pamoka

Paaikškinimas, ko sieksime analizuodami „Metus“, kokias užduotis atliksime.

Susipažinimas su „Pavasario linksmybėmis“ (skaitome tekstą, mokytojas komentuoja, klausia mokinių nuomonės).

2-a pamoka

Koks „Pavasario linksmybėse“ yra Pričkus ir kaip jis apibūdinamas? (Mokiniai varto tekstą ir kalba, rašo).

Kurie personažai ir kodėl peikiami?

Ar „Pavasario linksmybėse“ yra hiperbolizuojama?

3-ia, 4-a pamokos skiriamos „Vasaros linksmybėms“, **5-a, 6-a** – „Rudenio gėrybėms“, **7-a, 8-a** – „Žiemos rūpesčiams“ (principas panašus: iš pradžių vartome tekstą, mokytojas komentuoja, klausinėja mokinius, vėliau apibendrinimo užduotys; kai analizuojame naują dalį, būtinai prisimename ankstesnes: lyginame, ieškome dėsnų).

9-a pamoka

Pokalbis apie visą poemą: temos, idėjos, problemos.

10-a pamoka – rengimasis meninei kompozicijai, apibendrinimo pamokai.

11-a pamoka – apibendrinimas (meninė kompozicija, temos, problemos, idėjos, charakterių kūrimo būdai).

Klausimas: „Metai“ – poema būrams apie būrus ar kūrinys ne būrams apie būrus?

2-as variantas

1-a, 2-a, 3-ia pamokos: mokytojo vadovaujami perverčiame tekstą (mokytojas pabrėžia esminius, jo nuomone, epizodus).

4-a pamoka: Už ką baudžiauninkai giriami? Kodėl taip elgiamasi?

5-a pamoka: Už ką baudžiauninkai peikiami? Kodėl taip elgiamasi? Juk žinome, kad geras žodis geriau nei blogas. Ar ydos hiperbolizuojamos?

6-a pamoka: Ką „Metai“ Kristijonas Donelaitis norėjo pasakyti?

7-a pamoka: susipažįstame su kitų požiūriu į „Metus“.

8-a pamoka: atliekame apibendrinimo užduotis.

9-a pamoka: skaitome, kas atlikta per 8-ą pamoką, komentuojame, diskutuojame.

10-a pamoka: rašinio pratybos (mokiniai žino, kad jos susijusios su „Metais“)

* Parašykime rašiniui teminių klausimų...

Ar laimime tik geru žodžiu?

Kaip galima paveikti kitą?

Iš ko mokomės gyventi?

* Kaip atsakymus argumentuotume „Metais“?

3-ias variantas

1-a, 2-a pamokos: skaitome tekstą...

3-ia pamoka: mokiniai pusę pamokos dirba grupėmis, paskui aptariame atliktas užduotis.

Pričkus, Krizas, Selmas, Lauras, Slunkius, Dočys – kokie yra šie veikėjai? Kokiais būdais kuriamas jų charakteris? Kas konkrečiu veikėjo poveikslu norima pasakyti? Tai kitų pamokų turinys.

4-as variantas

1-a, 2-a, 3-ia pamokos: skaitome tekstą ir komentuojame, diskutuojame.

4-a, 5-a pamokos: Kurios vertybės išaukštinamos „Metuose“? Kaip tai daroma? (Ir žodžiu, ir raštu.)

6-a pamoka: įvairių užduočių (pavyzdžiui, pateikiamų šiame leidinyje) atlikimas.

7-a pamoka: apibendrinimas.

(Vėliau ne kartą bus grįžtama prie „Metų“ per rašinio pratybų pamokas.)

5-as variantas

1-a, 2-a, 3-ia pamokos – renkame medžiagą rašiniui šia tema: „Pagal ką vertinami žmonės „Metuose“? (Skaitome tekstą, komentuojame, diskutuojame.)

4-a pamoka: kalbame apie galimą rašinį „Pagal ką vertinami žmonės „Metuose“?

5-a pamoka: mokiniai sako, kas tikrai aišku, o kas dar neaišku.

6-a pamoka: susipažinimas su literatūrologų požiūriu.

7-a pamoka: kūrybinės užduotys.

Tarkim...

* Mokiniai parašo trumpą veikėjo charakteristiką ir perskaito neminėdami veikėjo vardo – kiti turi įspėti, apie ką kalbama.

* Mokiniai suvaidina vieną veikėją, o kiti mėgina įspėti, kas pantomimoje buvo vaizduojamas.

* Kurios Utenos apylinkių vietos gali priminti „Metų“ gamtovaizdžius? Kuriose vietose galėtume vaidinti „Metus“?

* Susitikimas su „literatūrologais“, „dailininkais“, „kompozitoriais“ (juos vaidina kai kurie mokiniai); klausimai ir atsakymai.

8-a pamoka: apibendrinimas.

6-as variantas

Gėrio ir blogio kova K. Donelaičio „Metuose“ – visų pamokų tema.

1-oje pamokoje mokiniai užsirašo visas užduotis, kurias reikės atlikti.

- * Kas atstovauja gėriui, o kas blogiui?
 - * Ar yra veikėjų, kurie atstovauja ir gėriui, ir blogiui?
 - * Konkretinkime: koks gėris ir koks blogis?
 - * Interviu su... (patys pasirenka) apie gėrį ir blogį „Metuose“.
 - * Apibūdinti veikėjus (kiekvienam po vieną sakinį).
 - * Parašyti SMS apie „Metus“.
 - * 4 „h“: hegzametas, hiperbolė, humoras, harmonija.
 - * Kas kalba tada, kai miršta Pričkus? Kodėl būtent tas veikėjas?
 - * Kabineto daiktais „ilustruojame“ poemą ar konkretų kūrinio epizodą. (Kabinete daug daiktų; grupėmis mokiniai ima juos ir sudeda ant atskiro stalo taip, kad būtų savotiška daiktų kompozicija-iliustracija; savo požiūrį komentuoja, kiti klausia.)
 - * Kokią skulptūrą sukurtumėte „Metams“ įamžinti? (Mokiniai parodo sustoję ir komentuoja; kiti klausia, kas neaišku.)
 - * Klausti draugo; mokytis argumentuotai pasakyti savo tezes.
 - * Kokios problemos keliamos „Metuose“?
 - * Kokias problemas keliate jūs, susipažinę su „Metais“?
 - * Kaip turėtų gyventi baudžiauninkai? Kas jiems trukdo?
 - * Kreipiniai: „O jūs vargdienėliai, jūs vyžoti nabagai!“, „miels žmogau“, „Tu niekings žmogau!“, „jok pamaži, žioply“, „Eik, – tarė, – snargliau!“ Kreipinio svarba poemoje.
- 2–8 pamoką** šios užduotys atliekamos ir komentuojamos.

7-as variantas

„<...> F. O. Tecneris vienoje iš tarnybinių Tolminkiemio knygų aptiko tokį 1766 m. liepos 21 d. K. Donelaičio įrašą: „Mano mielas skaitytojau, pažiūrėk, kai aš jau seniai būsiu miręs, raizinį užpakalinėje pozityvo dalyje į altoriaus pusę: ten rasi melsvą skydelį, kurį aš pats užrašiau. Vale.“

Ką Kristijonas Donelaitis galėjo užrašyti melsvame skydelyje?

Tai yra pagrindinis pamokų klausimas. Bet problemą kiek susiauriname, kad būtų galima remtis tik „Metais“. Kad galėtume pareikšti savo nuomonę, susipažįstame su pagrindiniais veikėjais, rašytojo stiliumi ir t. t.

Pats numanomas „skydelio“ tekstas – pačioje analizės pabaigoje.

8-as variantas

Meninio filmo „Metai“ kūrimas.

Susipažįstame su rašytojos Eligijos Volodkevičiūtės mintimis.

Koks būtų scenarijus?

Kaip kurtumėte konkrečius vaidmenis?

Norint susidaryti filmo sampratą, reikia analizuoti „Metus“...

vienu sakiniu

Man atrodo, apibūdinti rašytoją, kūrinį vienu sakiniu tikrai nėra lengva; lengviau parašyti kūrinio anotaciją. Bet visai priimtinos abi užduotys. Skaitant mokinių darbus aiškės ir paauglių „lubos“, ir mūsų dėstymo spragos. Kita vertus, tai visada padeda galvojant apie rašinių pastraipas.

Ko gero, yra du svarbiausi šios užduoties pateikimo variantai: pirmiau mokiniai parašo, paskui aptariame jų požiūrį ir tik tada pacituojame literatūrologų, rašytojų mintis; kitas variantas: pirmiau cituojame autoritetų mintis.

Šią užduotį atlikti mokytojui padeda Bernardo Aleknavičiaus albumas „Donelaitis ir mes“ (Vilnius, 1989). Atsirenku iš jo mintis ir įvairiai su jomis supažindinu mokinius.

Nuo seno Donelaitis visados man siedavosi su Baranausku – kaip du didžiausi mūsų poetai, aprašę didingą gamtos grožį, ir kiekvienas savaip atskleidęs pirmąją paslaptingą lietuvių savijautą joje, kaip dieviškoje būties šventykloje.

Rapolas Šaltenis

Kas sąmoningai ir nuoširdžiai taria Kristijono Donelaičio vardą, – nesvarbu, kokioje žemės vietoje tai būtų, – man jau truputį giminė.

Leonas Stepanauskas

„Metai“ yra tarsi Prūsijos lietuvių meninis paveikslas.

Jurgis Lebedys

Jo kūryba yra tartum didžiulis tvenkinys, kuris – iš paviršiaus ramokas – gilumoje su galinga jėga spaudžia feodalinės ir tautinės priespaudos užtvanką, kad ją pralaužtų.

Albinas Jovaišas

„Metai“ – tai žodžio gyvybe plazdantis nacionalinis epas, kur socialinė, tautinė tikrovė, žmogaus dorovės pagrindai, gamtos filosofija siekia išreikšti būties stabilumą, įteisinti žemės ir dangaus harmoniją.

Irena Kostkevičiūtė

K. Donelaičio „Metai“ buvo mylimiausia mano tėvo, Aukštaitijos valstiečio, knyga.

Jonas Strielkūnas

Kristijono Donelaičio „Metai“ – genialaus paprastumo monumentas, savo daugia-
briaune esme bylojantis visuotinę gamtos ir žmogaus harmoniją darbe, amžinoje
kaitoje.

Vytautas Valius

Mokiniai paskaito šias mintis ir kas toliau? Matyt, mūsų komentarai. Pirmiausia
galbūt pasvarstyti, kurie sakiniai yra emociniai, kurie moksliniai. Galimas ir toks
klausias: „Kai ateity mėginsime trumpai apibūdinti „Metus“, kieno mintys mums
galėtų būti orientyras?“

Ši užduotis galėtų būti atliekama net tris kartus, vienuoliktoje klasėje (rudeni,
kai analizuojame poemą, ir gegužę, kai kartojame kursą) ir dvyliktoje klasėje (prieš
egzaminą).

Ar galima cituoti ankstesnių mokinių darbus? Manau, net būtina, jeigu esame
išsaugoję. Mat autoritetai yra autoritetai, o bendraamžių žodis gal net svarbesnis.

– *O dabar paskaitykite, kaip vienu sakiniu „Metus“ apibūdina jūsų bendraamžiai.*

1. K. Donelaičio „Metai“ – vienas ryškiausių lietuvių literatūros kūrinių, aptarian-
čių įvairius žmogaus dvasinių vertybių reikšmingumus.
2. Epinė poema, kuri padėjo lietuvių tautai išlikti.
3. Tai vienas iš reikšmingiausių lietuvių literatūros kūrinių, keliantis lietuviybės ir
darbo svarbos klausimus.
4. Poema, aprašanti būrų gyvenimą Mažojoje Lietuvoje.
5. Tai poema, kurioje svarstoma apie šalies gerovę, kuri priklauso tik nuo pačių
žmonių.
6. „Metai“: norėdami išsaugoti savo valstybę, turime būti darbštūs.
7. Nemirštantis lietuvių literatūros kūrinys, tinkantis visoms kartoms.
8. K. Donelaičio epinė poema „Metai“ – tai kūrinys apie XVIII a. Mažosios Lietu-
vos baudžiauninkų buitį ir santykį su Dievu.

Galime elgtis įvairiai: paskaito ir tyliai pamąsto; užduodame kelis klausimus (kuris
sakiny labiausiai patiko; kuris labiausiai nepatiko); galime lyginti su literatūrologų,
rašytojų požiūriu.

– *O dabar parašykite jūs: vienu sakiniu apibūdinkite šį kūrinį.*

Kristijonas Donelaitis man...

Mokiniams gali būti įdomu, kaip sakinį, prasidedantį „Kristijonas Donelaitis man...“, baigtų mokytojai. Cituoju man atsiųstas kolegų mintis.

Užduotis mokiniams: baigti tokį pat sakinį (galbūt dvyliktoje klasėje, kai kartosime literatūros kursą).

Kristijonas Donelaitis man – lietuvių literatūros patriarchas.

Stasė Grambienė (Varėna)

Man Donelaitis – pavasario pieva, vasaros bičių dūzgesys, rudens derlius, baltas žiemos speigas.

Taip esu pradėdavęs pamokas apie Donelaitį, o baigdamas klausdavau mokinių, kas jiems poetas. Mat kaip lyriškai. Bet buvo kiti laikai.

Mingaila Rastenis (Juodupė)

Kristijonas Donelaitis man – autorius mįslė: kuo labiau tolsta anoji epocha, tuo labiau stulbina jo kūryba, jos paprastumas ir įvairiapusiškumas, kaskart kitaip atsiverianti jos gelmė, kuri iš pradžių baugina ir, rodos, paskandins neįgudusį skaitytoją.

Roma Žilinskienė (Mažeikiai)

Kristijonas Donelaitis man – ne tik lietuvių literatūros pradžia, bet ir moralinis pavyzdys: būti šalia silpnesnio, stiprinti jį, pamokyti suklydusį – gyventi ne tik dėl savęs.

Adelė Samuolienė (Panevėžys)

<...> lietuviškasis Everestas, į kurį bandau pati kopti ir raginu lipti ugdytinius visą gyvenimą.

Zigrita Petraitienė (Garliava)

Kristijonas Donelaitis man – ir amžinas nesusipratimų šaltinis, nes taip skauda širdį, svyra rankos, kai žiūriu į savo mokinių akis, kuriose pilkuoja klaustukai, ir

nuolat girdžiu: „Kam man to reikia?“, „Kokia seniena...“, „Neįdomu, neaktualu“; o juk šis kūrėjas iš esmės man yra amžinas iššūkis ieškoti būdų, kad į mane žiūrintys norėtų kartu eiti į seną lietuvišką žodį, laiką.

Jolita Vilkėlienė (Vilnius)

Donelaitis man buvo, yra ir bus paslaptis, amžinas nepažinumas, nes kiekvienas pasimatymas su juo atveria naujus slėpinius.

Vaida Kainauskienė (Vilkaviškis)

Alytaus šv. Benedikto gimnazijos direktorius Vytautas Bigaila atsiuntė savo mokytojų lituanisčių sakinius. Parašė ir Vytauto žmona, dirbanti kitoje mokykloje.

Kristijonas Donelaitis man – tas rašytojas, kuris jau dvidešimt metų traukia prie savęs, – kiekvieną kartą skaitydama „Metus“ atrandu ką nors tokio, kas verčia permąstyti ne tik būrų, bet ir savo gyvenimą.

Irena Leščinskienė (Alytus)

Kristijonas Donelaitis man – genijaus sparnais iškilęs ir prasiskyręs kelią į lietuvių literatūrą.

Roma Danisevičienė (Alytus)

Kristijonas Donelaitis mane žavi savo erudicija (puikiu užsienio kalbų mokėjimu, įvairių prietaisų meistravimu), tiesmuku būdu, paprastumu bei nuoširdumu.

Rasmūtė Baliukonienė (Alytus)

Kristijonas Donelaitis man – poetas aiškiaregys, sugebėjęs jau XVIII a. įžvelgti šių dienų problemas.

Rita Krasnauskienė (Alytus)

Kristijonas Donelaitis man – klasikas, kurio didumą suvokiau gana brandžiam amžiuje.

Birutė Bigailienė (Alytus)

Kristijonas Donelaitis man – pradžių pradžios poema, per Tolminkiemio rūką nutolstantis ir vėl priartėjantis, Lazdynėlių laukymėje po ažuolaičiais belaukiantis svečių iš Lietuvos, kurių vis mažyn, mažyn...

Vytautas Bigaila (Alytus)

e vienu sakiniu...

Kelių kolegijų paprašiau pasakyti, kas yra Donelaitis, ne keliais sakiniais, o plačiau.

Myliu K. Donelaitį už jo savitumą, už prisiimtą protu nesuvokiamą jo metu kūrybinę misiją (didaktika ir herojinio epo sintezė, hegzametras – šios misijos viršūnė), už jo aktualumą bet kokiame amžiuje (taip, taip, už jį – jo išminčių lūpomis skelbiama idėjoms nesunku rasti atitikmenų net ir nūdienoje), už taip skaudžiai, teisingai perteiktą doros sampratą. Labai žaviuosi išskirtinai unikaliu, šiurkštoku lietuvišku Donelaičio žodžiu, pulsuojančiu XVIII a. dvasia, – gaila, kad poemos žodynas taip mažai tetrynėtas... Beje, visai kitaip į Donelaičio tekstus privertė pažvelgti D. Dilytė – jos knyga „Kristijonas Donelaitis ir Antika“ prieš keletą metų man tapo maloniu atradimu, privertusiu Donelaitį pažinti iš naujo. Tad antikinis šio veikalo aspektas – vienas mėgstamiausių mano tyrinėjimo objektų pamokų metu.

Lina Cholinienė (Vilnius)

Kristijonas Donelaitis man – gyvenimo filosofijos atradimas.

Po ilgų ieškojimo metų, po daugelio kartų Kristijono Donelaičio „Metų“ skaitymo atsiskleidė Poeto asmenybė, prisijaukinau tekstą, atsivėrė įžvalgumas.

Atradimai:

- * tikėjimas, jausminis ryšys su Dievu;
- * moralė, doras žmogus, noras sąžiningai ir teisingai gyventi;
- * tarnystė lietuvių tautai, lietuvių kultūrai;
- * išlikimas;
- * Mikalojaus Daukšos idėjų tąsa – lietuvis, išsižadėdamas savo kalbos, papročių, tapatybės, religijos, praranda dorovę, griaua gamtos tvarką;
- * kalbos vertė – žodynas, meninė raiška, monologai ir dialogai;
- * darbštumas – vertybių vertybė, gerovės kūrimo šaltinis;
- * bendrystės ryšiais sujungtos bendruomenės išmintis;
- * žmogaus ir gamtos sąsaja;
- * žmogaus gyvenimo trapumas ir laikinumas;
- * atsikartojantis gamtos ratas, saulės įvaizdis;
- * gandrų ir lakštingalos alegorijos;
- * paukščių pamoka pasitenkinti duotybe...

Tik po ilgo ir sunkaus ieškojimų kelio savo atradimams pagrįsti galiu cituoti poeto Justino Marcinkevičiaus poemos „Donelaitis“ žodžius: „Do – ne – lai – tis! / Klausykit, skamba kaip varpas. / Donelaitis! / Klausykit, skamba kaip arklas.“

Donelaitis suskambo kaip varpas, tačiau jo kūrybos arimus dar reikia arti. Jei kas būtų paklašęs apie K. Donelaitį prieš dvidešimt metų, būčiau negalėjusi pasakyti, kad tai bus atradimas. Dideliam talentui suprasti reikia brandos ir neužteks gyvenimo...

Aldona Šliažaitė (Kėdainiai)

Jeigu ne darbas mokykloje, man Donelaitis tebūtų likęs mano dėstytojo profesoriaus Riškaus paskaitų atšvaitai. Ne tokie jau tolimi, bet blėstantys.

Tvanki auditorija ir smulkmenišką hegزامetro knebinėjimas; beje, ne toks jau ir nuobodus.

O dėstyti Donelaitį mokykloje vienuoliktokams reikia sumanumo. Kad Jojo, Klasiko, žodis ar frazė pasiektų sielą, kad net Slunkiaus tingėjime pamatytumei šviesiąją pusę. Kad Lauro pamokymai taptų gyvenimo pradžiamoksliu, o žmogaus ir pum-puro egzistencijos paralelė įsirėžtų kuo giliau į mintį.

Kad motina gamta prabiltų mūsiškai. O žmogus atsipeikėtų, tą kalbą išgirdęs. Tuokart nuolankiai prisiglaustų prie žemės ir pajustų gyvastį. Tikrą, neišgalvotą, gyvenimu alsuojančią.

Ir dargi – Dievas. Tykūsis gėrio pradą kiekvieno mūsų širdyje.

Gražu. Tobula. Paprasta. Ir nepaprasta.

Donelaitis man – išminties giesmių knygelė. Gaila, kad ją atsiverčiame nedažnai.

Ramunė Karlonienė (Druskininkai)

Pažintis su Kristijonu Donelaičiu, kaip ir daugeliui, prasidėjo nuo vidurinės mokyklos žemesniųjų klasių, kai teko atmintinai mokytis sunkiai suprantamus tekstus, nelabai gilinantis į jų prasmę. Vėliau, bėgant metams, keitėsi suvokimo lygmuo, K. Donelaičio ir jo „Metų“ vertė tik augo iki supratimo, kad tai yra svarbiausias ir, ko gero, labiausiai mūsų pasaulėjautą, mentalitetą išreiškiantis kūrinys.

Geriau suprasti Donelaičio fenomeną galbūt padėjo ir viena kelionė į Tolminkiemį, organizuota šviesaus atminimo Prienų 2-osios vidurinės (dabar – „Revuonos“) mokyklos direktoriaus Albino Mickos. Buvo vėlyvas 1989 m. ruduo. Lietuvoje griaudėjo Atgimimo varpai, mes, gurkštelėję ne vieną laisvės gūšį, jautėmės pakylėti – vyko me ne tik aplankyti poeto gimtųjų vietų, bet ir padirbėti, patvarkyti K. Donelaičio muziejaus, Tolminkiemio bažnyčios aplinkos. Jausmai ir būsenos, kurias tada patyriau, keliaprasmiai. Iš vienos pusės, suvokimas, kad čia vaikščiota Donelaičio, nuo šventoriaus kalvos žvelgta į sunkiai aprėpiamus tolius, brandinta „Metų“ peizažai. Iš kitos pusės – gaudi praradimo, nykimo jausena, suvokimas, kad Tolminkiemis – amžinai prarasta Žemė, likusi gyventi poemos vaizduose. Šį įspūdį turbūt stiprino niūraus rudens nuotaika, išlikę nykstantys vokiškos kultūros ženklai, tiesa, atsparesni laikui ir gamtos stichijoms, ir naujos kolonizacijos spalvos bei ryškiausi ženklai – prie parduotuvės besibūriuojantys pavargusiais veidais žmonės, abejingai žvelgiantys į atvykėlius. Tas vaizdas buvo kontrastas Lietuvoje vyravusiai nuotaiikai. Galima sakyti, kad kelionė mus šiek tiek „nuleido ant žemės“, buvo pirmasis ženklas, kad tas dvasinis pakilimas negali tęstis amžinai. Tada į galvą šmėstelėjo mintis, kad

Donelaitis buvo žmogus, tvirtai vaikščiojęs žeme, kantriai dirbęs, tarnavęs Dievui ir Žmogui, taip pat suvokęs civilizacijos, kultūros plačiąją prasmę neišvengiamumą. Šiandien dažnai vienas ar kitas poetas apibūdinamas kaip Dangaus, Žemės ar Vandens stichijų dainius. Donelaitis turbūt vienintelis sujungė tas priešingas erdves, ragindamas žmogų gyventi ir paklusti gamtos ciklui, kurį stebi, koreguoja iš aukštybių krikščioniškojo Dievo akis. Tokie kelionės prisiminimai...

Šiandien, gyvendami kitame laike, vėl kalbame apie Donelaitį. (Beje, į klasikų atsigręžiamo tada, kai pajuntame tam tikrų grėsmių ar artėjančių jubiliejų.) Manau, kad K. Donelaičio tvirtos moralinės nuostatos turėtų padėti mūsų laikų žmogui susiorientuoti vertybių krizę išgyvenančiame vartotojiškame pasaulyje. Verta susimąstyti, kiek per tuos šimtmečius atsitraukėme nuo šio dvasininko-poeto deklaruotų vertybių. Pasaulį apimanti globalizacija turi vieną išskirtinį požymį – traukiasi, susilieja tautos. Ateityje, ko gero, prarasime tokių socialinių-kultūrinių vienetą kaip lietuvių tauta. K. Donelaičio „Metai“ liks pasaulio žmogui kaip ženklas, paminklas, kuriame įamžinta lietuvių gyvenimo būdas, pasaulėjauta, mentalitetas. Nesvarbu, ar poema bus skaitoma kaip vienas kūrinys, ar atskiros jo dalys...

P. S. Vieno savo bičiulio, kurio kilmė lietuviška, aštuntojo praėjusio amžiaus dešimtmečio pabaigoje atvykusio į Vilnių studijuoti, nemokėjusio lietuviškai, čia vėliau sukūrusio šeimą, dabar puikiausiai mokančio lietuvių kalbą, paklausiau, kas formavo jo tautinę pasaulėjautą. „Vilniaus barai ir Donelaitis“, – nedvejodamas atsakė jis. Beje, bičiulis irgi dalyvavo toje kelionėje į Tolminkiemį.

Justinas Jonika (Prienai)

Parašiau į Vašingtoną, lituanistinei Kristijono Donelaičio mokyklai. Labai greitai gavau **Ilonos Verbušaitienės** atsakymą:

„Su jumis esame susitikę lituanistų kursuose Lietuvoje. Aš dirbau Šiaulių Juliaus Janonio gimnazijoje.

Baigiau dirbti šioje lituanistinėje mokykloje šeštadienį. Dabar mokykla ieško naujos vedėjos.

Mokyklos kiti metai yra skirti Kristijonui Donelaičiui.“

Įsivaizduoju, kad mokiniams pasakojame apie lituanistines mokyklas, apie domėjimąsi mūsų grožinės literatūros pradininku. Man atrodo, kad pradėtume nuo šio sakinio: „Mokyklos kiti metai yra skirti Kristijonui Donelaičiui.“

Po kelių dienų gavau dar vieną mielą **Ilonos Verbušaitienės** laišką:

„Vašingtono Kristijono Donelaičio lituanistinė mokykla buvo įkurta 1960 metais. Kai mokinių skaičius mokyklėlėje padidėjo, mokinių tėvai sukvietė Vašingtono lietuvių bendruomenę ir oficialiai įsteigė šeštadieninę mokyklą. 1964 metais tėvai nutarė ir pavadino mokyklą Kristijono Donelaičio vardu. Gal todėl, kad Amerikoje gyvenantiems lietuviams, kurie ne savo noru atsirado svečioje šalyje, buvo labai svarbios K. Donelaičio keliamos vertybės: darbas, dora, tautinė savimonė, tautiškumas. 2013–2014 m. m. mokykloje bus skirti Kristijonui Donelaičiui.“

Dramos fragmentas

Mokytoja **Giedrė Mičiūnienė (Zarasų r., Turmantas)** atsiuntė dramos „Viltis – gyvenimo variklis ir eiga, arba Donelaitis ir Lietuva“ pirmą veiksmą. Pateikiame ištrauką.

Donelaitis

Aš atsidūstu vėl:

*„Jau saulelė vėl atkopardama budino svietą
Ir žiemos šaltos trūsus pargriaudama juokės.“
Atsiklaupiu ant kalvos: Žemė ši – Lietuvos.
Bet būrų nėra.
Nėra Selmo, Lauro, Krizo...
Nėra Slunkiaus, Dočio, Pričkaus, Pelėdos.
Tik gandras taip pat varlinėja.
Ir sniegas vis nieku pavirsta.
Jei nebūtų vilties – argi taip būtų?
Bet aš šiandien toksai laimingas:
Aš – tai visa LIETUVA.*

Žmogus

*Laimingas tu? O aš? Sakyk, o aš?
Netrūksta duonos. Ir namus turiu.
Vairuoju. Vasaras svetur praleidžiu.
Aš daug turiu. Ir, rodos, daug galiu.
Tačiau man viskas negerai.
Kažkoks keistokas jausmas mane valdo.
Man liūdna. Neramu.
Pavydžiu tam, kuris yra laimingas...
Nors kartais pats nesuprantu,
Matydamas, kad jis toks neturtingas...*

Donelaitis

*Ko trūksta tau, žmogau? Vilties tu netekai?
„Tau, žmogau! miels dievs daugių daugiaus dovanojo,
O tu dar niurni, kad, kartais alkaną dieną
Ar skūpus čėsus sulaukęs, šiupinį gramdai?“*

Žmogus

Viltis? O kas yra viltis?

Už kiek ir kur jos nusipirkt galėčiau?

Sakyk greičiau. Ko tu tyli?

Lietuva

Viltis? Viltis labai svarbi.

Juk be vilties mes esam mirę.

Be jos neauga gėlės ir nežydi sodai...

Žmogus

Už kiek ir kur jos nusipirkt galėčiau?

Aš pirkčiau daug. Aš pirkčiau daug vilties.

Sodinčiau, laistyčiau. Kad tik jinai derėtų...

Kad duotų gerą derlių.

Lietuva

Aš – Lietuva. Aš Viltyje gimiau...

Ir nuo tada, kai pirmą kartą

Brunonas ją į kroniką įrašė,

Vilting degiau,

Vilting aš augau.

Viltis yra šventa, taip lemta.

Žmogus

Kur tos vilties paimti? Kur ta viltis padėta?

Man visko per mažai... Aš nerandu sau vietos.

Donelaitis

„Kožnas viens žmogus, taip pons, kaip burs, prasidėdams

Ir vargingai užgimdams tikt pumpurą rodo,

Ik po tam tikrai, kaip dūšiai reik, prisižindęs

Auga be rūpesčių, kasdien iš pumpuro kopdams.

Ale su viena diena žiedelis dar nesirodo,

Bet reik daug dienų, ik pumpurs jo prasilukštin

Ir savo paslėptą grožybę visą parodo.

O vei silpnas daikts vos vos žydėti pradėjo,

Štai jau ir vargai tuojaus jį pradeda stumdyt.“

Mindaugas

Aš – Mindaugas. Aš viltį didelę turėjau,

Kai su Volyne jungiau mūs žemes,

Ir Lietuvon aš visą viltį dėjau,

Vadindamas valstybe ir tauta.

*Ir kai karūną man uždėjo aukso,
Aš supratau, kad mano pareiga –
Tą viltį tarsi naštą kantriai nešti.
Visiems, kurie vadinasi TAUTA.*

Žmogus

*Tu atnešei vilties? Ar jos man duosi?
Juk aš esu žmogus šitos tautos...*

Lietuva

*Dar paklausk, ką šneka Gediminas.
Vilties jis irgi juk turėjo nemažai...*

Gediminas

*Žynys man suteikė vilties,
Atvėrė man vartus širdies,
O sapnas – skraistę paslapties.
Įkūriau sostinę šalies,
Kad garsas po pasaulį platų
Skambėtų, niekada netiltų.
Atrodytų, jog kaukia vilkas...
Tas tūkstantis pilkų vilkų
Vis kaukia metų daug ilgų.
Kviečiau amatininkus, riterius, pirklius,
Rašiau aš laiškus.
Viešinau ir platinau...
Tik viltimi aš gyvenau...
Todėl pilim įamžinau tą viltį.*

Lietuva

Tu taip viltingai tardavai anuomet mano vardą...

Gediminas

*Žinojo Liubekas ir Zundas.
Skubėjo iš Rytų ir Vakarų
Čionai, kur viltimi suburtos
Tos tautos, miestai...*

Donelaitis

*„Žinot juk visi, kaip kožnas Lietuvą giria
Ir kaip daug svetimų žmonių, kad mus pamatytų,
Iš visų kampų šio svieto jau susibėgo.“*

- Yra proga prisiminti grožinius kūrinius apie Kristijoną Donelaitį...
- Kuo rašytojams gali būti įdomus Donelaičio gyvenimas?
- Ar įmanoma iš trumpo šios dramos fragmento pajusti, kas mokytojai Giedrei Mičiūnienei yra Donelaitis?
- Kodėl cituojamos būtent šios poemos eilutės?
- Kaip jūs tęstumėte dramos veiksmą?

„Metai“ yra gražu

Kreipiausi į kai kuriuos rašytojus norėdamas sužinoti, kada jie pajuto, kad „Metai“ yra gražu, kas jiems dabar yra šis kūrinys, ar mokiniams verta jį dėstyti (nes per anksti)...

Atsakymus įmanoma įvairiai panaudoti per pamokas. Pirmiausia susipažįstame su tekstais.

Manau, kad „Metai“ – vertingiausias ir iškiliausias lietuviškai rašytos lietuvių literatūros klasikos kūrinys. Bet jo jėgą ir grožį supratau tik būdamas studentas. Rašydamas rašinį apie „Metus“ mokykloje samprotavau, kad jis turėtų būti adaptuotas ar net išverstas į šiuolaikinę lietuvių kalbą. Tada jis mane suerzino, ir tiek. Kai kurie dalykai turi pasiekti tave laiku: ne per anksti ir ne per vėlai.

Marius Ivaškevičius

Pirmą kartą su K. Donelaičiu ir jo „Metais“ susipažinau mokykloje – neatsimenu tiksliai, kurioje, gal 6-oje klasėje, kada po gabalėlį mokėmės atmintinai. Savitai gražu buvo jau ir tada, pavyzdžiui:

*Bet ir bitins jau savo šeimyną pabudint
Ir prie darbo siųst bei ką pelnyt n'užsimiršo.*

Vaikas dar nesupranta, kas čia jį taip džiugina ir žavi, bet šypsosi, įsimena ir kar-toja. Tai – kalbos svaigioji versmė talentingo Meistro lūpose. Visai supratau, kokios didybės yra Donelaitis, universitete, kai šviesaus atminimo prof. A. Jovaišas išdėstė jo eilėdaros aukštumas. Iki to laiko vertinau tik „Metų“ semantiką ir kalbos sodrumą, bet kai supratau, kad K. Donelaitis nesinaudojo antikiniu lotynų hegzametru (nebūtų ir norėdamas galėjęs – kitokia kalbos struktūra), o sukūrė autentišką lietuvišką, tada sau pasakiau: kaip gera, kad lietuvių literatūros Tėvas – genijus. Nuo aukštai, nuo labai aukštai pradedam... Prisipažinsiu, iki universiteto maniau, kad Donelaitis, kaip žmogus, mokėjęs lotynų kalbą ir turėjęs muzikinę klausą, tiesiog lietuviškai „niūniavo“ pagal Vergilijaus melodiją, betgi – ne. Štai kur stebuklas.

Beje, „Metus“ prieš kokį mėnesį vėl perskaičiau. Ir žinot, ką supratau? Moksleiviukui „Metų“ perkąsti neįmanoma. Tačiau būtina „Metus“ skaityti būnant moksleiviuku, kad vėliau įstengtum, panorėtum juos perkąsti.

Rimvydas Stankevičius

„Metai keturioms giesmėms“

Scenarijų jau parašiau. Noriu, kad pagal jį būtų sukurtas animacinis ir vaidybinis filmas.

Su poeto Kristijono Donelaičio „Metais“ susitikau universitete (esu baigusi lietuvių filologiją.) Ar skaičiau mokykloje? Jei ir skaičiau, tai nemokėjau suprasti. Kas man tapo svarbu: poemoje gausu gamtos vaizdų, kurie gretinami su žmogaus gyvenimu, suteikiant jiems alegorines reikšmes. Šis gamtos pasikeitimų vaizdavimas leidžia kalbėti apie gyvenimo priešybes: gamta apmiršta žiemą ir atgimsta pavasarį; pavasarį trūksta maisto, rudenį – gausesnė valgiai; vasarą nepaliaujami darbai, rudenį šventės ir t. t. Taip aprėpiami priešingi dalykai padeda autoriui sukurti įvairiapusių būrų gyvenimo paveikslą. Žmonės giriami ir barami, raginami ar atgrasinami pagal krikščioniškosios dorovės normas, pagrindinėmis žmogaus dorybėmis laikoma darbštumas, pamaldumas, teisingumas, ištikimybė tautos tradicijoms, o didžiausios ydomis – tingėjimas, bedievybė, žiaurumas.

Šis mano scenarijus tiems, kuriems rūpi tautos meno ir literatūros likimas, perspektyvos ir ateitis. „Metai keturioms giesmėms“ sulaukusiems antro Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio sukels norą paskaityti Kristijono Donelaičio literatūros šedevrą. Tam ir yra kino menas.

<...> Žvelgi į paukštį, pagautą žuvį, sniegą, žmones, gėles – girdi žingsnių kvėpavimą. Spoksodamas į įsivaizduojamą metą, ištirpstantį ir grįžtantį pas mus poeto lūpomis, matai, kaip simboliuose istorija šuoliuoja nuo vieno posūkio taško iki kito, aplenkdamas bet kokią vystymąsi tarsi tekanti žmogaus atmintis, galų gale užmiršdama įvykius, kuriuos reikia išmanyti. Laikas tampa vienas kitą keičiančių bei judančių simbolių seka? Kam priklauso filmo simboliai? Jie, šie vos juntami trupinėliai, tarsi iš knygos teksto kylančių griuvėsių krūva, neša nepavargdami milžinišką prisiminimų apie žmogų statinį.

Filme „Metai keturioms giesmėms“ – su mumis nesančių gyvenimų simboliai. Jį internete pažiūrės ne tik Lietuvos gyventojai, bet ir šimtai tūkstančių XXI amžiaus emigrantų.

Skaityti poeto Kristijono Donelaičio „Metus“ ar sukurti pagal šį kūrinį filmą...

Eligija Volodkevičiūtė

Knygoje „Dešimt klausimų rašytojams“ („Vaga“, 1986) pasakojau:

„Didžiausias autoritetas mūsų literatūroje man buvo, tikriausiai bus Kristijonas Donelaitis. Tiesa, jį suvokiau ne mokykloje ir net ne universitete, jis atėjo vėliau – sodrus, įtaigus, teisingas. (Džiaugiuosi, kad tame didžiuliame darbe, kuris buvo nuveiktas ieškant poeto palaikų, restauruojant jo muziejų, yra ir mano kastuvo žymė: 1967 metų vasarą mes, studentai lituanistai, padėjom archeologams kasinėti Tolminkiemio bažnytelę.) Man patinka lėta, valstietiška jo mąstysena, griežta logika, platus epinis pasakojimas – išmonė čia tik dėl to, kad visapusiškiau, spalvingiau atsiskleistų gyvenimo tiesa.“

Dar galėčiau pridurti, kad, laikui bėgant, mane vis labiau žavi K. Donelaičio dora ir didaktika: laikais, kai esam nuolat agituojami klausytis tik savojo aš, savojo širdies balso etc., šios vertybės labai sveikintinos ir pagirtinos! Būtent eiliuoti K. Donelaičio „pamokslai“ padrąsino ir paskatino mane į savo improvizaviją „AB vienetą“, paremtą A. Baranausko gyvenimo motyvais, įterpti tokius žodžius: „Be reikalo žmonės nūnai baidosi bet kokio pamokymo, protingo, netgi švento patarimo: argi tėvas neprivalo perspėti sūnaus apie pavojų, argi Ponas Dievas nušviečia vieno žmogaus protą ne dėl to, kad tas ir kitiems parodytų išminties kelią?..“

K. Donelaičio „Metų“ dvasios galia ypač pabrėžtina rinkos sąlygomis, kai ne vienas plunksnos meistras „pamiršta“ didžiąją kūrėjo misiją tarnauti žmonėms, visai tautai: užuot guodę ir kėlę sutrikusį žmogų, prapuolėm asmeninėse dramiuokštėse, murkdomės tarp fragmentų, niuansų, eksperimentų, kalambūrų, žodinių vingrybių...

Nemėgstu pompastikos, tačiau Donelaitis mūsų literatūroje – lietuviškasis Homeras, ir ne vien dėl hegzametro. Kitas reikalas – jo kūrybos dėstymas mokyklose: labai svarbu nepersistengti, neužbėgti už akių, pajusti, kada jis teiktinas ir kaip, kad „Metais“ neatbaidytume jaunojo skaitytojo ne tik nuo K. Donelaičio, bet ir nuo visos poezijos bei literatūros...

Rimantas Vanagas

Sakau tiesiai – Donelaičio „Metus“ labai seniai varčiau, o prisimenu tik mokykloje išmokus epizodus, tuos, kurie jau kraujuje. (Jeigu būtinai reiktų, tektų rimtai prisistatytis ir perskaityti dar sykį, tada ir parašyčiau. Nes mano tie apsisukimai lėtėja. Jeigu dar kartais ir paskubu, tai labai lėtai.)

Traukia Donalitus ir Tolminkiemio tolymės. Birutės Baltrušaitytės akyse, pačiose liūdniausiose mano regėtose šioje žemėje, visada matydavau Rytprūsių krašto gėlę. Gal tik jinai ir Johanesas Bobrovskis visom savo skaidulom jautė šito pašalio tragiką ir dramą.

Vytautas Stulpinas

Kad „Metai“ gražus leidinys, pajutau klausydamas Tomo Vaisietos skaitymų per radiją.

Dabar man tai daugiau *topos* – vietos ir laiko kūrinys.

Be jokios kritikos gimęs, be kritikos ir gyvuojantis.

Net be terpės ir literatūrinės bendruomenės.

(Pavyzdžiui, N. Gogolis, 20 metų gyvenęs ir kūręs Italijoje, vis dėlto buvo ir jautėsi esąs savos terpės žmogus-rašytojas-publicistas. Lietuvoje net dabar tokie – savi – negalime jaustis. Tai fizinių dydžių skirtumas.)

Ir aš jį galiu skaityti tik po puslapį – ne daugiau.

Sunkus kaip Džoiso „Ulisas“.

Arvydas Juozaitis

Kristijonas Donelaitis – jis ir liks dvasios milžinu. Juk yra tokių kultūros didžiūnų, kurių reikšmės didumas nesikeičia. Tai literatūros, apskritai kultūros amžinumo kokybės ženklas. Tokių milžinų, kaip Mažvydas, Baranauskas, Donelaitis, jei esi lietuvis, tai jei ir neskaitai dažnai, vis vien jų buvimą jauti dvasiškai, fiziškai.

Pats žinojimas, kad toks žmogus, kaip Donelaitis, yra, daro didelę įtaką. Man gana to, kad jis yra, todėl bet kada galiu grįžti prie jo kūrybos.

Kai buvau mokinys, kai mokyklos laikais buvau literatas, man vis kildavo mintis: kaip galėjo tai ir taip parašyti? Jau tada pajutau pagarbą, suvokiau, kad tai talentas.

Kas svarbu? Imti ir giliai perskaityti. Giliai. Tada ir atsivers „Metai“.

Alvydas Katinas

„Metai“ man buvo gražu ir kai moksleivis buvau, „Metai“ man gražu ir dabar. Kai „ėjome“ Donelaitį, mums labai patikdavo jį parodijuoti. Rašyti mėgdžiodant „Metų“ tekstus, regis, sekėsi visiems – ir humanitarams, ir tiksluokams. Hegzametru kurdavome tekstus apie savo gyvenimą mokykloje, apibūdindavome klasės slunkius, pričkus, dočius ir kitokius veikėjus. Net iš mokytojų pasišaipydavome. Mokykloje „Metai“ mums buvo tikra egzotika. Pradėjęs skaityti Donelaitį, įžengdavai į tikras džungles. O koks žodynas! Man, moksleiviui, netgi buvo keista, kad didysis klasikas vartoja tokius žodžius, kaip šūdvabalis, smirdas, pautas ir t. t. Toks savotiškai šiurkštus, nepadailintas tekstas, dabartiškai kalbant, labai *vežė*, darė įspūdį. Mat vadovėliniai tarybiniai autoriai buvo bekraujai, neįdomūs. Gal dėl to mums būdavo visai nesunku „Metų“ ištraukas išmokti atmintinai. Kiekvienas stengdavomės pasirinkti originalią, smagią ištrauką. Apskritai pamokos apie Donelaitį būdavo įdomios, netgi linksmos.

Dabar į „Metus“ žvelgiu kaip į epą, kuriame daug gyvenimo filosofijos, istorijos, etnografijos, gyvenimo pamokų, prozos ir poezijos kartu sudėjus.

Galvoju: su kuo galėčiau „Metus“ sugretinti? Nebent su A. Baranausko „Anykščių šileliu“.

Be abejo, vaikams reikia žinoti, kas yra Donelaitis. Tačiau mokyklos suole jį turbūt ne kiekvienas gali įkąsti. O Donelaitis ne tik mūsų grožinės literatūros pradininkas. Jis – mūsų tautos genijus. Kaip Čiurlionis, Geda.

Jau saulelė vėl atkopardama budina srietą, – tarsi netyčia ištari kiekvieną pavasarį, bent kiek sugrįžtančios šilumos pamalonintas.

Va, koks nemirtingas mūsų Donelaitis!

Vytautas Račickas, K. Donelaičio šešėlyje šį bei tą rašinėjantis

** Ar mokykloje ką nors reiškė šis kūrinys?*

Mokykloje „Metai“ man reiškė didelį, garbingą ir gerbtiną K. Donelaičio darbą. Jutau pagarbą, o meilės – ne. Miesto paauglei, kaip ir daugeliui panašių paauglių, man regis, vargiai galėjo rūpėti senovės kaimo žmonių rūpesčiai ir kūrinio idėjos. Kūrinio grožis paaugliškam maksimalizmui atrodė netgi kažkas perteklinio, ne vietoje, pakenčiamas tik iš pagarbos paveldui, mokytojams. Atrodė netgi neracionalu gaišti

laiką su istorinėmis grožybėmis, kai gyvenime tiek neišspręstų aktualijų: kieno nors skausmas, vargas, neišsipildžiusi meilė. Jaunatvišką maksimalizmą, racionalizmą (ir kartu didžiulį egoizmą) sunku sudominti grožybėmis, kurių nėra kur padėti. Nebuvo šalia žmogaus, kuris tuo metu būtų atvėręs nesuinteresuoto grožėjimosi, estetikos prasmę. Nebuvo kam suaktualinti kūrinį. Dabar galvoju: gal buvo galima net ir anais laikais nutiesti „Metų“ tiltą į kietą, reiklią paauglišką psichiką, ją formuojančią aplinką? Jei kas nors būtų atvėręs K. Donelaičio vaizduojamą asketiško gyvenimo grožį ir prasmę, galbūt šis kūrinys būtų tapęs reikšmingas ne po dešimties ar dvidešimties metų?

** Kada pajutote, kad „Metai“ gražu? Kaip tai atsitiko?*

„Metai“ į mano gyvenimą sugrįžo kartu su dievoieška, teisingo kelio paieškomis – joms kelias buvo atvertas Sąjūdžio metais. Tuo metu ėmiau vis labiau domėtis ir grožinės literatūros tekstų struktūromis. Ėmė dominti, kaip jie padaryti. Tai man buvo svarbu nuo tada, kai – iš pradžių dar nelabai sąmoningai – savo gyvenimą ėmiau sieti su rašymu, rašytojo darbu. Priartėjau ir prie gamtos. Tik įsigijusi sodybą kaime iš naujo, jau sąmoningai, pamėgau gamtą, kuri man buvo jaukus prieglobstis mokyklinių atostogų metu įvairiais metų laikais, ypač vasarą. Dabar „Metus“ suprantu kaip labai artimą daiktą.

** Kas Jums dabar yra šis kūrinys?*

Pastaruoju metu vis dažniau atsigręžiu į asketizmo, pasitenkinimo mažu idėjas. Neatmetu galimybės gyventi gamtos ritmu kaime, kentėti savo gyvenimo žiemos dienas kartu su ja. Išgyventi žiemą, gamtos žvarbą kaip natūralų virsmą, kuriame išlieka pavasario pažadas. Manau, man jau prasidėjo metas, kai „Metai“ galėtų būti beveik ideali stalo knyga, skaitinys prieš miegą.

Sara Poisson

Prisimenu šeštą klasę ir smagią mokytoją, kuri pirštu nupiešė ore didelę gyvatę ir dar paukštuką virš jos – suprask, Donelaitis nerašė į *nieką* pavirto, bet rašė – į š... Pasidarė kažkaip lengva, paprasta, juokinga. Jei jau toks didis žmogus sau šitai leido, tai gal jis visai ir nebaisus?

„Metai“ man niekada nebuvo baisūs – gal todėl, kad turėjau ir tebeturiu drąsos prisipažinti, kad ne viską juose suprantu. Neišsigąsti raginu ir mokinius, kai su jais bendrauju ir kalba pakrypsta Donelaičio pusėn.

Jei pokalbis skirtas specialiai Donelaičiui, rodau knygą, iš kurios pažinau (tebebandau pažinti) klasiką. Tai – 1941 m. „Metų“ leidimas su Vytauto Kazimiero Jonyno medžio raižiniais, redaguotas J. Ambrazevičiaus, kainavęs 6 RM (reicho markes). Pasakoju, ką man reiškia dvi pavardės, įrašytos ranka tituliniam puslapyje: Korde-lija Jasutyte ir Živilė Medekšaitė. Tuomet jos abi buvo tik baigusios Kauno „Aušros“ gimnaziją, jau patyrusios ir sovietų, ir nacių okupaciją. Ar dėl to pirktas Donelaitis, kad gimnazistėms be galo imponavo jų mokytojas J. Ambrazevičius? Knygą pirkio

Kordelija, vėliau emigravusi ir dėsčiusi – kaip ji sakė – *francūzų* literatūrą JAV, Fresno. Emigruodama paliko Živilei – mano mamai.

O skaitau mokiniams ištrauką apie vestuves, visų pirma pasiteiravusi, ar jie žino, ką reiškia *svodba*. Dažniausiai žino, kad tai – vestuvės. Skaitau lėtai, nevaidindama, kad išmanau hegzametrą, vis stabteldama, pasiaiškindama su jais vieną ar kitą žodį.

Bandau įtikinti, kad tie būrai – visai kaip vaikai, vis ką nors ne taip ištaiso. Ir dabar tokių žmonių esama, ir dar kiek! Vienaip ar kitaip, skaityti Donelaičių – tai tartum keliauti laiko mašina.

Gintarė Adomaitytė

O dabar užduotys mokiniams...

– Kaip rašytojai reagavo į „Metus“ būdami mokiniai? Ar jaučiate kai kuriuos dėsningumus?

– Ar rašytojai pamini konkrečią datą, konkretų įvykį, kai pajuto, kad Donelaičio poema iš tikrųjų labai gražu?

– Kurias mintis pavadintumėte aforistinėmis?

– Ar rašytojai mėgsta cituoti, ar kalba abstrakčiai, nesiremiami konkrečiais kūrinio vaizdais?

– Kurio rašytojo pasakojimas jums buvo labai netikėtas (labai nuoširdus, labai įtikinamas, labai... – patys parinkite epitetų)?

– Kodėl mums, mokiniams, mokytojams, svarbu rašytojų požiūris?

siskaitome į Jūratės Sučylaitės tekstą

Gavau gražų Jūratės Sučylaitės, rašytojos, socialinių mokslų (edukologijos) daktarės, pasakojimą apie Donelaitį. Buvo malonu skaityti, galvoti.

Gyvename skubėjimo amžiuje, daugiausia laiko praleidžiame skurdžioje technokratinėje aplinkoje. Mūsų žvilgsnis įprato lėkti puslapiu ir žaibiškai atrasti tą informaciją, kuri mums aktuali. Toks skaitymas gali būti naudingas mokslininkui, kuris ieško faktų, įžvalgų, patvirtinančių ar paneigiančių jo tyrimų rezultatus, arba studentui, ieškančiam medžiagos, iliustruojančios žinomą teoriją. Grožinės literatūros skaitymas turėtų būti visai kitoks. Sąmoningas suprantančiojo skaitymas – tai lėtas ėjimas į suartėjimą su rašančiojo patirtimi, ėjimas atmerktomis akimis, įsižiūrint į nežinia kodėl išskylančius mūsų patirties vaizdinius ir paralelius literatūros kūrinio vaizdus, stebintis slėpiningomis nuojautomis bei ryškėjančia tolesnio gyvenimo vizija, kuri nebūtų galėjusi atsirasti, jei mes nebūtume atsivertę knygos ir pradėję jos skaityti. Toks kūrybiškas skaitymas visada didina mūsų asmenybės vientisumą, įkvepia, ramina arba suteikia energijos antplūdį ir leidžia dvasiškai augti. Patirdami dvasinio augimo stebuklą, pradedame domėtis, kodėl kūrinys mus veikia, kodėl skaitydami išgyvename grožį.

Raktas į Kristijono Donelaičio kūrybos grožį ir prasmę – nusiteikimas neskubėti ir noras suprasti, kodėl šis poetas yra pasaulinės literatūros klasikas, kodėl jo kūryba geniali. Iki šiol neįsivaizduoju K. Donelaičio „Metų“ skaitant tyliai, balsu netariant žodžių. Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas, be abejo, gali išraiškingai paskaityti „Metų“ ištrauką, dalis mokinių taip pat gali garsiai ir aiškiai skaityti hegzametru parašytą kūrinį, kitiems mokiniams tai sunku. Kai girdi „Pavasario linksmybių“ ištraukos skambesį, gražu, bet visai kitaip tą grožį pajunti, kai pats aiškiai tari žodžius, kai universaliu gyvybės ritmu vibruoja tavo kūnas. Galime pamėginti įtraukti mokinius į kolektyvinį „Metų“ ištraukos skaitymą balsu.

Balsas neatsiejamas nuo mūsų kūno, jis neįmanomas be balso stygų virpėjimo, balsas neatskiriamas nuo sielos virpesių – vidinį gyvenimą atspindinčios kalbos. Sielos virpesius galime perduoti kitiems išsakydami savąsias mintis, galime perduoti meniškai skaitydami poeto kūrinį, nes poezija visada išreiškia tai, kas dvasiškai universalu, o tą universalumą kiekvienas išgyvename labai individualiai. Negalima du kartus vienodai perskaityti K. Donelaičio ar kito poeto kūrybos, nes kiekvieno skaitymo metu kažkas naujai išgyvenama ir perteikiama. Apie jokių meninių skaitymą negali būti jokios kalbos, kol skaitomame tekste yra nesuprantamų žodžių. Archajiš-

kų ir svetimų germaniškos ar slaviškos kilmės žodžių tikrai yra „Metuose“, jų prasmę privalu išsiaiškinti. Beje, knygos gale yra žodynėlis. „Metų“ skambesį išgirstame, kai žodžius kirčiuojame pagal hegzometro ritmą, ilguosius balsius tariame ilgai, trumpuosius trumpai, kreipiame dėmesį į skyrybos ženklus. Sąmoningai, garsiai, aiškiai skaitydami Donelaitį, pajuntame, kad poeziją išgyvename, kad jos grožiui išreikšti tarnauja mūsų balsas, išreiškiantis vidinius sielos virpesius, neatsiejamus ir nuo mūsų būsenos, ir nuo patirties, ir nuo poeto teksto. Balsas išeidamas iš mūsų tampa išorinio pasaulio dalimi, meninis skaitymas sujungia tai, kas mūsų viduje yra individualu, ir tai, kas yra šalia mūsų, išoriniame pasaulyje. Tas išorinis pasaulis – tai ir mūsų kasdienybė, ir kultūros lobynas, taigi ir K. Donelaičio „Metų“ turinys.

Mokiniam gali būti įdomu uždėti delną gerklų vietoje, kaklo apačioje, ir pajusti vibracijas, kai tariame garsą. K. Donelaičio kūrybos skaitymas balsu turi estetinę prasmę (pajuntamas eilėdaros muzikalumas) ir filosofinę-psichologinę prasmę (atsiveriame grožio pagavoms, pajaučiame, kad kūrėjas yra gyvas kiekviename iš mūsų, ir jausdamiesi kūrėjai einame į suartėjimą su Donelaičio pasauliu).

Daugelis žmonių net nežino, kad ikisąmoniniame lygyje, literatūros kūrinio veikiami, mes nueiname kelią iki savo būties pradžios ir grįžtame atgal. Šios kelionės rezultatas – nurimimas, atsipalaidavimas nuo kasdienės įtampos ir sau pačiam netikėtas pasaulio pamatymas naujomis akimis. Literatūros kūrinio grožio išgyvenimas priklauso ne tik nuo kūrinio estetinės vertės, bet ir nuo individualių asmens savybių. Vieni lengvai pasiduoda meno grožiui, kiti sunkiai. Kūrybiško skaitymo metu naudojames patirtimi ir vaizduote, o šį gebėjimą galime ugdytis. Dar mokydamosi mokykloje atradau, kad daugėja energijos tariant: „Ir žiemos šaltos triūsus pargriaudama juokės“, ir tai mane labai sužavėjo. Paauglystėje, jaunystėje dažnai eidavome imtynių, o nugalėdami juokdavomės. Smagu pargriauti, smagu juoktis, smagu, kai saulelė žiemos triūsus pargriauja. K. Donelaitis leidžia įžvelgti panašumus gamtos procesuose ir žmogaus gyvenime, tai stiprina vidinį ryšį su žeme, gamta, budina nuojautą, kad viskas lyg ir iš vienos priežasties. Gamtojauta labai būdinga mūsų tautinei kultūrai, o antra vertus, pasaulinėje edukologinėje literatūroje galima atrasti nemaža straipsnių apie transformuojantįjį mokymąsi, liudijančių, kad gamtojautos stiprinimas skatina dvasingumo vystymąsi ir teigiamai veikia asmenybės pažintinę ir emocinę raidą, lengvina tapsmą savimi.

Svarbus ne tik hegzometro muzikalumas, bet ir poeto pateikiamas vaizdas, kurį galima lyginti ne su gražia nuotrauka, o su besikeičiančiais filmo kadrais, fiksuojančiais vyksmą. Akivaizdi kaita: šalčio pramonė su ledais sugaišti pagauna, užpuotoja tirpstantis sniegas, sniego nebelieka. „Metai“ mus moko stebėti tai, kas vyksta. Stebėti ir stebėtis, grožėtis. Kiekviena „Metų“ knygos dalis prasideda gamtos vaizdų aprašymu, o gamtos sezonų kaita reiškia ir žmogaus gyvenimo ritmo, jo darbų kaitą. Mūsų laikų žmogus dažnai nebesugeba jausti, kad cikliški pokyčiai vyksta ne tik gamtoje, bet ir mūsų psichikos procesuose. Dažnas skundimasis pablogėjusia nuotaika, energijos stoka rudenį ir pavasarį reiškia negebėjimą atrasti jungčių tarp gamtos ciklų kaitos ir tų procesų, kurie vyksta mūsų sieloje. K. Donelaitis įkvepia atrasti, kad žmonių gyvenimas vyksta po saule, kur „Gandras su kitais kaimynais parlėkė linksmas“ arba „Žemė su visais pašaliais įmurusi verkia“.

„Metai“ suteikia galimybę mokytis poetinio mąstymo. Poetiškai mąstyti mokomės ieškodami panašumų tarp netikėčiausių dalykų. „Pavasario linksmybėse“ perskaite: „laukų kalnai ir kloniai pametė skrandas“, galime duoti valią savo vaizduotei. Į ką panašios žiemą storai apsnigtos, puriu baltu sniegu uždengtos kalvos? Gal į moteris baltais prabangiais kailiniais? Į ką panaši kalva pavasarėjant, kai sniegas po truputį nyksta, susmenga, pajuosta? Gal į vargdienę, kuri vilki nušiurusią, nudėvėtą šimta-siūlę? Į ką panašus kalnas, kai sniegas baigia tirpti? Gal į žmogų, nusimetusį sunkų drabužį? Fantazavimo ir panašumų ieškojimo pratimai galėtų patikti besimokan-tiems poetiškai mąstyti.

„Metų“ kalba moko vaizdžiai mąstyti. Sakiniai sodrūs. Kiekvieną mintį galima iliustruoti piešiniu. Technokratinėje aplinkoje mūsų kalba skurdi, joje trūksta vaiz-dų. Jaunuolis pasako: „Ten buvo nerealiai gražu“ ir neįstengia išplėtoti minties, pa-aiškinti, kas jam buvo gražu, ką jis matė, kokios spalvos buvo prieš jo akis, kas ju-dėjo, kas stovėjo, kas dainavo ar tylėjo. Iliustruokime Donelaičio kūrybą piešiniais, atraskime kalbos ir vaizdo vienovę.

„Metai“ – tai pirmiausia paminklas XVIII amžiaus lietuvininkų būrų gyvenimui. Skaitydami sužinome lietuvininkų tradicijas, įdomūs būrų paveikslai. *Viežlybieji* bū-rai yra pavyzdys, kaip reikia gyventi, kokiomis vertybėmis vadovautis, o *nenaudėliai* yra girtuokliai, triukšmadariai, linę pateisinti save. Dešimtmečius mano atmintyje išliko humoristinis Slunkiaus monologas: „Ak! kad būt ilgiaus žiema pas mus pasi-likus, / Ir kad vis miegot būtų sviete paskirta.“ arba: „Kuinas taip jau ramboks, vis žingine žergdams, / Kartais dar toliaus uždėtą nuneša naštą.“ Slunkius aiškina, kad taip gyventi jį mokęs tėvas Kubas ir jo tėvas Stepas. Galima padiskutuoti apie verty-bes anoje būriškoje visuomenėje ir dabartinėje. Ar jos tos pačios, ar pasikeitusios? Ar vertybėms daro poveikį šeima, politinė, ekonominė padėtis? Kalbant apie aną būrų visuomenę reiktų remtis citatomis, pavyzdžiui, pacituoti Pričkaus pamokymus ir priekaištus Slunkiui. Kalbant apie engiančius dvarininkus taip pat reiktų paskaity-ti ištraukų, kuriose groteskiški, šaržuoti dvarponių paveikslai.

Dėmesys kontekstams (skaitančiojo asmeninio gyvenimo kontekstui, dabarties kontekstui, istorijos kontekstui) gali padėti geriau suprasti kūrinį, jo vietą kultūros istorijoje, socialinį reikšmingumą, bet tai mus tolina nuo paties teksto, kuris veikia kaip nedaloma pažintinė, estetinė, dvasinė visuma. Skaitymas ar kalbėjimasis apie K. Donelaičio „Metus“ niekada neprilygs K. Donelaičio epinės poemos skaitymui, bet skaitymui turime atsiverti intelektualiai, emociškai, dvasiškai, tai yra visa savo esybe.

Esu pastebėjusi, kad žmonės visai kitaip suvokia ir išgyvena tekstą po diskusijų, at-skleidžiančių jų pačių patirtis ir sąlytį su literatūros kūrinium. Įsitikinau, kad, siekiant išmokti kūrybiškai skaityti, reikia pradėti nuo teksto skaitymo (tokiu tekstu gali būti „Metai“, gali būti kito poeto kūrinys), vėliau eiti į diskusijas ir nagrinėti tas proble-mas ar temas, kurios skaitantiesiems yra svarbios, reiškiančios jų patirtį ir jausmo ar minties ryšiu susietos su kūrinium. Po šių diskusijų vėl reikia grįžti prie teksto, pa-miršti visus racionalius apmąstymus, leisti literatūrai veikti mus. Išgyvenus kūrinio grožį, įdomu aiškintis, kokios stiliaus ypatybės, kokios meninės priemonės sukelia estetinį poveikį.

Donelaitis man – tai įkvėpimas mylėti savo žemę ir jos žmones, tai gebėjimas matyti viską, kas vyksta, jausti vienovę su gamta, vadovautis krikščioniškosiomis vertybėmis ir dirbti.

- Kam parašytas šis tekstas? Argumentuokite.
- Koks yra teksto funkcinis stilius? Argumentuokite.
- Koks teksto žanras?
- Kaip pavadintumėte Jūratės Sučylaitės tekstą?
- Kas yra kūrybiškas skaitymas?
- Kas yra raktas į „Metus“?
- Kodėl Jūratė Sučylaitė neįsivaizduoja „Metų“, skaitomų tyliai? O kaip jums atrodo?
- Kokios yra poezijos galimybės?
- Kodėl negalėtume vienodai perskaityti „Metų“ ištraukos? Tik „Metų“?
- Kaip išgyvename poeziją? Tik poeziją?
- Apie ką iki skaitydami šį tekstą dar nebuvote pagalvoję?
- Ar Jūratė Sučylaitė kalba tik apie Donelaitį?
- Kaip jums atrodo, kodėl cituojamos būtent šios poemos eilutės?
- O kokius klausimus jūs, kaip mokytojai, užduotumėte savo mokiniams?

Ralbiname mokslininkus

Buvo labai įdomu apie „Metus“ klausti ir mokytojus, ir mokinius, ir rašytojus. Priėjo ir literatūros mokslininkų eilė.

Į Tavo klausimus apie Donelaičio „Metus“ atsakyti man nelengva, nes, suvokdama kūrinio didybę, niekada nebuvo jo labai prisiartinusi. Mokykloje ir net studijų laiku man jis buvo gana svetimas (nepaisant to, kad visada sugebėjau vertinti ypatingą poemos žodingumą). Pirmas didesnio susidomėjimo impulsas buvo Tomo Venclovos straipsnis „Erdvė ir laikas Kristijono Donelaičio „Metuose“ (vėliau perspausdintas Tomo Venclovos „Vilties formose“). Tekstas pažymėtas 1971 m. data, bet su juo susipažinau kiek vėliau, ar tik ne 1973 m., kai autorius skaitė specialųjį kursą VU ketvirtakursiams, kurį ir aš lankiau. Originali interpretacija parodė poemos daugiasluoksniškumą.

Antras Donelaičio prisiartinimas buvo jau Nepriklausomybės metais. Tapęs „Metų“ mėnraščio redaktoriumi (1994) Danielius Mušinskas kalėdinį redkolegijos posėdį kasmet pradeda kokia nors poemos ištrauka. Ir tikras stebuklas – visada tai skamba taip šiuolaikiškai ir taip universaliai, kad, atrodo, Donelaitis apie mus vakar parašė.

Mokiniai turėtų ieškoti kokio nors asmeninio santykio su bet kuriuo bet kurio rašytojo kūriniu. Gal pabandyti įsijausti, kokiomis aplinkybėmis, koku niūriu metu tas kūrinys gimė (lyginant su mūsų komfortabiliu, *higienišku* gyvenimu). Ką žmogui reiškė „atkopianti saulėlė“, kai nebuvo elektros, šildymo, laisvalaikio, pakankamai maisto, raštingumo ir t. t.

Jūratė Sprindytė

** Kada pajutote, kad „Metai“ yra gražu?*

Manau, kad pojūtis, jog „Metai“ yra pasaulis, kurio atskiros įstrigusios atmintin detalės man, gimusiai ir gyvenusiai Šilutės krašte, atrodė pažįstamos ir savos, susiformavo dar vaikystėje. Ją praleidau gimtinėje esančiame dabar man atrodančiame itin gražiu XIX amžiaus pabaigoje statytame tipiškame Mažosios Lietuvos ir Rytų Prūsijos raudono mūro architektūros name, kuriame ne tik plytos ir stogas, bet ir langai bei durys tebebuvo įstatyti mažlietuvių meistrų. Jie buvo kitokie nei šalia vėliau dygę kolūkiečių namai. Namas buvo vėsus, didelėmis erdvėmis ir kai žiemos rytą aukštų arkinių langų stiklus šerkšnas išpiešdavo gėlėmis, man į galvą ateidavo Donelaičio

eilutė: „Vei kaip ant ežerų visur langai pasidaro, / Lygiai kaip antai stiklorius įdeda stiklą.“ Įsivaizdavau, kad Donelaičio laikų bažnyčių, mokyklų langų stiklai buvo būtent tokie, su patogiomis gražiai dekoruotomis riestomis metalo rankenėlėmis langams atidaryti.

** Kas jums dabar yra „Metai“?*

Gilesnis pojūtis, jog „Metai“ yra didingas meno kūrinys, susiformavo jau išvažiavus iš gimtinės, universitete studijuojant senuosius lietuvių literatūros procesus. Dabar suvokiu „Metų“ unikalumą visos Europos literatūros kontekste. Manau, kad būtent „Metai“ įamžino Prūsiją, šalį, kurios šiandien jau nebėra, antrąją lietuvių dvasinę tėvynę. Tai kitokia dvasios forma nei ta, kuri augo ir brendo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (esame „prisijaukinę“ tik kai kurias jos detales). Sykiu nuostabu yra tai, kad „Metai“ nėra vien lietuvių kultūros viršūnė. Manau, kad tai autentiškiausiai ir geniausiai visos Prūsijos – daugiau nei keturis šimtmečius gyvavusios itin įdomios ir komplikotos istorijos šalies – tapatybę išreiškęs literatūrinis meno kūrinys. Prūsijos emblema. Nuostabu, kad tai buvo padaryta ne krašte dominavusia valstybine vokiečių kalba, o lietuviškai ir sykiu didingai – antikiniu hegzametru. Mes sakome: pirmas pasaulietinis lietuvių literatūros paminklas. Bet turime pridurti, jog pirmas ir tobulas. Taigi vienintelis ir paskutinis, bent jau Prūsų Lietuvos atžvilgiu. Tiesiog: „Metus“ sukūrė aplinka, Mažoji, Prūsų Lietuva, tai jos balsas ir veidas. Donelaičio misija, kurią jis atliko tobulai ir pareigingai, buvo juos užrašyti. Įamžinti. Manau, kad Donelaitis vykdė Dievo ir istorijos pavestą pašaukimą. Nors pats, atrodo, nelaikė savęs poetu, kuris išliks per amžius, neišspausdino savo kūrinio, niekur užrašuose nepaliko jokių užuominų apie jį... Donelaitis buvo kuklus valios vykdytojas, įsisąmoninęs žmogaus laikinumą (esam „nei žolelės ant laukų“) ir tikintis ne tik pasaulio pabaiga, bet ir išganymu, taigi amžinybe. Tiesa, jis svajojo po savęs ką nors palikti būsimoms kartoms ir dėl to sodino ir puoselėjo sodą. Bet sodo šiandien nebėra, o išliko „Metai“.

Dainora Pociūtė-Abukevičienė

Kad „Metai“ yra gražu, pajutau tik tapęs tėvu, skaitydamas poemą su vaikais. Svarbu ir tai, kad poemos jėgą pajutau skaitydamas ją balsu, garsiai, nes ji ir yra skirta kaip tik tokiam suvokimui, tai garsinės funkcijos tekstas.

Dabar man „Metai“ yra mano asmeninės tautinės vertės svarbus komponentas. Nebūtų Donelaičio – manyje žiojėtų tuštuma, kurios ir pats nesuprasčiau (ko nežinau, to ir nevertini), kaip dabar daugelis nesuvokia savo tuštumos, kas neturi nuovokos apie šį kūrinį. Be to, „Metai“ buvo ir bus nepajudinamas estetinės vertės kriterijus šiais kintančių vertybių ir chameleoniškos kūrybos laikais, kai ne žmogus prisitaiko prie pasaulio ir Dievo tvarkos, bet tempia viską ant savęs ir taiko prie savo žmogiškų, žmogeliukiškų standartų.

Regimantas Tamošaitis

Kad „Metai“ gražu, pajutau anksti, t. y. kai pirmą kartą skaičiau ištraukas mokykloje. Žinoma, tas pojūtis buvo stiprinamas mokytojų, mamos tvirtinimo, kad šis tekstas mums labai svarbus, kad jis – kertinis akmuo, ant kurio visa kita statyta. Vėliau prie „Metų“ grįžau per studijas universitete. Štai tada, manau, jau buvau savarankiškai, be visos kūrinį supančios auros pajėgi pajusti, koks stebuklas tie „Metai“. Jausmas panašus į nuostabą ir džiaugsmą, kad visa mūsų lietuvių literatūros klasika tokia nuostabi. Tai ir Žemaitės, ir Daukanto, ir Biliūno grožis, visų tų tekstų, kurie mokykloje suprantami ir pajuntami vienaip, o vėliau – kitaip, įvairiau, detaliau, galiausiai ir be klasės situacijos, kuri, šiaip ar taip, vis tiek yra priverstinė. Man „Metai“ ir liko labai svarbus ir gražus tekstas, kuris atsiskleidžia vis kitaip, naujai.

Birutė Avizininė (doktorantė)

- *Ar galėtume teigti, kad mokslininkų žodis kiek kitoks nei, tarkim, rašytojų, mokytojų ar mokinių? Jei taip, tai kuo?*
- *Kodėl prisimenamas Tomo Venclovos straipsnis?*
- *Kodėl svarbu, kad profesorė Dainora Pociūtė-Abukevičienė mini Šilutės kraštą?*
- *Kuo galėjo nustebinti pirmas Regimanto Tamošaičio teiginys?*
- *Kurias literatūrologų mintis įsidėmėjote?*
- *Apie ką norėtumėte padiskutuoti perskaitę literatūros mokslininkų tekstus?*

enų užrašų mįslės

Įvairiai elgiamės: kai kuriuos pamokų planus saugome, kai kuriuos pasinaudoję iškart išmetame. Susikaupia nemaža įvairių lapelių su pastabomis, kurias po daugybės metų jau ir nebelengva objektyviau komentuoti. Bet... archyvas visada brangus jau vien dėl to, kad jis pasakoja apie mūsų, kaip mokytojų, dvasines būsenas, apie mūsų buvsius norus suvokti, kaip reikėtų kūrinius analizuoti, kaip reikėtų bendrauti su mokiniais.

Turiu 1987 m. užrašus – kaip dėščiau Kristijoną Donelaitį. Man jie dabar svarbūs įvairiais aspektais. Tiesą pasakius, kai ko jau neatsimenu ir žiūriu kaip į svetimo žmogaus žingsnius. Kita vertus, žiūrint 2013-ųjų asmens akimis, gali būti ir graudoka, ir keista, ir gal net juokinga.

Iš pradžių užfiksuota jausminė reakcija: „Šiandien – pirmoji žiemos diena. Nors... žiemos ir nėra. Grįžau iš kaimo. Purvas – bet kaip gražu... Ėjau per gimtinės laukus ir mintyse kartojau: „Ratas ant ašies braškėdams sukasi sunkiai“.

Atsimenu tą pojūtį, tikrai atsimenu. Tada kabinete turėjau ratą, jis buvo mūsų kompozicijų dalis. Tada buvo lengviau: labiau tikėjau, kad mokiniams, apskritai žmonėms reikia grožinės literatūros, labiau tikėjau mokinių sąžiningumu, padorumu. Tada atrodė, kad nuo lituanisto mokytojo labai labai daug kas priklauso. Tiesą pasakius, šiais mokslo metais turiu gražią gimnazijos trečiųjų klasę (viena mokinė yra tų 1987 metų laikų dešimtokės dukra), bet vis vien esu jau ne tas, jau ne taip įsivaizduoju mokyklos būtį.

Mano užrašai išsaugojo septynių pamokų, skirtų Donelaičiui, planelius. Rūpi persirašyti pastabas apie pirmą pamoką.

„1-oji pamoka pavyko. Kėliau vienintelį klausimą „Kaip pradėti pasakojimą apie K. Donelaitį?“ Gal pasiimti lietuvių literatūros istoriją (ar mokyklinį vadovėlį) ir kalbėti remiantis mokslininkų išvadomis? Pabandome. Ar pajutote K. Donelaitį? O gal pradėti nuo Tolminkiemio? (Pasakoju apie savo keliones į Tolminkiemį, apie memorialinį muziejų.) O gal nuo Jevgenijaus Ceitlino knygos „Netilstantis aidas“? (Aiškinu, cituoju.) Remtis vienintele knyga – K. Donelaičio „Raštais“? O jeigu skaitytume kitų rašytojų mintis apie šį poetą, jas papildydami kai kuriais faktais?

Pamokos pabaigoje rodau V. Kuzmicko knygą „Kristijonas Donelaitis“. Skaitau dvi ištraukas.

„Tarptautinė literatūros kritikų asociacija Paryžiuje sudarė Europos literatūros šedevrų sąrašą (iki 1940 m.), kuris buvo paskelbtas 1977 m. Šiame sąrašė greta iškiliausių J. V. Gėtės, D. Didro, Voltero ir kitų didžiųjų XVIII a. rašytojų kūrinių šviečia ir K. Donelaičio „Metai“. Taip mažos ir kadaise paniekintos lietuvių tautos atstovo kūryba pirmą kartą tarptautiniu mastu buvo pripažinta reikšminga visai žmonijai.“

„<...> F. O. Tecneris vienoje iš tarnybinių Tolminkiemio knygų aptiko tokį 1766 m. liepos 21 d. K. Donelaičio įrašą: „Mano mielas skaitytojau, pažiūrėk, kai aš jau seniai būsiu miręs, raizinį užpakalinėje pozityvo dalyje į altoriaus pusę: ten rasi melsvą skydelį, kurį aš pats užrašiau. Vale.“

Primenu, kad melsvas skydelis neišliko, ir nežinome, kas ant jo buvo parašyta. Mes galime tik spėlioti...

Namų darbas: „Metų“ analizei jūs galite skirti septynias pamokas. Trumpai aprašykite, ką veiktumėte per kiekvieną pamoką.“

2-oji pamoka – rengimasis kurti filmą pagal „Metus“. Namų darbą aptardami, moksliskai kalbėjome apie poemą. Vėliau: „Koks turi būti žmogus (pagal Donelaitį)?“, charakterių kūrimo būdai, „pasirinktos ištraukos (tokios, kuri leistų kalbėti apie visą kūrinį) analizė“, apibendrinamojo pobūdžio kalbėjimas pagal planą: Pokalbiai apie darbą, darbo vaizdai, veikėjų charakterizavimo būdai, klasiniai, tautiniai prieštaraivimai, gamtos funkcijos, meninė forma. Apibendrinome planuodami rašinius šiomis temomis: „K. Donelaičio „Metų“ būrai“, „Baudžiauninkų gyvenimo vaizdavimas“, „Darbo išaukštinimas „Metuose“.

Paskutinės pamokos matmenys: „Skaitysime Donelaitį susėdę prie kuklaus valgių stalo. Mergaitės paruoš. Ką galėjo valgyti baudžiauninkai? Ant stalo žibalinė lempa. Cituosiu „užrašus ant melsvų skydelių“, prisiminsiu kitus namų darbus. Trumpa kompozicija (pagal „Pavasario linksmybes“). Šokome, valgėme. Pačioje pamokos pabaigoje – ištraukos iš Just. Marcinkevičiaus „Donelaičio“. Jaučiu, kad mes daug ką supratome, pajutome. Tik ar ilgai prisiminsime?“

Paskutinės pamokos, skirtos Donelaičiui, aprašymas truputį padrikas; kinta laikai: būsimasis, esamasis, būtasis kartinis. Sunku pasakyti, kodėl taip elgtasi.

Ką šią akimirką prisiminiau? Dabartinės mokinės mama (tuo metu jai kalbėjau apie Donelaitį) per atvirų durų dieną prisipažino: „Neskaičiau aš viso „Altorių šešėly“, neskaičiau, kurgi tokią storą knygą perskaitysi, bet išsisukau...“

Bene 1989 m. su grupele tos klasės mokinių aplankiau Tolminkiemį. Kelionę dėl įvairių priežasčių dažnokai prisimenu. Ją aprašiau šiemet.

„Į Tolminkiemį su maža mokinukų grupe. Atvykę supratome, kad autobuso grįžti atgal jau nebebus, tad reikės čia nakvoti. Einu pas muziejaus direktorę, prašau padėti. Ji man priekaištauja: koks neatsakingumas, na kaip galima važiuoti nepagalvojus apie nakvynę. Visai gudrauju ir gauname ne tik nakvynę, bet netgi atidaroma bažnyčia.

Vakarėja. Užsirakiname duris. Kažkas jau beldžiasi. Prisimenu direktorės prašymą: „Tik nieko neįsileiskite.“

Beldimai dažnėja, tampa vis garsesni.

Tylime kaip kokiame detektyve. Bet... mūsų kambario durys staiga atsidaro ir įvirsta kokie šeši septyni išgėrę paaugliai.

– Jūs nacionalistai, jūs mūsų nekenčiate, tai ko čia atlėkėte!

Visai pavyntus: esame labai pavargę, rytoj dar tolimas kelias. Tik mūsų svečiai nelabai supranta – jie paprasčiausiai įsiutę. Bara mane, kad netinkamai auklėjau savo mokinius. Sutinku, bet paprašau nueiti kitur tyliai išsiaiškinti. Kokias dvi valandas šnekėjau, labai nuoširdžiai aiškinau. Buvo baisoka – mano grupėje yra jaunų mergaičių, o čia įraudę vaikinukai. Neapsigintume. Jie rėkia ant manęs, jie čia šeiminkai.

Kaip aš jų prašiau, kaip kalbėjau apie savo profesijos svarbumą... Po truputį, po truputį agresija mažėjo, mažėjo. Pabaiga: visi grįžtame prie mokinių, jie manęs atsiprašę išeina.“

Ant vieno tikrai jau gelstelėjusio lapo randu įvairių užduočių...

„Tautosakininko, etnografo Z. Slaviūno nuomone, „kad Donelaitis turėjo didesnę nei mėgėjišką muzikinę išsilavinimą, rodo jo sugebėjimas pagaminti pianinus ir fortepijonus“. Ar tai galėjo paveikti jo, kaip rašytojo, stilių?“

„K. Donelaitis buvo geras sodininkas. Ar šis užsiėmimas galėjo „atsiliepti“ „Metams“? (O gal tokį klausimą jūs laikote absurdišku?)“

„Ne vienas literatūros mokslininkas, rašydamas apie „Metus“, reiskė savo nuomonę apie tai, kodėl poemoje nėra meilės scenų ir motyvų. Pagalvokite apie tai ir jūs.“

„Poemoje dažnai užsimenama apie Prūsijos valdžios įsakymus. Kaip vertintumėte tokį pasakymą: „Metai“ – kūrinys, propaguojantis valdžios nurodymus?“

„Ko „Metuose“ daugiau: šauktukų ar klaustukų? Ar dėl to galima daryti kokias nors išvadas?“

„Keturios „Metų“ dalys. Dar kartą perskaitykite, kaip jos pradedamos ir kaip baigiamos. Ar galėtumėte teigti, kad dalies pradžia yra savotiška įžanga, dalies pabaiga – apibendrinimas visko, apie ką buvo kalbėta?“

„Pavasario linksmybės“, „Vasaros darbai“, „Rudenio gėrybės“, „Žiemos rūpesčiai“... Kaip jums atrodo, gal užtektų vien metų laiko nurodymų, nes „linksmybės“, „darbai“, „gėrybės“, „rūpesčiai“ būdinga kiekvienam metų laikui? Gal toks paskirstymas yra gana atsitiktinis? Juk galėtų būti ir taip pavadinta: „Pavasario rūpesčiai“, „Vasaros gėrybės“, „Rudenio darbai“, „Žiemos linksmybės“?“

„Kartais trumpa citata pasakome visą esmę apie kūrinį. Ar gali taip būti? Jei reikėtų parinkti tik vieną sakinį, labiausiai apibūdinantį „Metus“, kaip pasielgtumėte? Ar poemą apibūdinti būtų lengviau keturiomis penkiomis citatomis? Pabandykite.“

„Šešiolikmečio teiginys: „Metuose“ radau sakinį, aktualų visiems [metų] laikams. Po šio atradimo kūrinys pasidarė įdomesnis. Štai tas sakinis:

*Žinom juk, žėlėk Dieve, kaip mūsų gadyne
Ašaras išverktas po kojų mindama šypsos.“*

Tik užrašyta, bet jokia užduotis nesuformuluota. Pačiam sau pasižymėta? Neatsimenu.

Tiesą pasakius, kai kuriomis užduotimis ir vėliau naudodavausi, bet kasmet atsirasdavo daugiau patirties (prisiminimų?), tad ir kontekstas būdavo dažniausiai ne toks pat.

okinių mintys – kad atsirastų naujų požiūrių

Gal ir ne visada tie nauji požiūriai gali atsirasti, tačiau, man atrodo, penkiolikmečiui aštuoniolikmečiui svarbu perskaityti savo bendraamžių darbus: visus rašinius, rašinių fragmentus – tegul analizuoja, klausia mūsų. Tai lyg ir savaime suprantama.

Kartais pagalvoju, kad paaugliams išgirsti savo amžiaus žmogaus balsą apie literatūrą, apie tikrovės problemas net svarbiau nei literatūrologų. Tad manau, kad pravartu įvairiomis formomis vis pateikti vieną kitą mintį pabrėžiant, jog tai rašė, tarkim, dešimtokas ar dvyliktokas. Iš tokių pabirų teiginių gali rasti diskusijos, noras pakoreguoti rašinio pastraipą. Visai gali būti.

– Perskaitykite savo bendraamžių (pavardės nenurodomos) teiginius apie Kristijono Donelaičio poemą „Metai“. Kurioms mintims visiškai nepritariate ir kodėl, o kas jums yra priimtina?

1. „Man labiausiai patinka Slunkius. Jis bent nemeluoja, nenori atrodyti gražesnis. Kodėl Pričkus, pats būdamas baudžiauninkas, kalbasi su kitais savo luomo žmonėmis iš aukšto? Gal tai yra ne didelio rūpinimosi, o savimeilės, karjerizmo paliudijimas?“

2. „Graži harmonija: yra gėris, bus ir blogis. Tik nustembu, kodėl veikėjai dažniausiai yra arba teigiami, arba neigiami. Gal tai rodo, kad kūrinys nėra visiškai geras?“

3. „Man patinka, kad poemoje yra ir chaoso, – tai rodo, kad Donelaitis gerai pažįsta žmogaus psichologiją, pasaulio dėsningumus. Juk iš chaoso išauga kažkas gražaus, amžino.“

4. „Man atrodo, meniškiausia yra paskutinė dalis, nes meniniuose vaizduose daugiau dramatizmo.“

5. „Mano seneliui labai patinka „Metai“. Dar vaikystėje jis man skaitė ištraukų. Gal todėl ir man šis kūrinys – vienas svarbiausių, nors nesakau, kad vienas įdomiausių.“

*– Užsirašykite kelias savo bendraamžių mintis. Pamėginkite **suredaguoti**.*

1. „Kristijonas Donelaitis labai įdomiai vaizduoja, aprašo tiek Lietuvos, tiek Rytų Prūsijos baudžiauninkus.“

2. „K. Donelaitis įtikinamai vaizduoja baudžiauninkų gyvenimą, jų darbus, jų norą mokytis.“

3. „Kūrinyje „Metai“ keliamos net penkios problemos.“
4. „Sunku pasakyti, kodėl rašytojas taip mėgsta hiperbolizuoti, padidinti trūkumus ir ydas.“
5. „Man atrodo, jog Lauras ir Selmas labai panašūs; gal tokiu panašumu Donelaitis nori pasakyti, kad geri būrai visi panašūs?“
6. „Ilgai svarsčiau, kodėl poemoje tiek daug kalbama apie darbą, o ne dirbama. Jeigu būtų rodomi konkrečių darbų konkretūs meniniai vaizdai, Donelaitis laimėtų – mes patikėtume, kad tik darbas žmogų daro laimingą, patenkintą gyvenimu ir buitimi.“

– Kurio svarstymo autoriui skirtumėte pirmą vietą?

1. „Šis kūrinys iš tikrųjų yra klasikinis: norima parodyti ne atskirų žmonių, o Mažosios Lietuvos gyvenimą.“
 2. „Į daug ką Donelaitis pažiūri su humoru ir tai mažina kategoriškumą. Tinkamai pasijuokti, kaip esame patyrę, gali tik tie, kurie tiki savo požiūriu, kurie žino, kaip interpretuoti kai kuriuos kasdienybės reiškinius. Be to, humoras yra stipriųjų ginklas.“
 3. „Mokslininkai diskutuoja, kodėl „Metuose“ nėra kalbama apie meilę. Man atrodo, yra galimi du argumentai: pirmas – XVIII amžiuje daug kas šioje srityje buvo tabu; antras – veikėjai nesugeba kažkaip ypatingiau mylėti, jiems būtų neįprasta atviriau reikšti savo jausmus, be to, tiek daug rūpesčių, kad meilė, kaip toks reiškinys, lyg ir nedominuoja.“
 4. „Man atrodo, po šimto metų poema „Metai“ atrodys suprantamesnis, gilesnis, reikalingesnis kūrinys, nes pasaulis per daug subanalės, dvasinių rūpesčių sumažės ir todėl atsiras noras teigti kitokį požiūrį, kitokios gyvensenos modelį.“
- Tokių sakinių nesunku pririnkti: į atskirą lapą išsirašom ir, svarbiausia, tą lapą išsaugom. Mokiniai gali išspausdinti ir kompiuteryje saugosime kaip archyvinę metodinę medžiagą (pagalvojau, ar gali būti tokia sąvoka).

Kokia yra svarbiausia problema?

Gali būti, kad toks klausimas yra netinkamas, gal mes pasiteiraisime: „Poemoje keliama ne viena problema. Jeigu jūsų kas nors paprašytų paminėti vieną, ką sakytumėte? Na suprantama, kad minėtume, mūsų nuomone, vieną iš esminių.“

– *Įvertinkite savo bendraamžių mintis.*

1. Mes matome, kokiame pasaulyje gyvename, tačiau koks jis turėtų būti?
2. Kokia žmogaus savybė būtina, kad neišnyktų tauta?
3. Ar žmogus nori gero kitam?
4. Ar vieno žmogaus darbas ir pastangos gali paveikti daugelį kitų asmenų?
5. Kodėl reikia būti darbščiu žmogumi?
6. Ką darbas teikia žmogui?
7. Kaip išlikti lietuvių tautai, kai mus taip skriaudžia?
8. Kodėl žmonės visais būdais siekia saugoti savo tėvynę?

Elgiamės kaip paprastai: pirma mokiniai aptaria teiginius, paskui mes pakomentuojame.

– *Kokios dabartinio pasaulio problemos yra svarbiausios? Na, o pati pati esmingiausia?*

– *Ar galėtume teigti, kad tokios pat problemos egzistavo ir Donelaičio laikais?*

O dabar prisiminkime atskirus „Metų“ veikėjus. Kurio personažo paveikslu kokia problema gvildinama? Na, tarkim, Pričkus padeda kitiems, bet baudžiauninkai juo irgi nepasitiki, regis, nepasitiki. Kokius klausimus keltumėte galvodami apie Pričkų? Lygiai taip pat turėtume elgtis ir su kitais veikėjais: pavyzdžiui, Enskiu, Krizu, Lauru, Selmu, Dočiu, Slunkiumi...

– *Kiek žaisminga užduotis: „O su kokia problema susiduria nemaža vienuoliktokų, kai sėda skaityti „Metų“?“*

iena rašinio pastraipa

Su abiturientais vėl kartojame Donelaitį (tiesą pasakius, analizuotus kūrinius nuolat primename, tik galbūt ne visada būname išgirsti. Juk būna ir taip: pradedi kartoti ir jauti, kad dalis ar ir dauguma žiūri taip, tarsi pirmą kartą girdėtų. Taip patikrinami mūsų nervai.

Noriu pacituoti kelis darbus. Rašė abiturientai. Yra abejotinų temų – tyčia jas įtraukiu, kad būtų galima vėliau aiškinti, kurios tikrai tinkamos, o kurios, regis, ne labai. Kam to reikia? Kad mokiniai įsivaizduotų, kokios gali būti per egzaminą.

1. Kurie dvasiniai rūpesčiai yra amžini?

Rūpinimasis tėvyne daugeliui žmonių yra amžinas. Nuo pat senovės įvairiausios tautos norėjo būti laisvos, o tai buvo galima pasiekti tik atidavus daug jėgų. Kadangi žmonės yra skirtingi, kiekvienas savo krašto saugojimą įsivaizduoja vis kitaip, tačiau rasti abejingų savo gimtinei sudėtinga. Apie tai kalbama ir grožinėje literatūroje. Puikus pavyzdys yra K. Donelaičio epinė poema „Metai“. Kūrinyje vaizduojamas sunkus baudžiauninkų gyvenimas. Žmonių paveikslai, kaip ir daugelyje bendruomenių, yra gana skirtingi, tačiau lyginami darbštieji ir tinginiai. Poetas jaučia pareigą pamokyti *nenaudėlius*. Prabildamas būrų lūpomis, autorius skatina visus būti darbščius, laikytis papročių ir tikėjimo dorybių, nes tai, poeto nuomone, yra pagrindiniai dalykai, galintys išsaugoti gimtąjį kraštą. Visa tai perteikiama hiperbolizuotu javų kūlimo vaizdu. Baudžiauninkai sukelia vos ne žemės drebėjimą, kurį išgyvena Krizo dukters vestuvių svečiai. Savo pareigą atliekantys žmonės yra tikri patriotai, kuriems tėvynės saugojimas yra labai svarbus. Taigi galima teigti, jog tėvynė, kaip dvasinė vertybė, yra amžina, todėl rūpinimasis ja taip pat nesibaigia.

2. Ar darbas gali būti svarbiausia vertybė?

Darbas yra svarbiausia vertybė tada, kai suburia žmonės. Buvimas kartu stiprina asmenį. Tai akcentuoja ir mūsų grožinės knygos. Kristijono Donelaičio epinėje poemoje „Metai“ vaizduojami dirbantys baudžiauninkai. Pavargę, alkani, mušami, tačiau vis tiek atliekantys tai, ko reikalauja ponai. Skamba neįtikinamai. Iš kūrinio sužinome apie prieš metus mirusį gerąjį poną. Susidaro įspūdis, kad būrai uoliai dirba jo garbei. Vėliau suprantame, kad gerasis simbolizuoja gerą elgesį su baudžiaunin-

kais. Abu šie dalykai yra dingę. Galima ir taip pagalvoti: būrai taip gerai dirba, nes yra kartu. Ypač „Vasaros darbuose“ akcentuojama, kad veikiančių baudžiauninkų yra daug. Šienapjūtė jiems nėra nemėgstama veikla. Kartu dainuoja, kartu stengiasi. Neigiami poemos veikėjai tinginiai ir neprisideda prie bendro darbo. Įtikinamai parodoma, kad būti kartu svarbu, o suvienija darbas. Manau, kad pasinaudodamas poema „Metai“ įrodžiau, jog bendra veikla yra viena iš svarbiausių vertybių, nes suburia žmones.

3. Kodėl pasaulyje yra nenorinčių tobulėti?

Tobulėjimas yra darbo rezultatas. Norėdami gauti kuo geresnių rezultatų turime daugiau dirbti. Sunkus triūsas nėra pati maloniausia procedūra, todėl žmonės pasirenka netobulėti. Grožinė literatūra kelia ir šią problemą. Lietuvių rašytojas K. Donelaitis pasižymėjo ne vienoje mokslo srityje. Puikiai supratęs darbo reikšmę rašytojas jo svarbą atskleidžia epinėje poemoje „Metai“. Šio kūrinio veikėjai yra suskirstyti į tinginius ir darbščius. Vieni visas savo jėgas atiduoda darbui, o kiti net nesistengia kažką daryti. Nenoras dirbti puikiai atsiskleidžia Slunkiaus kalboje. Jis siūlo visiems neskubėti triūsti. Jei galima pagyventi ir su mažiau gėrybių, tai taip ir reikėtų gyventi, todėl Slunkius nieko ir nesistengia daryti. Kitas veikėjas – Plaučiūnas – prisigėręs pameta dalgį ir jo pasigenda tik po metų. Tai rodo, kad darbas jam nesvarbu. Man regis, šie pavyzdžiai puikiai parodo, kad žmonių nenoro tobulėti priežastis yra sunkus darbas.

4. Kaip galima paveikti kitus?

Paveikti kitus mes galime jiems rodydami teisingą pavyzdį bei kartais moralizuodami. Žmogus neretai susimąsto apie kitų asmenų pamokslus ir dažnai stengiasi taisyti. Mūsų knygoje apie tai irgi kalbama. XVIII a. parašytoje epinėje poemoje „Metai“ Donelaitis aprašo Vyžlaukio valsčiaus būrų gyvenimą. Autorius linkęs moralizuoti, tačiau visi pamokymai perteikiami ypač subtiliai. Pričkus yra Donelaičio žodžių įkūnytojas poemoje. Pagrindiniam veikėjui neretai tenka mokyti kitus. Jis pataria, kaip tinkamai dirbti, kaip elgtis, stengiasi išmokyti religinių pagrindų. Daugelyje kūrinio vietų būrai sukelia pagrindiniam veikėjui pyktį dėl savo požiūrio į darbą, tarkim, kaip Slunkius su savo teorija apie tinginystę. Manau, kad kitus galime paveikti moralizuodami ir taip pat rodydami jiems tinkamą pavyzdį.

5. Ar iš tiesų tik dirbantis žmogus yra gražus?

Tik dirbantis žmogus yra gražus, nes jis gali būti dosnus. Uždirbdami turto mes turime galimybę suteikti gėrio ne tik sau, bet ir šeimai ar aplinkiniams. Tai plačiai aptariama grožinėje literatūroje. Kristijono Donelaičio, kuris buvo Mažosios Lietuvos aktyvus pilietis, keturių dalių poemoje „Metai“ aprašoma Vyžlaukio valsčiaus

gyventojų rutina. Vienas iš ryškesnių poemos personažų – Krizas. Šis žmogus savo darbštumu bei sumanumu susikuria įvairiapusiškai turtingą gyvenimą. Nuo sunkios vaikystės, kai teko gyventi su našle motina, Krizas tampa praturtėjusiu valstiečiu. Visgi svarbiausia ne tai, kad jis praturtėja (galiausiai dėl gaisro jis tampa elgeta), išaukštinamas jo dosnumas: siekdamas laimės dukrai išleidžia ją į turtingą humoriškai pavadintą kraštą – Taukius, šia švente suteikdamas džiaugsmo kitiems. Tad manyčiau, kad būdami darbštūs kartu esame ir gražūs, kai esame dosnūs kitiems.

6. Kaip lietuvių literatūroje kalbama apie darbo svarbą?

Darbas lietuvių literatūroje vaizduojamas kaip būtiniausia žmogaus reikmė. Juk mūsų kūrinuose neretai pabrėžiama, kad nuoširdi veikla padeda palaikyti pusiausvyrą tarp vargo ir džiaugsmo. K. Donelaitis epinėje poemoje „Metai“ rodo Vyžlaukio valsčiaus baudžiauninkų kasdienybę, paremtą atkakliu triūsu. Toks pasakojimas ypač ryškiai atskleidžia, kad autoriui rūpi žmogaus moralė, labiausiai darbštumas. Pričkaus patarimai, ką kaip dirbti (manau, tai Švietimo laikų literatūros bruožas), susiję su noru išsaugoti lietuviybę. Žinoma, norint, kad lietuvninkai neišnyktų, rodomi tinginiai, kurių pavyzdžiu sekti nevalia. Štai Slunkius filosofuoja, jog dirbti reikia pamažu. Jo mintys yra iškart išjuokiamos. Tokiu būdu atskleidžiama, kad darbas yra būtiniausia žmogaus reikmė.

- *Kuri rašinio pastraipa jums atrodo geriausia, o kuri silpniausia?*
- *Įvertinkite turinį: parašykite, kiek taškų skiriate už temos suvokimą, kiek už argumentavimą.*
- *O dabar aptarkime kontekstą...*
- *Su kurias teiginiais nesutinkate?*
- *Pasirinkite vieną kurį nors darbą ir įvertinkite stilių.*

biturientės iš Užupio pažintis su Donelaičiu

Kolegė Lina Cholinienė iš Vilniaus Užupio gimnazijos atsiuntė savo mokinės Ingos Dapkūnaitės mintis apie mūsų rašytoją klasiką; Inga rengėsi kalbėjimo įskaitai... Tema nebuvo lengva: „Sakoma, kad Patarlių knyga (Senajame Testamente) buvo gerai įsiskaitęs „tėvas mūsų“ – Donelaitis. Argumentuotai pagrįskite šią mintį.“

Spausdiname ne visą tekstą, o kai kuriuos fragmentus.

Su Kristijonu Donelaičiu ir jo kūryba susipažinau vienuoliktoje klasėje per lietuvių kalbos pamokas, todėl poemą „Metai“ pirmą kartą į rankas teko paimti ruošiantis būtent joms. Jei kam nors iš vyresnio amžiaus žmonių užsimindavau apie šį kūrinį, iškart išgirdavau juos cituojant pirmąsias jo eilutes: „Jau saulelė vėl atkoptama budino svieta / Ir žiemos šaltos trūsus pargriaudama juokės.“ Tai mane ypač intrigavo, vis galvodavau, kodėl ši poema taip įsirežusi jiems į atmintį.

Buvau girdėjusi įvairiausių atsiliepimų apie šią poemą, bet prieš ją skaitydama stengiausi nesusidaryti išankstinės nuomonės. Kadangi skaitydama šį kūrinį turėjau atlikti mokytojos paskirtą užduotį (išanalizuoti „Metų“ „viežlybų“ paveikslus), teko poemą skaityti itin atidžiai. Buvo nelengva ją suprasti. Sunki kalba, kupina žodžių, nebevarojamų šiais laikais, kėlė nepatogumų skaitant kūrinį. Tačiau negirdėtų žodžių reikšmių ieškojimas ne tik privertė dar atidžiau skaityti kūrinį, bet ir tarsi grąžino mane į senąją Lietuvos kaimą, vertė žavėtis sodria kalba aprašyta gaivališka gamta, autentiškai įtaigiai pamokslaujančiais personažais ar kartu piktintis dėl socialinės lygybės nebuvimo. Susižavėjimą poema stiprino suvokimas, kad kūrinys parašytas itin sudėtinga eiliavimo forma – hegzametru. Šis antikinis aukštojo stiliaus eiliavimo būdas „Metuose“, supintas kartu su žemuoju stiliumi – gruboka Donelaičio kalba, – rodo šio kūrinio unikalumą ir autoriaus genialumą. Visgi poema mane sužavėjo ne tik minėtais aspektais, tačiau ir skleidžiamomis vertybėmis. Aš manau, kad kiekvienam šių laikų žmogui reikėtų įsiskaityti į šią didaktinę poemą, nes čia skatinama puoselėti tai, kas vis sparčiau nyksta: Dievo meilę, saiką, darbštumą, orumą, tautiškumą, ryšį su gamta, žodžiu – dorą.

Taigi susidomėjimas K. Donelaičio poema ir paskatino mane rinktis su ja susijusią dvyliktos klasės lietuvių kalbos įskaitos temą. Buvo be galo įdomu dar kartą nagrinėti „Metus“, gilintis ir lyginti kūrinį su *Patarlių knyga*. Nuoširdžiai siūlyčiau kiekvienam ne tik perskaityti šedevru laikomą poemą, bet ir pasistengti ją suprasti ir atrasti joje ką nors artimo ir sau itin aktualaus. Man tai jau pavyko...

<...>

Pirmasis panašumas, kurį galime rasti siedami šiuos du kūrinis, – tai darbo tema. *Patarlių knygoje* yra rašoma: „Ar ilgai miegosi, tinginy? <...> truputį pagulėsi sudėjęs rankas, ir ateis <...> nepriteklus kaip ginkluotas plėšikas.“ Taigi Senojo Testamento poetinėje knygoje yra smerkiama tinginystė, niekinami tinginiai, gąsdinami dėl būsimų pasekmių. Darbas suvokiamas kaip gyvybiškai svarbus dalykas, o žmogaus, kuris nedirba, laukia Dievo rūstybė ir skurdas. Tinginiais bjaurisi ir poemos „Metai“ dorieji veikėjai, K. Donelaičio įvardyti kaip *viežlybieji*. Jiems darbas yra tarsi gyvenimo druska – ne tik „priduoda skonio“, bet ir apsaugo nuo gedimo. Vienas iš išminčių, Pričkus, teigia, kad dirbančio žmogaus kūnas yra sveikas („Rods, sveiks kūns, kurs vis šokinėdams nutveria darbus“), o tie ponai, kurie peikia būriškus darbus ir nuolat tingi, yra puolami ligų („Ai! Dėl ko ponus taip skaudžiai kankina ligos? / <...> Todėl, kad jie, būriškus išjuokdami darbus, / <...> vis tingėdami penis“). Darbas „Metuose“ suvokiamas kaip konkrečioji būro ir apskritai doro žmogaus gyvenimo prasmė. Taip pat poemoje darbo įprasminimas neatsiejamas ir nuo biblinio suvokimo, nes, kaip aiškina Pričkus, sunkiai dirbti buvo lemta jau Adomui. Taigi tai yra tiesioginė nuoroda į biblinį siužetą. Dar vienas šių dviejų kūrinių panašumas darbo tema yra tas, kad idealų, kaip reikėtų dirbti, ieškoma gamtoje. Štai K. Donelaičio poemos pirmoje dalyje „Pavasario linksmybės“ vaizduojami plušantys gandrai, kurie pasiskirsto darbus ir netinginiauja. Rodydamas darbštumo pavyzdį gamtoje autorius siekia pasakyti, kad dirbti reiškia paklusti Dievo tvarkai. *Patarlių knygoje* taip pat yra skatinama atsigręžti į gamtą ir iš jos mokytis darbštumo: „Tinginy, eik pas skruzdę, apsvarstyk jos kelius ir būk išmintingas. Ji neturi vadovo, prižiūrėtojo ar valdovo, bet paruošia sau maisto vasarą ir pjūties metu renka atsargas.“ Šiuo atveju skruzdė iškeliamą dėl jos darbštumo ir dėl to, kad ji dirba niekieno neraginama. *Patarlių knygoje* tinginystė taip pat suvokiama kaip Dievo tvarkos pažeidimas. Taigi ir „Metuose“, ir *Patarlių knygoje* darbas yra gyvenimo prasmė, Dievo tvarkos dalis. Darbštumo idealų ieškoma gamtoje, ji yra sektinas pavyzdys.

<...>

Dar vienas panašumas, randamas siejant šiuos du kūrinis, – tai stoikų saiko ir kuklumo idėjos. *Patarlių knygoje* aiškiai pabrėžiamas nesaikingo gyvenimo keliamas pavojus. Yra sakoma, kad „girtuokliai ir rajūnai nuskurs“. Taigi teisingu gyvenimu Saliamono patarlėse yra laikomas saikingas gyvenimas. Taip pat dar viena svarbi doro žmogaus vertybė yra kuklumas. Pasipūtimas ir arogancija *Patarlių knygoje* laikomi baisiomis nuodėmėmis, skatinama vengti tokių žmonių. Todėl galima teigti, kad Senojo Testamento poetinėje knygoje yra skleidžiamos panašios vertybės, kurias puoselėjo ir stoikai, tai paprastumas ir saikas. Tas pačias idėjas atskleidžia ir K. Donelaičio poema „Metai“. Pasak *viežlybųjų*, puoselėti šias vertybes reiškia būti doram. O doros sąvoką poemoje galime tapatinti su Dievo tvarka. Todėl nedorų žmonių, pasak K. Donelaičio, laukia Dievo atlygis. Išminčiai doru žmogumi laiko tą, kuris yra kuklus, paprastas. Jis klauso pamokymų ir gyvena pagal Dievo nustatytą tvarką. Taip pat dorieji poemos veikėjai būrus moko taupyti, tenkintis tuo, ką suteikia Dievas. *Viežlybieji* smerkia girtuokliavimą, persivalgymą. Ypač ryškiai tai atsiskleidžia scenoje, kada Pričkus pamato ponus puotaujant: „Viens nešvankėlis mėsinėjo vana-gą juodą <...> Kirmėlių gyvų lizdus iš vėdaro krapštė <...> Rupuižės baisias į bliūdą

tarškino“, „pro duris iššokęs, vemti pradėjau <...> Aš dar tokias biau rybes kol gyvs neregėjęs.“ Ponų valgius jis apibūdina pasibjaurėjimą keliančiais žodžiais: „rupuižės“, „kirmėlių lizdai“. Tokie apibūdinimai primena net pragaro vaizdus. Tai parodo, kad toks nesaikingas gyvenimas gali tik užrūstinti Dievą. Taigi ir *Patarlių knygoje*, ir poemoje „Metai“ žmonės skatinami būti paprasti, kuklūs ir saikingai gyventi. Taip yra atskleidžiamos pagrindinės stoikų idėjos.

– Jūs – mokytojai. Sugalvokite penkis klausimus savo mokiniams, kurie perskaitytė mokinės iš Užupio mintis.

Vienas rašinys

Prieš kontrolinį darbą: galvoju galvoju įvairių temų ir fantazija išsenka. Užrašuose pasižymiu „Gyvenimo prasmės ieškojimas lietuvių literatūroje“; suvokdamas, kad labai jau tipinė, neįdomi, šypteliu: gal niekas jos ir nepasirinks. Tačiau gabesnė mokinė ėmė ir pasirinko.

Mūsų literatūra kelia daug įvairių klausimų. Vienas iš dažniausiai aptariamų dalykų – gyvenimo prasmės ieškojimas. Koks jis ir kaip atskleidžiamas? Mano manymu, yra du ryškiausi būties prasmės paieškų vaizdavimo būdai.

Gyvenimo prasmės ieškojimas mūsų literatūroje neretai siejamas su žmogaus veikla. Juk kūriniuose, pasakojančiuose apie tam tikro asmens būtį, dažnai pabrėžiama, kad veikėjo egzistencija labai priklauso nuo to, kiek prasmės jis išvelgia savo darbuose. Panašią situaciją aptaria K. Donelaitis epinėje poemoje „Metai“. Visažinys pasakotojas dažnokai kalba didaktiniu stiliumi. „Metai“ yra tarsi enciklopedija baudžiauninkams, primenanti, kad vienas iš svarbiausių dalykų kuriant prasmingą gyvenimą yra sąžiningas ir atkaklus darbas (nors tai būtų ir prievolė). Pasakotojas taip pat gana dažnai prabyta vieno iš svarbiausių poemos veikėjų – Pričkaus – balsu ir K. Donelaitis taip dar labiau pabrėžia darbo, taip svarbaus ieškant esmingesnės būties, reikšmę – juk seniūnas Pričkus vaizduojamas kaip autoritetas daugeliui būrų. Toks pasakojimo stilius liudija, kad net ir prievolė gali tapti prasminga veikla, kuri, atliekama sąžiningai, neretai suteikia būčiai esmę. Priešingai elgiasi H. Radauskas – jo poezijoje fizinis darbas yra kliūtis, trukdanti reikšti kūrėjo dvasiai, – poetas būties prasmės paieškas vaizduoja susietas su menine veikla. Eilėraštyje „Dainos gimimas“ H. Radauskas, kaip ir būdinga estetinės lyrikos kūrėjui, atsako fizinės veiklos idėjos: lyriniam subjektui gyvenimas prasmingas tik išvelgiant gamtos grožį ar dalyvaujant kūrybiniame procese. Lyrinis „aš“ savo elgesiu iliustruoja daugeliui poeto kūrinių būdingą idėją: menas ar jo suvokimas yra svarbus siekiant esmingos būties. Lygindama K. Donelaičio „Metus“ su H. Radausko lyrika pastebėjau, kad abu šiuos rašytojus sieja panaši gyvenimo prasmės ieškojimo idėja, nors Donelaičiui būties esmė darbas, o H. Radauskui meninė veikla. Vadinasi, galiu teigti, kad mūsų literatūroje gyvenimo prasmės paieškos gali būti vaizduojamos kaip artimai susijusios su tikslinga veikla.

Grožinė lietuvių literatūra gyvenimo prasmės ieškojimą gana dažnai analizuoja kaip bandymą išlaikyti pagarbą tautos vertybėms. Juk neretai pabrėžiama, kad asmenybės būties prasmingumas yra priklausomas nuo tautinės savimonės. Jau

minėtas K. Donelaitis epinėje poemoje „Metai“ savitai kalba ir šia tema. Seniūno Pričkaus kalbėjimu rašytojas pabrėžia, kad lietuvių tauta turi galingą istorinę partitį, daugelis svetimtaucių nori būti panašūs į lietuvius, tad reikia nusipelnyti šios garbės ir išsaugoti papročius. Poemoje neretai galima išvelgti Švietimo epochai būdingą norą paaiškinti ar patarti – tai rašytojas perteikia Pričkaus kalbėjimu, kai pabrėžiama, kad baudžiauninkai turi išmokti nekopijuoti svetimtaucių elgesio ir didžiuotis savosiomis tautinėmis tradicijomis – tik toks gyvenimo būdas suteiks būrų būčiai prasmę ar net palengvins fizinį krūvį. Apie tautinės sąmonės suvokimą, kaip reikšmingą siekiant esmingesnio gyvenimo, kalba ir romantinės lyrikos atstovas Maironis. Eilėraštyje „Trakų pilis“ poetas, kaip ir Donelaitis, pabrėžia, kad asmenybės egzistencijos prasmė priklauso nuo pagarbos tautos praeičiai. Lyrinis subjektas, žvelgdamas į anksčiau galingos pilies griuvėsius, kaip ir būdinga romantiniam herojui, su pagarba mąsto apie istorinę architektūrinio paminklo praeitį ir nostalgiskai ilgisi praeities laikų, tuo pat metu apgailestaudamas, jog dabar pilies likimas daugeliui nėra svarbus. Maironis, kaip ir K. Donelaitis, mėgina pabrėžti, kad nesuvokdami istorinės praeities Lietuvos gyventojai negalės pasiekti prasmingos būties, ir tai kūrėjas daro perteikdamas lyrinio „aš“ liūdėsį. Toks kalbėjimas akcentuoja tautinės savimonės, kaip reikšmingos siekiant gyvenimo prasmės, reikšmę. Lygindama „Metus“ ir „Trakų pilį“ supratau, kad abu kūrėjus artina panašios tautinės idėjos: tiek Maironis, tiek Donelaitis stengiasi pabrėžti, kad gyvenimo prasmės paieškos artimos istorinės tautos praeities gerbimui ar etnografinių tradicijų puoselėjimui. Vadinasi, galiu teigti, kad mūsų literatūra esmingos būties ieškojimą vaizduoja kaip mėginimą išlaikyti tautinę sąmonę.

Grožinė lietuvių literatūra, kaip jau minėjau, analizuoja daug įvairių temų ir viena iš jų yra gyvenimo prasmės ieškojimas. Lygindama kelių autorių kūrinius pastebėjau, kad būties esmės paieškos dažniausiai vaizduojamos dviem aspektais: jos priklauso nuo žmogaus veiklos arba siejasi su bandymu išlaikyti pagarbą tautos vertybėms. Be abejo, galėčiau atrasti ir daugiau pavyzdžių, bet šie, mano manymu, yra ryškiausiai atskleisti.

– *Ivertinkite šį rašinį.*

ašinių temos

Įmanoma ir taip: pasiūloma mokiniams susipažinti su rašinių temų rinkiniu.

- *Kuriomis temomis rašant įmanoma pasinaudoti Kristijono Donelaičio „Metais“?*
- *Pasirinkite tris temas ir papasakokite, kaip argumentuodami teiginius remsitės analizuojama poema?*
- *O gal galite sugalvoti savo temą?*

Be abejo, cituojamų temų yra per daug vienai užduočiai atlikti – būtina pasirinkti.

Kritikuoti savo valstybę – demokratijos ar išdavystės ženklas?

*

Grožinė literatūra – patikimiausias žmogaus ramstis.

*

Ar noras gyventi, kaip gyvena visi, yra paviršutiniškumo ženklas?

*

Ar galima padėti žmogui, jeigu jis pats nenori sau padėti?

*

„Padėdamas kitam, padedi ir sau“, – ar sutinkate su šia mintimi?

*

Ar verta savo gerus darbus palikti ateičiai?

*

„Svarbiausi rūpesčiai yra dvasiniai“, – ar sutinkate su šiuo požiūriu?

*

Be tikros meilės žmonijai nėra tikros meilės tėvynei (A. Fransas).

*

Žmogus per klystkelius suranda tikrą kelią (J. V. Gėtė). Ar tik per klystkelius?

*

Ar gyvenime viską reikia išbandyti?

*

Menas padeda pabėgti nuo tikrovės.

*

Ar ironija – silpnųjų ginklas?

*

Meną reikia jausti, o ne suprasti (R. De Gurmonas). Ar sutinkate su šiuo teiginiu?

*

Kas yra savigarba?

*

Ar gyventi tik sau, niekam nedarant bloga, yra pateisinama?

*

Kaip galima mokytis gyvenimo džiaugsmo?

*

Kaip galima įžeisti kitą?

*

Ar visi darbai yra vienodai garbingi?

*

Gyventi tik sau ir gyventi dėl kitų – du esminiai pasirinkimai.

*

Ar tikrai žmogus yra savo laimės kalvis?

*

Menas žmogų augina ir gina.

*

Ar tik darbas žmogų puošia?

*

Ar mylėti savo kraštą yra archaizmas?

*

Draugystė ir meilė stiprina, ugdo. Bet kodėl tiek daug nelaimingų žmonių?

*

Meilė tėvynei suderinama su meile pasauliui (K. Helvecijus).

*

Tas, kuris negyvena dėl kitų, negyvena ir dėl savęs (Seneka).

*

Mes su malonumu klausomės apie savo teises, bet nemėgstame, kad mums primintų mūsų priedermes (E. Berkas).

*

Žmogus gyvena ne sau, o tėvynei (Platonas).

*

Didžiausius dvasios stebuklus kuria skausmas ir kančia (Just. Marcinkevičius).

*

Kaip įmanoma nugalėti save?

*

Ar įmanoma gyventi nenuskriaudžiant kitų?

*

Ar blogį nugalėti gėriu yra įmanoma?

*

Ar darant gera įmanoma kartu padaryti ir bloga?

*

Ar mąstantis žmogus gali būti laimingas?

*

Kaip kitam patarti, kad jis neįsižeistų?

*

Ar pagalba kitam – tai pagalba sau?

*

Sakoma, kad iš klaidų mokomės. O gal geriau stengtis išvengti klaidų?

*

Ką skriaudžiame dvasiškai netobulėdami: save ar kitus?

*

Kodėl žmogui sunku pasikeisti?

*

Kaip lietuvių literatūroje kalbama apie vidinę laisvę?

*

Sudėtingos pasaulėjautos žmonės lietuvių literatūroje.

*

Kodėl žmonėms sunku būti laimingiems? (Remtis lietuvių literatūra.)

*

Darbštumo poetizavimas lietuvių literatūroje.

*

Kaip apie darbštumą kalbama lietuvių literatūroje?

*

Tautinių idealų gynimas lietuvių literatūroje.

*

Apie kokias svarbias vertybes dažniausiai kalba mūsų literatūra?

*

Kaip gamta padeda žmogui? (Remtis mūsų literatūra.)

*

Noro visavertiškiau gyventi akcentavimas mūsų literatūroje.

*

Egoizmo ir altruizmo priešpriešos perteikimas lietuvių literatūroje.

*

Konfliktų priežasčių ieškojimas mūsų literatūroje.

*

Kalbėjimas apie pasitenkinimą kasdienybėje mūsų literatūroje.

*

Dvasinių rūpesčių akcentavimas lietuvių literatūroje.

aihti sakinius

Man pačiam patikdavo ši užduotis (dabar truputį nutolau nuo jos). Ką laimime? Mokiniai patys užrašo, išgirsta, kaip kiti baigė, – kartais pravartus toks metodas. Gali būti toks ir kontrolinis darbas, tik sunkoka būtų objektyviau vertinti (tiksliau sakant, numatyti kriterijus).

Svarbu apgalvoti, kiek vienu metu pateikti sakinių, svarbu numatyti, ką norime sužinoti. Ši užduotis (kaip ir daugelis kitų) padeda mokiniams pažinti save ir kitą.

Mokinius įspėjame, kad turi rašyti tik apie poemą „Metai“.

Dočio paveikslu...

Man atrodo,

Sunku pasakyti, kodėl...

Pričkus yra tragiškas personažas. Jis...

„Metuose“ labai įtikinamai...

Manau, kad Donelaitis...

Niekas negalėtų kategoriškai tvirtinti, kodėl...

Hegzametras...

Donelaičiui buvo svarbu...

Supratau, kad „Metuose“...

Poema „Metai“ lietuvių literatūroje...

Norėdami apibendrinti...

„Viežlybieji“ būrai...

Apie moteris...

Jeigu mėginsime...

„Metai“ – tai kūrinys...

„Metai“ yra lietuvių literatūros...

Ne visai aišku...

Manau, kad Pričkus...

Kai su abiturientais kartojame Donelaitį, paprašu atsinešti pernykščius užrašus – mokiniai vėl skaito užduotis ir mėgina naujai parašyti.

Kitokios pamokos, kitokios užduotys

Man atrodo, kad kartais (ar dažniau) mes galime nustebinti mokinius kitokiomis (neįprastomis, šiek tiek pabėgant nuo griežtų reikalavimų) pamokomis. Gal ir ne pamokomis, o tik jų detalėmis – užduotimis. Man atrodo, kad mokiniai gali ką nors daryti lyg ir ne į temą, bet kad jiems būtų smagu, nors ir ne pramogų šou. Juk kai jie gražiai pasakys apie lietuvių kalbos pamokas (na, kad būna labai įdomių), gražiau galvos ir apie grožines knygas. Man rūpi pateikti įvairių užduočių, kurias maniškiai pavadindavo neįprastomis. Žinoma, pirmą antrą sykį dar netikėtumo efektas, o paskui galvok ką nors naujo. Galime diskutuoti, ar tai padeda geriau suvokti kūrinį, tikrovę, tačiau žinome, kad blogiau nebus.

– Išrinkite iš „Metų“ po liūdną, po įsimenantį, po labai gražų sakinį.

(Sakinių epitetų vėliau mokiniai ir patys gali sugalvoti. Svarbu, kad vartytų, vartytų tekstą. Kad galų gale ir patys negabiausi ką nors pajęgtų atlikti. Kad rastų sakinį ir jį perskaitytų.)

*

– Kaip pavadintumėte savo laiką, kai skaitėte, analizavote „Metus“?

*

– Dirbsime grupėmis. Kabinete raskite po tris daiktus ir ant suolo išdėliokite taip, kad būtų savotiška kompozicija. Vėliau pakomentuosite.

*

– Parenkite trumpą pantomimą pagal „Metus“.

*

– Įsivaizduokite, kad kalbate su vienu iš poemos veikėjų. Norime išgirsti tik jūsų žodžius.

*

– Ar galima kūrinį įžeisti?

*

– Negyvam medžiui mėginsime suteikti gyvybės: kiekvienas ant jo pakabina po lapelį, kuriame išrašysite po kelias poemos eilutes.

*

– Parašykime dienoraščio fragmentą – užfiksuoju, ką jaučiuose skaitydami „Metus“.

*

– Ant melsvo skydelio, apie kurį jau kalbėjau, Donelaitis kažką mums parašė. O ką jūs parašytumėte bendraamžiams, gyvensiantiems po šimto metų?

*

– Išmokime po kelias eilutes ir, susiskirstę po keturis penkis, parenkime trumpą kompoziciją.

*

– Kokį klausimą apie Donelaičio „Metus“ pavadintumėte savičiausiu, absurdiškiausiu, nei šiočiu, nei tokiu? (Paskui epitetus mokiniai sugalvoja patys.)

*

– Jūs mokytojai. Kokia būtų paskutinė pamoka apie „Metus“?

*

– Jei būtumėte dailininkai, kokį „Metų“ viršelį nupieštumėte?

*

– Ar galėtumėte suvaidinti „Metų“ dangų?

*

– Kurios Utenos vietovės primena K. Donelaičio kūrinio gamtovaizdį?

*

– Garsiai nesakykite, bet pagalvokite, ar esate sutikę žmonių, panašių į Laurą, Dočį, Jeką, Pričkų?

*

– Kam iš jūsų artimųjų patinka „Metai“? Paklauskite, kada jie pajuto, kad šis kūrinys yra gražu?

*

– Pagalvokite, ką veikė jūsų protėviai Donelaičio gyvenamu metu?

*

– Kaip jums atrodo, kurie žodžiai poemoje dažniausiai vartojami?

*

– Viljamas Sarojanas rašė apie meno stalelį, kuris turėtų būti kiekviename name. Ant stalelio padedame kasdien matomus daiktus ir išžiūrime į juos taip, tarsi matytume pirmą kartą. Ką padėtume ant išivaizduojamo meno stalelio, kad prisimintume „Metus“?

*

– Asociacijos – paslaptingas dalykas. Sakysiu jums kelis žodžius, o jūs įsidėmėkite, kokių asociacijų jie sukels. Štai tie žodžiai: Kristijono Donelaičio poema „Metai“, Ens-kys, hiperbolė, „Jau saulelė vėl atkoptama“, Tolminkiemis, Pričkus, Dočio teismas.

*

– Esate dailininkai: jūsų paprašo apipavidalinti kiekvieną poemos dalį. Pamėginkite paaiškinti, kokia spalva tinka kuriai kūrinio daliai.

Donelaičio „Metai“ ir dalykiniai raštai

Pripažinkime: literatūros pamokos daugumai mūsų kolegų yra įdomesnės, kalbos – na, lyg ir ką čia prigalvosi... Įdomios yra Adelės Samuolienės, Panevėžio „Minties“ gimnazijos mokytojos, mintys: įdomios užduotys, įdomiai aiškinama.

Jungdama kalbą bei literatūrą ir siekdama aktualinti Donelaičio „Metus“, surengiu vieną ar dvi pamokas „Donelaičio „Metai“ ir dalykiniai raštai“. Pagal klasės pasirengimo lygį mokiniai darbus atlieka poromis arba grupėmis.

Dalykiniai raštai (administracinis stilius)

Užduotis. Remdamiesi pateiktu dalykinio rašto pavyzdžiu ir Donelaičio poema, parašykite nurodyto žanro dokumentą ir pasirenkite jį pristatyti klasei.

Darbas diferencijuojamas: stipresni mokiniai patys pasirenka, koku veikėju remsis, silpnesniems duodu ir kūrinio ištrauką, jiems parenku spalvingesnius personažus – Slunkių, Plaučiūną. Štai galimi žanrai.

1. Biografija
2. Autobiografija
3. Gyvenimo aprašymas
4. Charakteristika
5. Prašymas
6. Nekrologas
7. Dalykinis laiškas
8. Pasiaiškinimas
9. Įsakymas
10. Skelbimas
11. Kvietimas
12. Skundas
13. Vestuvių programa

Ši užduotis iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti lengva. Pristatant darbus dažnai paaiškėja, kad mokiniai nepaiso poemos konteksto: reikia prisiminti, kada poema buvo kuriama, kur veiksmas vyko, kurioje „Metų“ dalyje aprašyta situacija, pasvarstyti, ar vartojama tinkama leksika.

Galima per pamoką rašyti vienus dalykinius raštus, namuose – kitus ir kitą pamoką aptarti. Jei toks darbas mokiniams patinka, taip galima prisiminti ir publicistinę funkciją stilių (reportažas, interviu), parengti įvairių kalbų: laidotuvių kalba, mirus Pričkui; sveikinimas per Krizo dukters vestuves; gynėjo ir kaltintojo kalbos Dočio teisme; įtikinimo kalba (įtikinti Slunkių, kad reikia dirbti); lietuviškumo gynimo kalba Seime. Štai keletas pavyzdžių.

1.

SKELBIMAS

Sveiki, būrai, sulaukę vasaros!

Tuos, kurie jau atšventė pavasario šventes, jeigu Dievas davė sveikatos, kviečiu kibti į vasaros darbus.

1750 m. birželis Šaltyšius Pričkus

2.

Vyžlaukio valsčiaus būras Krizas

Vyžlaukio valsčiaus
Šaltyšiui Pričkui

LAIKINOS PASTOGĖS SUTEIKIMO PRAŠYMAS

1750-12-09

Vyžlaukio valsčius

Prašau man, Krizui, nukentėjusiam nuo gaisro ir šiuo metu neturinčiam kur gyventi, padėti surasti bent laikiną pastogę. Sutikčiau apsistoti bažnyčiai priklausančiame pastate. Už pastogę galėčiau atsilyginti darbu.

Vyžlaukio valsčiaus būras Krizas

3.

Vyžlaukio valsčiaus būras
Slunkius

Vyžlaukio valsčiaus
Šaltyšiui Pričkui

PASIAIŠKINIMAS

1765-04-15
Vyžlaukio valsčius

Nuo šių metų pavasario negalėsiu iškart eiti dirbti, nes nedera pažeisti šeimos tradicijų. Mano tėvs Kubas ir jo tėvs Stepas prisakė: „Taip gyvenkit, kaip mes, tėvai jūsų, gyvenom. / Vis protingai, vis pamaži nusitverkite darbus.“

Vyžlaukio valsčiaus būras Slunkius

4.

Pričkaus nekrologas

1779 metų gruodžio 13 dieną mirė Pričkus (g. 1708 m.), Vyžlaukio valsčiaus šaltyšius. Jis buvo viežlybas būras – tvarkingumo, darbštumo, drausmingumo pavyzdys. Nenaudėlius mokė, kaip reikia dirbti ir gyventi. Nors Pričkus buvo dvaro tarnas, bendraudamas su būrais buvo nuoširdus ir paprastas, rūpinosi jų reikalais, mokė naudingų dalykų. Tokio atsidavusio šaltyšiaus trūks Vyžlaukio gyventojams.

5.

Vyžlaukio valsčiaus būro Slunkiaus

CHARAKTERISTIKA

Vyžlaukio valsčiuje gyvena toks nenaudėlis būras Slunkius. Ir ne šiaip sau būras, o „filosofas“. Jis žino, kad kuinas lėtai dirbdamas daugiau nuveikia, negu jaunas žirgas piestu šokinėdamas. Tokiu gyvenimo būdu didžiuojasi ir Slunkius: jis lėtai dirba (arba visai nedirba), tausoja savo sveikatą. Kai visi pluša laukuose, jis dar žiemos verkia, atšalusį kakalį glostinėja. Į visas žmonos aimanas atsako, kad „dar česo yr“. Sekdamas savo tėvo ir senelio pėdomis, Slunkius nė nesiruošia keistis.

Vyžlaukio valsčiaus šaltyšius Pričkus

ieškome Donelaičio

Man atrodo, kuo labiau tolsime nuo rimtos akademinės pamokos, tuo labiau laimėsime. Jeigu per pamokas remsimės tik vadovėliu, jeigu dažnai reikės atsakinėti tik į vadovėlio klausimus, mūsų ėjimas prie literatūros bus nesėkmingas. Graudi grimasa: mes galime ir atbaidyti nuo meninio žodžio. Ir ne vien dėl objektyvių priežasčių: dėl dalies dabartinių paauglių dvasinio rambumo, dėl jiems neva visai neįdomaus kūrinio. Mes galime atbaidyti akademiškumu, per dideliu rimtumu. Egzaminas lieka egzaminu, stereotipai lieka stereotipais, tačiau neturėtume būti matematikai ar fizikai.

1993 m. man buvo labai svarbu ginti literatūros pamokų kitioniškumą. Ėjau pas Rapolą Šaltenį, rašiau Viktorijai Daujotytei, Violetai Palčinskaitei. Kai kuriomis jų mintimis labai dažnai naudojausi. Tarkim...

Violeta Palčinskaitė: „Garantuojau, kad nė vienas autorius, rašydamas eilėraštį, negalvoja nei apie aliteracijas, nei apie metaforas. Kūryba visada buvo ir bus – pasąmonės aktas. kažkas, kas ateina iš nežinios ir gyvena, – jau nebeprisklausomai nuo paties autoriaus valios. Kas sudaro tą eilėraščio gyvastį – dažnai neįmanoma išnagrinėti. Juk argi, padėję drugelį po mikroskopu ir išardę jį po siūlelį, galėsime skristi taip, kaip jis? Skristi, žinoma, negalėsime, tačiau baisu tai, kad po šitokio „išnagrinėjimo“ ir drugelis jau nebegalės skristi...“

Rapolas Šaltenis: „Vaiko, ypač paauglio, psichologijoje yra nuostabių dalykų. Ne šūkavimu, o pašnibždom mokytojas gali daugiau padaryti. Turi dėstyti „įdomius“ dalykus, nors tai būtų ir nelabai įdomūs dalykai. Lyginti. (Pvz., kuo A. Vienuolis panašus į Žemaitę ir kt.) Turi būti ryšys tarp pamokų. Svarbiausia – pokalbis. Kas jums patiko? Kodėl? Tegul išsikalba, tiksliai pamokos pabaigoje mokytojas apibendrina.

J. Lindė-Dobilas, būdavo, atlieka kokią improvizaciją, nebūdavo tokių, kurie ne-klausytų. Kai ruošiasi, žiūri pro langą, palinguoja. Kaupiasi. Paskui pradeda šnekėti. Kalba lyg į erdvę. Filosofuoja, lyg ir užmiršta klasę. Ir mus nukelia kažkur, pagau-na.“

Viktorija Daujotytė: „Ne visada, ne visiems ir ne kiekvienas gali kalbėti apie eilėraščius. Reikia švaraus vandens, reikia šulinio. Ar bent jų ilgesio. Galbūt mūsų laukia labai elementarus, schematizuotas, racionalizuotas literatūros mokymas – „nuo – iki“. Be kontakto, be pasitikėjimo dirbti galima tik schematizuotai, racionaliai: uždaviau – patikrinau – įvertinau.“

Kai sutrinku susidurdamas su chamizmu, veidmainiavimu, su įvairiomis schemomis, prisimenu ir cituotas mintis.

Apie jas galvojau vaikščiodamas po Uteną, kai ieškojome Donelaičio „Metų“ vaizdų. Ar tai prasminga? Ar neiškreipia meninio žodžio esmės? Ar tai nėra tik laiko švaistymas, pataikavimas mokiniui? Bet mėgini įsivaizduoti pamoką iš šalies, mokinių akimis, ir pasirodo, kad dera tai daryti.

Rengdamasis pamokai girdžiu tiek savo, tiek mokinių balsus.

Šįsyk mokytojo žodžių kursyvu nežymiu, nes tada visas tekstas tik toks ir bus.

– Stovime prie apleisto namuko. Nėra gėlių. Ar toks vaizdas gali būti donelaitiškas? Jei taip, sukonkretinkime; jei gerai neprisimenate, pavartykite poemą ir pasirinkime, apie kurį meninį vaizdą kalbėsime.

– Cituoju:

*Krizui taip besiskundžiant, štai pulkai susibėgo,
Ir visur rėksmai „šok, kirsk, grėbk, krauk“ pasidarė.
Tuo laukais kaip skurzdėlynas kribždėti pagavo,
Ir gaspadoriai su bernais šienaudami spardės.*

Tuoj Simonas – Krizas – pakalbės, ir mes pradėsime šienauti. Ar tinkamą vietą parinkau tam epizodui suvaidinti?

– Gal nueikime kiek toliau, kad nesigirdėtų miesto?

– Dar pasikartokime: po sakinių pasako Aurelijus, Ignas, Lukas, Paulius, paskui pasirodo kvieslys Matas, tada pradėsime eiti iš visų pusių; pasiskirstykime.

– Ar mes galime taip ateiti?

– Galite.

– Man atrodo, kitą savaitę jau bus puikus oras vaidinti „Pavasario linksmybes“. Gal numatykime ketvirtadieniui? Dviejų pamokų užteks. Iš pradžių parepetuosime, o paskui...

– Ar tikrai visi vaidinsime? Juk mūsų paprasčiausiai bus per daug.

– Bet juk ir baudžiauninkų buvo pulkai. Juk mums nereikia žiūrovų. Aš – Pričkus – jau laikiu ketvirtadienio.

- Nuspręskime, kada išeisime ieškoti „Metų“ gamtovaizdžių. Gal poryt?
- Poryt matematikos kontrolinis, geriau kitą savaitę.
- Tik dar kartą primenu: kiekviena grupė jau iš anksto turi numatyti, kur mes sustosime. Ir tada paaiškinsite, kodėl būtent čia stabtelėjome.
- Ar būtinai reikės cituoti poemą?
- Bet juk taip bus įtikinamiau. Man regis, cituokime.

- Pasitarkime: ar pamėginsime suvaidinti Dočio teismą? Kur vyktų veiksmas?

gražūs sakiniai

– *Kuriuos tris „Metų sakinius“ pavadintumėte gražiais? Kad būtų aiškesnė užduotis, susipažinkite su vieno asmens parinktais trimis sakiniais:*

„Žinom juk, žėlėk dieve, kaip mūsų gadynė / Ašaras išverktas po kojų mindama šypsos“, „Mes, lietuvininkai vyžoti, mes, nabagėliai, / Ponams ir tarnams jų rods pri-lygti negalim; / Bet ir poniškas ligas kentėt neprivalom“, „Taigi, tėtuti, toliaus už kožną reikalą mūsų / Rūpink tėviškai, kad vėl jau vasara rasis / Ir mes vėlei ant laukų trūsindami vargsim.“

– *Kiekvienas išsirašė po tris sakinius. O dabar grupėse juos perskaitykite ir nutar-kite, kuriuos tris paliksite kaip grupės pasirinkimą.*

– *Kaip jums atrodo, ar iš atskirų tokių sakinių galėtume parengti gražią kompozici-ją, skirtą „Metams“?*

– *Užduotis tokia: jūs norite išmokti kai kurias mintis atmintinai, kad galėtumėte cituoti arba kad ir tokiu būdu pagerbtume Kristijoną Donelaitį. Bet derėtų mokytis tokias eilutes, kurios atspindėtų „Metų“ esmę: pagrindines temas, problemas. Kaip tai padarytumėte? Pamėginkime.*

– *Yra epitetas „gražūs“. O jeigu jį keistume? Tarkime, dramatiški sakiniai, poemos esmę rodantys sakiniai, Pričkų geriausiai apibūdinantys sakiniai... Ką cituotumėte? O kokių epitetų jūs sugalvotumėte?*

Man atrodo, mokiniai labiau įsidėmės savo laiką, praleistą su Donelaičio „Metais“, jei ką nors konkretesnio veiks, o ne vien skaitys. Po įvairių užduočių, lyg ir never-čiančių nuodugniau analizuoti, galima rimčiau prisėsti prie kūrinio.

– *Ant mažo lapelio išrašykite jums gražų vieną „Metų“ sakinį ir pakabinkite ant negyvo medžio. Gal medis bent kiek atgis?*

– *Kabinetą papuošime „Metų“ sakiniiais... Pakabinkite lapelius ten, kur jums atrodo gražiausia vieta...*

– O dabar skaitysime jūsų parinktus gražius poemos sakinius juos truputį pagrupavę, kad įsivaizduotume kompoziciją. Gitaristai, pasirenkite.

– Dabar tuos pačius sakinius jau ne skaitysime, o panaudosime veiksmė. Štai čia, netoli lentos, bus scena. Parepetuokime, ką kas veiks, kad nebūtų tik deklamavimas.

– Kabinete turime daug daug siūlų. Mergaitės juos vynioja, o vaikinai su jomis bendrauja skaitydami po kelias „Metų“ eilutes...

– „Metai“ turi maždaug 3 000 eilučių; apskaičiuota, kad Donelaičio raštuose pavartota maždaug 3 000 skirtingų žodžių. Kokią užduotį sugalvotumėte išgirdę šią informaciją?

Rompozicijos

1. J. S. Bacho muzika.

2. 1-as skaitovas:

„Mano broli, mano įpėdini, tai skaitydamas, prisimink mane. Stenkis visur būti sąžiningas ir ištikimas.“

3. 2-as skaitovas:

„Aš daug valandų praleidžiu savo sode, skiepydamas, akiuodamas, sodindamas ir t. t., ir mąstau: reikia ką nors palikti ainiams.“

4. 3-ias skaitovas:

*Kiekvienam daryti gera
Savo darbu ir žodžiu,
Visad elgtis taip, kaip dera,
Ir teisingas būt geidžiu.
Nekerštauti niekada,
Gyvo padaro gailėti,
Dievą, žmones jo mylėti –
Mano priedermė šventa.*

5. 4-as skaitovas:

„Kristijonas Donelaitis „buvo įgudęs šlifuoti optinius stiklus, sklido kalbos apie jo padarytus barometrus bei termometrus. Padirbo neseniai išrastą fortepijoną ir du ar tris klavesinus.“ Taip rašo profesorius Albinas Jovaišas. Vienne laiške minima, kad buvo pagaminęs ir mikroskopą.“

6. 5-as skaitovas:

„Bet svarbiausias gyvenimo kūrinys – poema „Metai“. Štai kaip vienu sakiniu „Metus“ apibūdina mūsų klasės trečia grupė.“

7. Mokiniai dainuoja Linos sukurtą dainą, skirtą Donelaičiui.

8. 6-as skaitovas:

„Pirma ir trečia grupės skaitys poemos ištraukas.“

9. J. S. Bacho muzika.

– Jūsų klasės pirmai grupei atrodo, kad gerai kompozicijai užtenka tik šių „Metų“ ištraukų. Įsiskaitykite. Kaip vertintumėte tokį sprendimą?

„Kožnas viens žmogus, taip pons, kaip burs, prasidėdams
Ir vargingai užgimdams tikt pumpurą rodo,
Ik po tam tikrai, kaip dūšiai reik, prisizindęs
Auga be rūpesčių, kasdien iš pumpuro kopdams.“

„Ak! kiek syk aš, rūpesčių visų neminėdams,
Ištisas ir užklots krankiau pas kakalį šiltą.
Ak! kad būt ilgiaus žiema pas mus pasilikus,
Ir kad vis miegot mums būtų sviete paskirta.“

„Juk tu jau su savo namais, kasmet šūdinėdams,
Sau ir mums, lietuvninkams, padarei daug gėdos.“

„Krizui taip besiskundžiant, štai pulkai susibėgo,
Ir visur rėksmai „šok, kirsk, grėbk, krauk“ pasidarė.
Tuo laukai kaip skruzdėlynas kribždėti pagavo,
Ir gaspadoriai su bernais šienaudami spardės.
Rodės man, kad visas sviets, kovot susibėgęs,
Kardus ir šobles į margas nunešė pievas.“

„Taip besipasakojant ir svodbą visą bebaigiant,
Žemė su visais daiktais virpėti pagavo.
Tuo svečiai visi, dėl to didei nusigandę,
Iš svetlyčios būriškos kūliais išsiritę.
Taip kad jų keli sveikas akeles išsibadė,
O kiti rankas ar kojas buvo palūžę.
O štai vis dėl niekniekių taipo nusitiko;
Nės Dočys su šešiais kūlikais, kuldami žirnius,
Taip nesvietiškai virkščias su spragilu daužė,
Kad ir pelės po šiaudais kribždėti nedrįso,
O svečių daugums sau negandas pasidarė.“

„Štai kokia nečėstis! Šilingo pasigedo.
Amtsrots dėl iškados tos taipo nusigando,
Kad per visą naktį vėl miegot negalėjo,
O, išaušus jau, taipo sumušdino Pričkų,
Kad vos tris dienas sulaukęs numirė biedžius.“

– Ar įmanoma būtų taip susitarti: kiekviena grupė parengs 5–7 minučių kompoziciją? Taip mes apibendrinsime kalbėjimą apie „Metus“.

aug kūrinių, o matome „Metus“

– *Mąstote apie „Metus“. Su kuriais teiginiais nesutinkate?*

„Mūsų grožinėje literatūroje nekalbama:
apie vaikų gražų bendravimą su tėvais;
apie tai, kad, būdami labai vieniši, žmonės tampa žiaurūs;
apie mokymąsi gyventi iš gamtos;
apie norą patarti kitam;
apie požiūrį į ponus;
apie nedėkingumą;
apie neįtikimą;
apie nesugebėjimą pasimokyti iš pralaimėjimų;
apie tai, kaip padeda pokalbiai;
apie žmogaus gyvenimą nuo gimimo iki mirties;
apie tai, kad kritiškiausiom valandom padėjo vaikystės prisiminimai;
apie vienatvės palaimą;
apie norą tobulėti;
apie bėgimą nuo įsivaizduojamų kliūčių;
apie tvirtas šeimas, kai sutuoktiniai visą laiką myli vienas kitą.“

O apie ką kalba mūsų literatūra? Šiame lape prirašyta daug įvairių situacijų (ar aki-mirkų). Šalia pažymėkite, apie kuriuos kūrinius, apie kuriuos jų epizodus pagalvojate norėdami paieškoti panašumų. Šįsyk mums svarbu, kada prisiminėte „Metus“.

Žmogus nežino, kaip elgtis, kai susiduria su chamizmu: duoti kvailiui kelią ar ginti save...

Žmogus pajaučia, kad buvimo kartu laikas baigiasi, kad meilė dinga, bet nenori kito įžeisti. Kankinasi...

Žmogus supranta, kad svarbiausias darbas, ir tai perteikia kitiems...

Žmogaus siela žydi: gamtoje gražu, jokių didesnių rūpesčių lyg ir nėra...

Buvo sunku, bet darbas jį išgelbėjo.

Patardamas, kaip reikia gyventi, ir pats mokėsi.

Susitiko kelionėje. Kalbėjo labai atvirai, nes žinojo, jog daugiau nepasimatys...

Jis darė gera kitiems, o šie jo nesuprato...
Žiūri į praėjusį laiką lyg ir iš aukšto: ir žmonės buvo pernelyg paprasti, ir jo veiksmų nebeįdomūs...
Daug kalbėjo, o grįžęs namo, likęs vienas mėgina įvertinti tai, kas buvo...
Supranta, kad tik atlaidumas išsaugos meilę...
Tik tikėjimas mums padeda...
Pataikavimas, veidmainiavimas, konkurencija – kaip gyventi, kas gali tapti atrauma?..
Užsiplieskė – žeidė žmonių abejingumas. Mąsto: „Bet gal mes, lietuviai, abejingumu ir gelbstimės?“

– *Šiame lape yra vienuolika teminių sakinių. Kurias mintis įrodinėtumėte remdamiesi konkrečiu kūrinio – „Metais“?*

Ne visada pralaimime, kai parodome savo silpnumą.
Apgaudinėdami mylimą žmogų, mes apgaudinėjame save.
Nugalime save būdami sąžiningi.
Lietuvių literatūroje gražiai vaizduojamas darbas.
Ne vienam reikia aiškinti, kaip derėtų elgtis.
Gamta padeda tada, kai tos pagalbos tikimės.
Savianalizė – galimybė visavertiškiau gyventi.
Mūsų grožinė literatūra įdomiai vaizduoja žmogaus dvasios kėlimąsi po įvairių nuopolių.
Ne visi kankinamės pasielgę netinkamai.
Mūsų pastangos pagerinti pasaulį gali mus padaryti kategoriškus, piktus.
Keldami klausimų augame.

– *Šiame lape yra nemaža kūrinių epitetų. Kada kalbama ir apie „Metus“?*

Liūdnas kūrinys...
Skausmingas kūrinys...
Dramatiškas kūrinys...
Nelabai rimtas kūrinys...
Kūrinys – patarimų rinkinys...
Kūrinys – principų kodeksas...
Neįgyvendinamų siekių kūrinys...
Piktas kūrinys...
Jaunam žmogui aktualus / neaktualus kūrinys...
Nuotaiką gadinantis kūrinys...
Šiltas kūrinys...

Jaukus kūrinys...
Kūrinys, tarsi būtų kalbama mano vardu...
Pasididžiavimą, kad esame lietuviai, keliantis kūrinys...
Nuostabą keliantis kūrinys...
Nei šioks, nei toks kūrinys...
Ilgam išliksiantis kūrinys...

– *Prisiminkime tikrovę. Trumpai papasakokite atvejį, kai žmogus pasielgė amoraliai. Ar galėtumėte žodį „amoraliai“ pakeisti konkretesniu žodžiu? Kaip apie tai rašoma grožinėse knygos? Kaip apie tai rašoma „Metuose“?*

– *Lentoje matote klausimų apie klausimus. Išsiskaitykite. Kodėl taip išmarginau lentą, nors turėtume kalbėti tik apie „Metus“?*

Kuriuos klausimus kelia dauguma mūsų planetos gyventojų?
Apie ką pagalvoja labai mažai žmonių?
Vienas knygos veikėjas (kuris?) ir jo sprendžiama problema (kokia?)...
Perskaitykite ... Parašykite penkis klausimus, kurie galėtų apibūdinti šią knygą.
Žmonės būtų geresni, jei keltų šiuos tris klausimus. Kokius ir kodėl?

– *Perskaitykite 20 klausimų. Kuris, jūsų nuomone, yra absurdiškiausias, kuris – savičiausias, kuris – aktualiausias? (Patys sugalvokite tokių epitetų...)*

O gal nėra nė vieno žmogaus, kuris nebūtų kitam pavydėjęs?
Kodėl per pamokas vis kalbame apie dvasines vertybes: ar kad tai yra deficitas, ar kad apie materialinius dalykus lyg ir nemoralu kalbėti?
Ar gerumu dauginsime gerumą?
Jei draugai susipyko, tai ar galėtume teigti, kad jie nebuvo draugai?
Ar gyvenimo prasmės klausimas yra visų laikų klausimas?
Ar atvirai kalba tik bepročiai?
Ar įmanoma manyti, kad septyniolikmečiai devyniolikmečiai labiausiai mokosi gyventi iš grožinių kūrinių? Kaip pavadintumėte žmogų, kuris įsitikinęs, kad taip ir yra?
Kas yra tautinių idealų gynimas?
Kaip įmanoma padėti kitam?
„Žmogus sukurtas ne kančiai, o džiaugsmui“, – išgirstate tokią mintį ir ką pagalvojate?
Ar gali būti, kad tylėdami daugiau pasakome nei kalbėdami?

Ar hiperbolizuoja tik silpni žmonės?
Ar įmanoma minioje atskirti žmogų, kuris skaito knygas?
„Debesyse slepiasi mūsų mintys“, – ar taip gali būti pasakyta tik poezijoje?
Ar grožines knygas skaito tik tie, kurie yra vieniši, kurie neturėjo gražios vaikystės?

Žavimės aforistinėmis mintimis. Ar galėtume prisiminti bent vieną savo teiginį, kurį taip pat galima pavadinti aforizmu?

Ar visose grožinėse knygose kalbama apie tai, kaip reikia gyventi?

Kas yra pamokymai: stiprumo ar silpnumo požymis?

Ar penkiolikmetis, ar aštuoniolikmetis galėtų svariau diskutuoti apie svarbius dalykus?

Kodėl mes patariame vieni kitiems?

– Kurie klausimai padėtų geriau pajusti literatūros kūrinių?

– Kuriuos klausimus skaitydami prisiminėte „Metus“?

– Perskaitykite 10 situacijų. Kaip jas interpretuotumėte? Ar kuri nors yra aptariama skaitytose knygose? Ar šįsyk „Metų“ neįmanoma prisiminti?

Visą dieną labai liūdna, kad tiek daug nedėkingų žmonių.

Padėjo kitam, o šis po kurio laiko apkaltino jį egoizmu.

Stebėjo paukščių gyvenimą ir daug ko išmoko.

Rašo, bet niekam apie tai nesako. Mano, kad prisipažinimas tik pablogintų padėtį.

Anksčiau buvo draugai. Dabar vieno atlyginimas 2 000, kito – 8 000 Lt. Abu dėl to jaučia įtampą.

Sekmadienis. Ir vėl neturi ką veikti.

Skaito eilėraščius. Nesmagu – vyras, o patinka poezija...

Vakaras. Žiūri pro langą ir mąsto, kiek žmonių šiuo metu, kaip ir ji, žavisi žvaigždėmis.

Netikėtai supranta, kad darbas tikrai didelė vertybė.

Nutaria gyventi kitaip, bet vis atidėlioja pradžios terminą.

– Prisimename įvairių tikrovės epizodų. Kartais pagalvojame (ar bent jau galėtume pagalvoti), kaip juos išplėstų mūsų rašytojai. Pamąstykite ir jūs...

Sugalvokite panašių epizodų ir pasamprotaukite, kaip jie galėtų tapti grožinio kūrinio epizodais, kaip jais būtų galima įrodyti savo teiginius.

Ar ši užduotis galėtų būti susijusi ir su „Metais“?

* Sugrįžo vakare namo. Per dieną buvo tiek daug nemalonių akimirų, tiek daug. Bet parvažiavo dukra. Sėdi ant sofos ir kalbasi, kalbasi.

– Eimante, kas mums atsitiko? Mes niekada nebuvo tokie atviri. Pirmą sykį taip gražiai būname.

* Iš ryto pažadino genys – atskrido prie lesyklos miesto balkone. Kai pamatė, pažadino žmoną, vaikus.

– Kažkas bus, kažkas bus – genys balkone...

Vaikai, žmona juokėsi.

– Kažkas bus, – kartojo.

* Darbdavys išgėrė ir pradėjo triukšmauti. Pasipriešinti? Bet gali netekti darbo... Kentėti, leisti būti žeminamiems?

Vienas neišlaikė ir pasiūlė visiems išsiskirstyti, kol dar nieko baisescio neįvyko.

* – Niekada nebuvo ir nebus altruistų. Jei akimirka kitą mums pasirodo, kad kas nors mums padėjo be jokios priežasties ir be jokios naudos, – klystame.

– *Kaip mūsų klausimai apibūdina mus? Pratybos: perskaitykite dviejų žmonių klausimus ir pamėginkite paaiškinti, kokie tai asmenys.*

Kaip jums atrodo, ar šie žmonės suprastų „Metus“?

1

Daug kas vis primena, kad mokosi iš klaidų. Ar galėtume manyti, kad tokie žmonės paprasčiausiai veidmainiauja?

Pastebėjau, kad dažnas bijo būti vienas. Galbūt todėl, kad nėra giliau mąstantis, giliau jaučiantis?

Gal poezija nesuprantama tiems, kurie ir savęs nesugeba suprasti?

Jei skaitai kuo daugiau grožinių knygų, tai ir vienišėji vis labiau?

Ar galėtume tuos, kurie šaudo paukščius, vadinti žudikais?

Žmogus visą savaitę ištylėjo. Ar tai į beprotybę žengiantis asmuo, ar įdomus menininkas?

2

Ar madų nepaisymas yra vulgarumas?

Ar galėtume teigti, kad jei nebūtų televizijos, neturėtume ką veikti laisvalaikio?

Manychiau, kad knygas skaito tie suaugę, kurie nesirūpina šeimos išlaikymu. Ar esu neteisingas?

Daug kas, ypač moterys, pyksta, kad išplepamos jų paslaptys. Bet kodėl tie žmonės nepyksta ant savęs, kad nežino, ką kalba?

– *Pamėginkite prisiminti programinių kūrinių pabaigas. Kas jose pasakoma? O kaip baigiama poema „Metai“?*

– Klausimai gali apibūdinti konkretų kūrinį. Pamėginkite paspėlioti, apie kurias knygas kalbama? Kada kalbama apie „Metus“?

*

Kas nors svarbaus, o galbūt ir nelabai svarbaus įvyko. Likęs vienas mėgina tai apmąstyti. Kaip galėtume interpretuoti: kad tik likę vieni galime suprasti, kas atsitiko, ar kad žmogus būdamas su kitais kuo daugiau turi patylėti, kad vėliau geriau suvoktų buvusias akimirkas?

*

Kaip vertiname veikėjo prisipažinimą, kad gal jis klysta: kaip stiprybės, kaip silpnumo, kaip gilaus mąstymo, kaip sąžiningo žmogaus ženklą?

*

„Nuo šiol mano kelias – vienatvė.“ Kas taip pasako? Kurie veikėjai irgi taip galėtų teigti?

*

Gaisras, vaizduojamas romano pabaigoje, dar labiau pabrėžia vidinę sumaištį. O gal jūs kitaip interpretuojate?

*

Sunku pasakyti, kodėl žmonės kartais būna labai apsileidę. Gal dėl to, kad labai nelaimingi?

*

O gal neįmanoma patarti tiems, kurie nenori nieko girdėti?

*

Jei šeimoje neištikimybė, tai įmanoma laukti didelių nelaimių? Ar tokiu atveju nukenčia ir nekalti? (Jei iš viso galima vartoti šį žodį...)

*

„Aš nežinau, dar nežinau, ar šis veikėjas yra idealizuojamas.“ Apie ką taip būtų galima pasakyti?

– Kurie programinių kūrinių pavadinimai labiausiai patiko ir kodėl?

– Įsivaizduokime tokią užduotį: „Jums reikia pasakyti, kurį kūrinio epizodą laikote labai svarbiu, atskleidžiančiu esmines stiliaus ypatybes.“ Kaip elgtumėtės?

ietovėse, kurios mena Donelaitį

„Gegužės pradžia. Su dideliu uteniškių mokinių būriu atvykstame į Tolminkiemį. Mus pasienyje pasitikęs ir tris dienas globosiantis Aleksas Bartnikas pasakoja apie bažnyčią, kleboniją, Našlių namus. Pasakoja apie žemę, kuri tikrai mena Kristijoną Donelaitį.

Kai mokiniai ramiai ar džiaugdamiesi kelione vaikštinėja, aš staiga išgirstu gegutę. Tas įvykis toks gražus, kad stoviu ir šypsausi. Šypsausi dar ir dėl to, kad matau labai daug gandalizdžių, gandrų. Visada taip: jei čia atvyksti gegužę, grožiesi gandrais. Ir nebūtinai prisimeni „Pavasario linksmybes“. Džiaugiesi tuo, kad šią žemę globoja gandrai. Dėl to daug dalykų priimi kaip patikimesnius, saugesnius.

Kolegė Daiva man padovanoja kelis kaštonus – kaip būsimų pamokų detales, simbolius.

Mes buvome Riaušiuose (Svetlogorske), ten koncertavome, mes buvome Karaliaučiuje (Kaliningrade), Tilžėje (Sovietske), Ragainėje (Niemane), mes ne tik abejingai spoksojome ar klausėmės. Man bent taip atrodė ar norėjosi, kad būtent taip atrodytų.

Patiko mūsų mokiniai. Senokai nebuvo taip ramu, nedirglu kelionėje.“

Įsivaizduoju, kad būtų toks dienoraščio įrašas. Bet jis būtų pernelyg oficialus, skirtas viešam naudojimui. Aš pamačiau, pajutau labai daug. Suprantu: dar niekas profesionaliau nepaanalizavo, ką mokiniams reiškia tokios kelionės, kaip joms rengiasi mokytojai ir kaip laviruoja, atsitikus įvairioms nenumatytoms kliūtims. Matyt, mokslinis stilius, kalbantis apie ugdymo tikslus, uždavinius, nepajėgus perteikti jau senos, asociacijų, tai yra nepajėgus prognozuoti dvasinės patirties. Neretai elgiamės labai paprastai: pateikiama gudrių išvadų, kurioms nepritarti lyg ir nepadoru. Jautresnis, vengiantis taikstyti lituanistas nutildomas. Taip žūva daug emocinių reakcijų: suabejojimų, džiugesių, nuostabų, nusivylimų, vilties paieškų.

Ar būtinai reikia čia atvykti, kad geriau suprastume Donelaičio žodį? Nebūtinai, tačiau kad įsimylėtum, kad norėtum aktyviai ginti literatūrą – būtina.

Kaip tokiomis išvykomis pasinaudoti per pamokas?

Skaityti užrašytus prisiminimus, diskutuoti.

leksso Bartniko ekskursijos

Aleksas Bartnikas yra Kaliningrado regiono lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas, Rusijos nusipelnęs mokytojas – taip trumpai galėtume pristatyti vieną iš Mažosios Lietuvos šviesuolių. Dalyvavau vienoje ekskursijoje ir mačiau, girdėjau, kaip Aleksas pasakoja. Tai išmintingo, patriotiško žmogaus žodis. Norėjau, kad mūsų leidinyje būtų jis atstovautų kraštui, kuris užaugino ir Kristijoną Donelaitį. Miela, kad Aleksas pažadėjo atsiųsti ekskursijų medžiagą ir pažadą ištesėjo. Trumpai apžvelgsiu atsiųstą tekstą.

„Siūloma medžiaga leidžia turiningiau ir emocingiau pristatyti Kristijoną Donelaitį kaip žmogų, savo gyvenimą paskyrusį sąžiningam tarnavimui. Dievui ir savo liaudžiai. Gaila, bet mažai išliko archyvinių liudijimų apie poeto gyvenimą ir kūrybą. Bet iki mūsų laikų atėję net ir mažos duomenų, kuriuos turime, detalės apie nelengvą gyvenimo kelią leidžia suprasti didį švietėją ir plunksnos meistrą, nors ir praėjo tiek daug laiko.

Rekomenduojama informacija nėra išsami ar baigtinė. Ji gali būti turiningo ir vaizdaus pasakojimo apie Kristijoną Donelaitį pradžia. Dera remtis ir jo grožiniais kūriniais, kuriuose atskleidžiama epocha, tos epochos žmonės ir pats poetas su savo viltimis ir troškimais. Svarbu yra tai, kad mus, Kaliningrado srities žmones, su Kristijonu Donelaičiu sieja ta pati žemė, ta pati gamta, ta pati istorija.

Ši medžiaga skirta pedagogams, kurie su mokiniais rengia pažintinius renginius, susijusius su poeto gyvenimu ir kūryba, visų pirma ekskursijas.“

Tokia yra pratarmė.

Pristatomi du svarbiausi maršrutai: „Per kančias – į žinių šviesą“ (supažindinimas su gyvenimu Karaliaučiuje; ekskursijos trukmė – 2–2,5 val.) ir „Kristijono Donelaičio gyvenimo ir kūrybos vietomis“ (pateikiami keli variantai; trukmė – 9 val.).

Vėliau Aleksas Bartnikas kalba apie kiekvieną objektą, kuris leidžia suprasti Donelaitį.

Ekskursijų dalyviams A. Bartnikas skaitys Kristijono Donelaičio eilėraštį, parašytą vokiečių kalba, kuris, kaip teigiama, apibendrintai išreiškia poeto moralinius principus:

*Kiekvienam daryti gera
Savo darbu ir žodžiu,
Visad elgtis taip, kaip dera,*

*Ir teisingas būt geidžiu.
Nekerštauti niekada,
Gyvo padaro gailėti,
Dievą, žmones jo mylėti –
Mano priedermė šventa.*

Tai, man atrodo, viena iš svarbiųjų visų ekskursijų idėjų: mažai žinantiems apie didį lietuvių poetą pasakyti, koks buvo jo gyvenimo devizas.

Aleksas Bartnikas labai smulkiai pasakoja apie Kristijono Donelaičio gyvenimą Tolminkiemyje: apie bažnyčią, apie kleboniją, apie Našlių namus. Ekskursantams įdomi detalė: 2011 m. rudenį buvo pasodinta kelios dešimtys obelų toje vietoje, kur buvo paties poeto pasodintas sodas.

Žinoma, įdomu, kaip gidai apibendrina savo ekskursijas. Iš gauto teksto pajutau, kad Aleksui Bartnikui yra svarbu cituoti Justiną Marcinkevičių (poema „Donelaitis“):

*Jis buvo paskutinis žodis,
Kaip būna paskutinis ginklas –
Neatiduotas, neparduotas.
Jis buvo žodis.
O dabar – paminklas,
Kurį ir žemei nesunku laikyti,
Kurį ir mums mylėti nesunku.*

Ką supratau skaitydamas atsiųstą ekskursijų maršrutų aprašymą? Kad Aleksas Bartnikas gerai pažįsta vietas, susijusias su Kristijonu Donelaičiu, kad gali pasakoti apie esminius istorijos vingius neužmiršdamas svarbiausio – „Metų“. Kadangi buvau trijų dienų ekskursijoje po Mažąją Lietuvą, įsitikinau, jog šis žmogus ne tik geras gidas, bet ir puikus filologas, pedagogas. Jaučiantis, ką kaip kalbėti būtent šiuo metu konkrečiai mokinių auditorijai.

aukus buvimas su Donelaičiu

– *Perskaitykime Reginos Jasukaitienės, Garliavos Adomo Mitkaus vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytojos metodininkės, tekstą. Pirmiausia tik perskaitykime.*

Kaip ir daugelio, mano pažintis su Donelaičiu prasidėjo mokyklos suole. Tyčia rašau „su Donelaičiu“, nes iki jo kūrybos pajautimo dar buvo toli. Įstrigo mano lietuvių kalbos mokytojos Agnietės Daukantienės (Seredžiaus vidurinė mokykla) pasakojimas apie Tolminkiemio bažnytelės kasinėjimus, pagal palaikus Vytauto Urbanavičiaus atkurtą Poeto portretą. Pastarasis faktas ypač sudomino. Mokytoja, matyt, pati buvo ką tik aplankiusi Tolminkiemį, kaip didelę brangenybę man, geriausiai klasės mokinei, padovanojo bažnyčios plytos atskalėlę. Neįvertinau šios dovanos anuomet – reikia jau kažką būti išgyvenus, išjautus, kad šitokia simboliška dovana ką nors reikštų. Šeštokui lieka tik pats faktas, dažniausiai neklausiant „kodėl?“ Mokytoja buvo nukentėjusi nuo sovietinės valdžios (tik vėliau apie tai sužinojau), nepaisant to, puoselėjo lietuviybę, ugdė pasididžiavimą savo tautine tapatybe. Tolminkiemio bažnytelės „gabaliukas“ buvo simbolis, ženklas. Tų ženklų vėliau buvo ir daugiau. Gyvenimo patirtis mokė juos skaityti, atpažinti, branginti...

Pati K. Donelaičio kūryba anuomet manęs nepatraukė. Buvo tik įdomu, kad vaizduojami seni, labai seni laikai, visiškai svetimas pasaulis, nepažįstami žmonių santykiai. Tik žmogaus ryšys su gamta amžinas, jaučiamas, daugiau ar mažiau toks pat. Prisimenu, sirgau, nėjau į mokyklą (tai būdavo laimingiausias laikas – laikas sau. Ir dabar dėl tos pačios priežasties mėgstu „sirgti“), tad turėjau gražaus laiko skaitymui. Su malonumu pasinėriau į Homero „Odisėjos“ pasaulį, o K. Donelaičio neįveikiau. Atrodo, tas pats hegzametas, neskubrus tempas, atidus išsižiūrėjimas į detales, o visgi vaizduojami pasauliai labai skirtingi: „Odisėjos“ – puošnus, pilnas įvykių, fantazijos, o „Metuose“ – kasdieniškas gyvenimo ratas...

Tik vėliau, jau pati mokytojaudama, pajutau to „rato“ riedėjimo teikiamą ramybę žmogui, blaškomam gyvenimo negandų. Tvarkingai besikartojantys gamtos ciklai ne tik rikiuoja žmogaus darbus, tai teikia ramybę ir saugumą: kad ir kas nutiktų, rytoj ir vėl patekės saulė, o po žiemos anksčiau ar vėliau ateis pavasaris. Šis žmogaus pasitikėjimas Dievo tvarka atsispindi ramiaime, banguotame hegzametre, todėl dabar, kelintąsyk skaitydama „Metus“, visų pirma pajuntu tėvišką Donelaičio ranką, ištiestą man virš galvos, ir apima vidinė ramybė, jaukumas, lyg tebebūčiau vaikas, saugomas Tėvo. Tik man tebėra paslaptis, kaip Donelaitis pajuto, kad jo vaizduojamam pasauliui, jo pasaulėžiūrai išreikšti bus tinkamiausia būtent ši eilėdara? Kas jį paskatino rašyti hegzametu, kuris taip dera per vaizdą atskleidžiamai filosofinei minčiai?

Ypač šią dermę pajutau, vartydama naujausią K. Donelaičio „Metų“ leidimą su R. Malecko ir D. Maleckienės fotografikos iliustracijomis. Šiame leidinyje nėra daiktų teksto ir dailininkų kuriamo pasaulio atitikmenų, tik kur ne kur šmėkšteli detalė, virstanti simboliu, tačiau ji taikliai nukreipia skaitytojo mintį į „Metų“ pasaulio visumą, jo esmę. Išryškinama tai, ką galbūt pajuntame „Metus“ skaitydami jau brandžiam amžiuje: tai gyvybės ir mirties, chaoso ir harmonijos dermė, saulės ir Dievo galia, tikėjimas ir pasitikėjimas pasaulio amžinatve...

Filosofinės K. Donelaičio mintys mokiniams nėra sunkiai suvokiamos, jei tik atsitinka taip, kad jie paskaito ilgesnes poemos ištraukas (retas kuris tokia amžiuje „Metus“ perskaito ištiesai). Devintoje klasėje skaitome duotas ištraukas, neskubėdami aiškinamės nežinomus, negirdėtus žodžius. Per juos stengiamės pajusti to laiko dvasią, nes žodžiai atsineša savo pasaulį, deja, kartais jį ir išsineša. Žaidimas su žodžiais mokinius įtraukia: pradedame analizuoti, kokios kilmės vienas ar kitas žodis, kaip jis pateko iš vokiečių ar kitų kalbų, kokia ankstesnė jo reikšmė. Per Donelaičio žodyną galima pažinti jo vaizduojamą XVIII amžiaus epochą: istorines Mažosios Lietuvos sąlygas, buitį, kuriai įtakos turėjo ir vokiečiai kolonistai. Neskubame perskaityti daug, įsižiūrime į atrastą detalę, galbūt tik daikto fragmentą, ir kaip archeologai bandome atkurti visumą. Vaikus šis metodas sudomina. Svarbu „užsikabinti“: pajusti Donelaičio kūrybos unikalumą, per rupų žodį (at)kuriamą visai kitokį, mokiniams dar nematytą pasaulį. Galima pabandyti sukurti sceną su veikėjų kalba, geriausiai sekasi suvaidinti „pas kakalį“ gulintį Slunkių, dar iš savo mokyklos laikų prisimenu literatūrinį Dočio teismą... Deja, turiu prisipažinti, kad man nepavyksta nei pačiai pajusti, juolab mokiniams perduoti pojūtį, kad su šiais Donelaičio vaizduojamais būrais... esame vieno kraujo. Kad tai – mūsų tautos broliai, mūsų praeitis... Išnyra tarsai iš šešėlių, iš laiko sutemų ir vėl nueina, o aš taip ir nepajėgiu įsižiūrėti į jų veidus, nepamatau jų akių. Keista: girdžiu jų (gal Donelaičio?) balsus, bet nematau judančių lūpų... Apie tai esame kalbėję su dvyliktokais. Pabandėme kurti vizijas, panašias į Vyt. Mačernio... Gal bent tai leis pajusti nenutrūkstamą laiko tąsą?

Pirmą kartą Tolminkiemyje buvau dar sovietmečiu. Jau jautėsi atšilimas. Dirbau tuomet vienoje iš Kauno mokyklų. Aktyvi sąjūdininkė E. Kuckailienė suorganizavo lituanistų išvyką į Tolminkiemį. Važiavome į talką. Kartu su mumis – ir restauratorius N. Kitkauskas. Jis papasakojo apie bažnytelės atstatymo darbus, dabar laukė klebonija. Nešėme grūdą, valėme patalpas, kitoms (buvo moteriška kompanija) teko laimėti pakasinėti Našlių namų pamatus. Prisimenu, buvo išlikęs tik slenkstis, tik slenkščio akmenys... Ir staiga kažkas sublizgo. Sagelė! Aprūdijusi, tiek metų žemelėje gulėjusi. N. Kitkauskas apžiūrėjo: taip, sako, čia iš tų laikų. Visos sulėkėm pažiūrėti, visos norėjom tą sagelę palaikyti – prisiliesti prie ano meto, ano gyvenimo... Laikėme rankose lyg žinutę, perduotą tiems, kas norės atrasti Donelaitį – artimesnį, savesnį. Šita išvyka buvo ypatinga, užsimezgė „asmeninis“ ryšys su Donelaičiu. Šitaip, pagalvojau, galėtume į bet kurio rašytojo ar kitos istorinės asmenybės vietą nuvykti su mokiniais padirbėti: paravėti, pasodinti, aplinką sutvarkyti... O paskui galėtume visi kartu pasėdėti, pamedituoti... (Kartą su *maironiečiais* triūsėm Maironio tėviškėje, liko daug paveikesnis įspūdis nei šiaip pasivaikščiojus.) Ypač tų darbščių rankų reikėtų Tolminkiemyje.

Su mokiniais esu ten buvusi bene tris kartus, kol dar nereikėjo Rusijos vizų. Iš vienos kelionės išliko kelios nuotraukos, bet tokios nevykusios – dėmesys patiems sau, įsiamžinome, bet „neįamžinome“ nei bažnytėlės, nei sodybos, o prie išlikusio šulinio sustojome taip, kad... jo beveik nematyti. Muziejaus prižiūrėtoja mus įleido į bažnytelę, bet nieko nepasakojo, sakė, kad lietuviškai nemoka. Buvom atsivežę lietuviškų rūtų, papuošėm Donelaičio kapą, uždegėm žvakeles. O paskui bažnyčioje (tokioje neįprastai kuklioje, protestantiškoje) susėdom ant suolų, skaitėm „Metų“ ištraukas. Iš dėmesingo klausymo galėjau justi, kad čia, šitoje aplinkoje, mokiniams Donelaitis skamba kitaip... Įsivaizduojame, kaip tas pačias eiles-pamoksus (praaukusius Laiką) Donelaitis skaitė savo mylimiems būrams. Manau, kad tokios *išvažiuojamosios* pamokos netradicinėje aplinkoje mokiniams daro įspūdį: daiktuose įsigėrusi dvasia spinduliuoja sukaupytą energiją. Ji veikia, ji kalba...

Tokie tad mano prisilytėjimai prie Donelaičio – jo asmenybės ir kūrybos. Kiekvieną kartą ieškant ir vis ką naujo atrandant. Kad ir kiek skaityčiau, vis nauja mintis ateina... Kad ir šiuokart: nors ir kokie maži, pažeidžiami jaustumės, įsitvėrę į Donelaitį (Maironį, Marcinkevičių ar Martinaitį) tampame saugesni, tvirtesni. Labiausiai norėčiau, kad ir mano mokiniai pajustų: nesame vieniši, nes mūsų šaknys – iš giliai, „šviesios, ištikimos, ramios“ (J. Degutyte).

- *Kas jus bent šiek tiek nustebino?*
- *Kas turi įvykti, kad „Metai“ žmogui imtų patikti?*
- *Ar jums, mokiniams, įdomu skaityti apie tai, kaip mokytojai rengiasi pamokoms? Ar galima iš skaityto teksto spręsti, kokios pamokos pačiai mokytojai patinka?*
- *Kodėl mokytoja pasakoja apie keliones į Tolminkiemį? Gal svarbiausias dalykas – įsiskaityti į poemą, o ne važinėti po vietas, kurios susijusios su rašytoju?*
- *Kodėl pasakojama apie sageles?*
- *Atsimenate, kaip įvairiai jūsų bendraamžiai elgiasi ekskursijų metu. Ar įmanoma kelionėse su jumis kalbėtis ir apie Donelaitį?*
- *O kaip jūs pavadintumėte šį straipsnį?*
- *Yra galimybė pasikartoti funkcinius stilius. Koks šio teksto funkcinis stilius? Pamėginkite pateikti argumentų.*

ristijono Donelaičio vardu pavadintoje

Labai rūpėjo pakalbėti su Kybartų Kristijono Donelaičio gimnazijos žmonėmis.

Parašiau direktoriui, kurio nepažįstu, o jis po kokio pusvalandžio ir atsiliepė.

O po dienos kitos gavau kelis **Nijolės Černiauskienės, Kybartų Kristijono Donelaičio** gimnazijos lietuvių kalbos mokytojos, laiškus. Ne oficialūs laiškai, o tikro džiaugsmo, kad ir tokia forma pagerbsime klasiką, išraiška.

Mokytoja papasakojo apie vieną ir dramatišką, ir džiugią 2010-ųjų akimirką.

Rūpesčių debesys virš Tolminkiemio

Kai rugsėjo saulėtą savaitgalį Kybartuose minėjome dailininko Isaako Levitano, gimusio prieš 150 metų mūsų mieste, jubiliejų, susilaukėme svečių ir iš Karaliaučiaus krašto – Gusevo (Gumbinės) meno mokyklos. Kybartų kultūros centro surengtoje peizažo darbų parodoje draugiškai puikavosi ir kybartiečių, ir svečių paveiksłai. Tada dar gerai nežinojome, kad lygiai po dviejų mėnesių mes taip pat viešėsime Donelaičio žemėje.

Spalio 30 d. į pirmąją srities menų festivalį Gumbinėje jau važiovome visas būrys – Kybartų Kristijono Donelaičio gimnazijos tautinių šokių kolektyvo šokėjų grupė, keletas mokytojų, kultūros centro darbuotojai. Nors menų festivalio pavadinimas „Metų laikai“ ir šildė savimeilę, be to, jis buvo skirtas lietuvių literatūros pradininkui Kristijonui Donelaičiui, tačiau tų dienų naujienos nedavė ramybės, nes Tolminkiemio bažnyčią kaip cerkvę buvo žadama atiduoti vietos tikintiesiems. Ką išgirsime Gumbinėje, koks likimas iš tiesų laukia bažnyčios-muziejaus, kaip galėtume bandyti pakeisti valstybių atsakingų institucijų planus, – štai kokios nuotaikos lydėjo mus iki festivalio vietos.

Gumbinėje buvome sutikti labai šiltai, pavaišinti šviežiomis bandelėmis, arbata. Dalyvavome oficialiojoje dalyje, kai prie mieste esančio paminklo Kristijonui Donelaičiui buvo dedamos gėlės. Paminklas stovi daugiaaukščių namų fasado, vietos dailininko papuošto Kristijono Donelaičio epochos peizažu, fone.

Pirmą kartą srityje organizuojamas menų festivalis susilaukė net 290 dalyvių. Koncertavo muzikantai, šokėjai, buvo ir dailininkų darbų. Keturis metų laikus vaizduojančių dailės darbų buvo ir iš Kybartų. Įdomu buvo klausytis klasikines melodijas atliekančių jaunųjų bajanistų, gitaristų, akordeonistų, balalaikininkų. Ir ansambliai, ir solistai puikiai perteikė kompozitorių sumanytą nuotaiką, priminė, kad už lango puiki rudens diena. Na, o kai akordeonistai užgrojo mūsų „Klumpakojį“ – buvome visai sužavėti. Muzikantų grupėje pasirodė ir Vilkaviškio muzikos mokyklos

atlikėjai, atvykę kaip festivalio dalyviai, na, o mes, Kybartų Kristijono Donelaičio gimnazijos šokėjai ir literatūrinės kompozicijos sumanytojai, šį kartą dalyvavome kaip svečiai. Festivalio pradžioje scenoje perteikėme „Metuose“ vaizduojamą rudenį dviem kalbomis – lietuvių ir rusų. Kalbėjome apie ilgus Kristijono gyvenimo metus Tolminkiemyje, apie jo darbus – pastatyta bažnyčia, mokykla, klebonija, Našlių namai. Sveikinimo kalbą baigėme užuomina, jog tikime, kad abiejų valstybių vadovai priims protingiausią sprendimą dėl Tolminkiemyje susiklosčiusios situacijos. Kompoziciją papuošė gimnazistų atlikti šokiai „Mintinis“ ir specialiai parengtas šiam festivaliui šokis „Gumbinė“. Vietinei televizijai davęs interviu jaunas gimnazijos mokytojas Mindaugas Bučinskas patikino, kad gimnazistai mokosi visą Kristijono Donelaičio pamokų ciklą mokykloje ir kad net nemanoma jo išbraukti iš programos, nes tada nukentėtų literatūros dėstymas – juk K. Donelaitis yra grožinės kalbos ištakos.

Pasiklausę muzikantų nuskubėjome į kitą salę, kur scenoje linksmi trypė šokėjai. Slaviškas temperamentas negali nežavėti – ypač mūsų, lietuvių. Net ir patys jauniausi dalyviai scenoje jautėsi laisvai, drąsiai, judėjo vikriai, netgi akrobatiškai. Traukė akį įvairaus amžiaus grupių šokėjų drabužių savitumas, tačiau išvelgėme ir skirtumą – jaunuoliai nešoko poromis, kaip mūsiškiai kad įpratę šokti tautinius šokius. Netrukus po pietų atsisveikinome su svetinga meno mokyklos direktore ir buvome nudžiuginti Kaliningrado srities kultūros ministrės Svetlanos Kondratjevnos, kuri pasakė, kad, nepaisant visų kalbų, Tolminkiemio bažnyčia išliks. Po tokios puikios žinios patraukėme atlikti dar vienos misijos – padėti gėlių ant poeto kapo.

Tolminkiemyje paskutinį kartą kaip Kristijono Donelaičio gimnazijos bendruomenės atstovai buvome buvę 2006 metais. Tada mus pasiekė žinia, kad uždaromas muziejus. Visa gimnazijos bendruomenė – mokinių tėvai, mokytojai – aukojome aukas muziejui išlaikyti ir labai šaltą sausio mėnesio dieną atvežėme į Tolminkiemį. Muziejaus vedėja Liudmila Sivolova tąkart net apsiverkė. Na, o šįsyk, kai pasibeldžiau į jos namo duris, ji vėl stovėjo beveik apsiašarojusi ir pratarė: „Nežinau, ar galiu jums duoti raktą. Jūs nežinote, kas čia pas mus vyksta.“ Tačiau išgirdusi, kad mes grįžtame iš Gumbinės su geromis naujienomis, tuoj pat sakė ateisianti į šventorių.

Vaikštinėdama po Tolminkiemio bažnyčios šventorių jau nežinia kelintą kartą pasakojau gimnazistams apie mūsų mokyklos mokytojų kadaise parodytą iniciatyvą dėl bažnyčios atstatymo, apie mokytojo G. Mikutaičio padėtą tarp keturių ąžuolų medinę knygą, tarsi žymincią jo kapo vietą...

Rašome patys...

Nijolė Černiauskienė, Kybartų Kristijono Donelaičio gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja, atsiuntė savo mokinės **Medos Mikalainytės** miniatiūrą.

Laikas

Sekundes keičia minutės, minutes – valandos, kurias papildo draugų buvimas šalia. Valandas keičia dienos, dienas keičia savaitės... Taip gera laiko prieglobstyje atrasti ką nors naujo. Pavasario linksmybės, vasaros darbai, rudens gėrybės, žiemos rūpesčiai. Atrodo, ką tik išsprogo pumpurai, o vėl juos pakando šalna.

„Kaip jūsų lakštingala dainavo šįmet? Kaip mūsų dainavo, jau andai tau rašiau. Aš ją tikt vienąsyk girdėjau krūmuose besilinksminant“, – lietuviškame laiške J. G. Jordanui rašė K. Donelaitis. Jis sekė kiekvieną gamtos judesį, jos virptelėjimą. Kitaip nebūtų atsiradę „Metai“ – gyvybės pulsavimas, jaučiamas ryšys su žmogumi.

Prabėgo Metai – prasidėjo kiti. Toks jau tas GYVENIMO RATAS.

Gerumas

*Kiekvienam daryti gera
Savo darbu ir žodžiu,
Visad elgtis taip, kaip dera,
Ir teisingas būt geidžiu.*

K. Donelaitis

Ar lengva visada daryti tik gera? Manau, ne. Be abejo, didžiulė dorybė mylėti žmones, linkėti jiems gero, tačiau vartotojiškos visuomenės poreikiai dabar kiti. Ji kaip siurbėlė traukia į save geriausius tavo syvus, manipuliuoja tavo silpnybėmis.

Ar lengva visada būti teisingam? Vėlgi – ne. Paprastas atsakymas – kartais nutyli-me tiesą, kad išsaugotume dvasinę ramybę.

O Kristijonas buvo toks – geras ir teisingas. Kaip antikos mito Prometėjas. Kaip vaistas nuo nežinios, nuo būriškojo gyvenimo beprasmybės.

Gyvybė

Žmogaus gimimas – be išlygų unikalus reiškinys. Kaipgi kitaip – juk Jis gamtos dalis. Tačiau gyvybės gija tęsiasi tolyn: gyvas pasakojimas, gyvi namai. Namai. Kada juose atsiranda gyvybė? Kai jie traukia kitus, kai jų šeimnininkas – gyvasis energijos šaltinis.

O Kristijono namai traukė žmones. Klebonija pulsavo lietuvių ir kultūros versmėmis – literatūros, muzikos, tautosakos lobius dažniausiai atverdavo pats šeimininkas.

Dainuodavo ir muzikuodavo gėrėdamasis ne mažiau negu jo svečiai Nadruvos krašto gamtos grožybėmis.

Namai turi neprarasti gyvybės. Kitaip jų siela mirs.

Atmintis

Romantikai labai daug kalba apie mitus, bet mes jais netikime. Malonu klausytis jų sekamos pasakos, bet dažnam praeitis ir lieka tik pasaka. Pavyzdžiui, kad ir menamos istorijos apie tautos milžinus.

Man patinka naujoji karta – mitų griovėjai, realistai. Svarbiausias jų argumentas – FAKTAS.

Aš irgi noriu mąstyti faktais. Faktas, kad prieš tris šimtus metų gimė Kristijonas. Faktas, kad jo vardu pavadinta gimnazija, kurioje aš mokausi. Faktas, kad jo pamokymai ir šiandien aktualūs (ypač aktualūs) mūsų vertybes prarandančiai visuomenei ...

Gal kas išdrįs paneigti šiuos faktus? Tada jis paneigs ir FAKTĄ, kad yra žmogus.

– Kuri miniatiūra ir kodėl labiausiai patiko?

as gali, o kas negali tapti pamokos dalimi?

Kai galvojame apie būsimas pamokas, kai bandome suvokti, ką kuriai klasei derėtų kalbėti, visada abejojame.

Kita vertus, esame ir aktoriai: vieną kartą atliekame vaidmenį be didesnės emocijų energijos, jėgas pataupydami, kitą sykį – priešingai. Kai rimčiau medituojame, su šypsena vertiname savo buvusį laiką: „O kada būna profesionaliau?“

Siūlydamas pagyvoti iš šalies apie save kaip mokytojus, pateikiu įvairių citatų, įvairių užduočių. Klausimas vienas: „Ar tai galėtų tapti pamokos dalimi?“ Kita vertus, kartais ar ir dažnokai atsidūstame: „O ar jiems apskritai kas nors įdomu?“

„Ar reikėtų ieškoti kokios nors sąsajos tarp Donelaičio pažiūrų ir garsiojo Karaliaučiaus filosofo Imanuelio Kanto (1724–1804)? I. Kantas buvo, taip sakant, savas filosofas, karaliaučionis. Šiuo klausimu ką nors pasakyti sunku, nes I. Kantas išgarsėjo po Donelaičio mirties. I. Kantas pripažino didelę žmogaus intelekto jėgą, tyrė protavimo dėsnius, tačiau buvo įsitikinęs, kad žmogaus galimybė pažinti pasaulį savo patirtimi ir protu yra ribota. Reikalinga dar Dievo pagalba, jo iš anksto teikiamos žmogui idėjos, aksiomos. Beje, negalima plačiau lyginti Donelaičio ir I. Kanto kaip teoretikų, nes jų gyvenimo būdas ir profesija labai skyrėsi. Vienas tapo provincijos klebonu, skriaudžiamųjų poetu, nagingu eksperimentatoriumi namų dirbtuvėlėje, kitas – Karaliaučiaus universiteto filosofijos profesoriumi. I. Kantas visą gyvenimą sprendė klausimą, kiek toli siekia žmogaus protas, o Donelaitis pasikloviė Dievo išmintimi.“ (Albinas Jovaišas)

*

„Metuose“ aiškiai vyrauja tai, ką galėtume vadinti dažniniu laiku; chronologinės ribos išdyla. Itin mėgstami žodžiai „kasdien“, „vis“, „kasmets“, „daugsyk“, „kasryts“, „kasnakts“, „kas rudenį“, „kas vasarą mielą“ (kasdien, pavyzdžiui, įvyksta „baisybė, kad jau ir plaukai pasišiaušia“). Žodis „kasdien“ poemoje aptinkamas 49 kartus, o „diena“ – tik 26.“ (Tomas Venclova)

*

„Pokalbiai užima du trečdalius viso teksto. <...> Daugiausia „Metuose“ kalba pagrindinis personažas Pričkus. Jo žodžiai sudaro penktadalį viso kūrinio.“ (Albinas Jovaišas)

*

„Kiekvienam, esmingiau besidominčiam Donelaičiu ir jo epocha, kyla klausimas, dėl kokių sąlygų, kokios vystymosi dinamikos literatūroje įvyko toks staigus kokybinis šuolis: nuo pirmųjų menkų pasaulietinės grožinės literatūros užuomazgų iki pasaulinės reikšmės kūrinio – Donelaičio „Metų.“ (Leonas Gineitis)

*

Vincas Kuzmickas kalba, kad Donelaitis galėjo apsinuodyti gyvsidabriu. Mat gamino barometrus ir kitus prietaisus ir nežinojo, kad gyvsidabris kenkia sveikatai.

*

„Ieškodami įtakų ir paralelių, neturėtume pamiršti ir to, kad poetas buvo sodininkas.“ (Vincas Kuzmickas)

*

„Tiesą sakant, mes nė nežinome, ar Donelaitis mūsų turimą poemos redakciją laikė galutine ir iš viso ar ją ruošė spaudai.“ (Leonas Gineitis)

*

„Labiausiai į akis krintantis tropas – išplėstinės hiperbolės, kuriomis Donelaitis, tiesą sakant, gal ir piktnaudžiavo. Poetui, matyt, tos hiperbolės reiškė poetinį žaidimą, kuris neretai turėjo kelti ir juoką. Todėl Donelaičio hiperboles reikėtų kildinti iš komizmo. Tai nebuvo naujiena literatūrai ir, regis, atitiko gyvą poeto charakterį.“ (Albinas Jovaišas)

*

„Donelaitis buvo tuo metu retas valstietiškos kilmės šviesuolis, patyręs nemažą vargą vaikystėje ir mokslo besiekdamas, vėliau visą gyvenimą artimai su valstiečiais bendravęs, juos puikiai supratęs ir nuoširdžiai užjautęs, pažinęs jų buitį, rūpesčius, viltis, jautriai išgyvenęs visą prūsiškojo junkerinio dvaro ir administracijos siautėjimą. Donelaitis buvo guvaus būdo, jautrus, impulsyvus, kūrybingas, mėgstas viską stebėti ir vertinti menininko akimis. Kita vertus, jo gyvenimą saistė per mokyklą įskiepyta religinė ir feodalinė absoliutinės monarchijos ideologija, protestantų pastoriaus pareigos ir padėtis, įvairiopi asmeniniai ryšiai su valdžios statytiniais kaime. Menininko dvasinį gyvenimą slėgė sunki smulkmeniško pareigingumo, ūkinių rūpesčių, pietistinio skrupulingumo ir pedagoginės didaktikos našta. Apėmus visą šį Donelaičio asmenybės sudėtingumą ir konfliktiškumą, bus įmanoma suvokti ir jo poetinės kūrybos pasaulio vaizdą.“ (Leonas Gineitis)

*

„Veikiausiai K. Donelaitis buvo net iš išorės labai spalvinga asmenybė, ko gera, negražaus, tačiau originalaus veido. Dažnai gamtos nuskriausti negražūs žmonės, iš kurių šaiposi bendraamžiai ir per patrankos šūvį tolinasi dailioji lytis, vienvėsių apmąstymuose sukaupia daug dvasinės energijos ir, kol gražieji alinasi gyvenimo linksmybėse ir malonumuose, išeina į sceną su tvaresniais dalykais nei tobuli veido bruožai. Kristijono energija, jo aristoteliškai plati veiklos dirva perša mintį, kad jis buvęs vienas iš tų gamtos nuskriaustųjų, kuriam buvo atimtas kažkoks mažmožis, bet už tai kitur dosniai atseikėta.“ (Vincas Kuzmickas)

š Donelaičio pastabų

Nedaug išliko archyvinės medžiagos, kuri leistų mums suprasti, koks buvo Kristijonas Donelaitis. Viena kita laiško nuotrumpa, vienas kitas sakinyš krikšto metrikų knygose, įvairios pastabos apie save įpėdiniams. Visa tai labai įdomu. Ką ir kaip cituoti, kad mokiniai bent ką įsidėmėtų? Man atrodo, kad šitai turėtume atlikti mes, nes mokiniai tegul skaito poemą.

Atsireнку tokias pastabas, plačiau nekomentuodamas – svarbu pajusti, koks žmogus buvo Donelaitis. Gal tada ir „Metai“ taps artimesniu kūrinium – daugumos lituanistų svajonė.

„Žmonių būdai labai skirtingi, ypač kai prie jų prisideda neišmintingumas, neteisingumas, klasingumas, palinkimas vaidytis, savanaudiškumas ir šykštumas.“

„Aš iš prigimties buvau gyvo temperamento ir mokėjau dainuoti bei skambinti savo fortepijonu ir pianinu, bet skambindamas bei dainuodamas būdavau moralus ir prisitaikydavau prie svečių, kad juos užimčiau.“

„Nes mano laikais jau atsirado karta, kuri vien tiktai vilnų, o ne avių ieškojo. Jei apie ką nors ir būdavo šnekama, tai dažniausiai tik apie pajamų padidinimą ir pakėlimą, o dievobaiminga ir rimta kalba darėsi vis tylesnė ir silpnesnė. Kai žemiškai nusiteikę kunigai susitikdavo, retai išgirsdavai šnekantis apie mokslus ir kalbas, o apie pajamų padidinimą ir žemišką pelną būdavo iki kaktumo plepama.“

„Stenkis visur būti sąžiningas ir ištikimas.“

„Darykime gera nenuilsdami!“

„Garbingas Skaitytojai ir įpėdini, praeitų metų skaičiavimuose, kaip akivaizdžiai matyti, suklydau. Akys jau silpsta ir per daug gausūs darbai apsunkina sielą. Dieve duok, kad tavo laikai būtų lengvesni už mano. Dažnai beveik be sąmonės suklupdavau po darbų našta. Kuo metų skaičius ir darbų našta auga, tuo labiau išsenkam. Lapkričio pabaigoje baigiu jau dvidešimt trečiuosius savo tarnybos metus. Visko patyręs esu, daug iškentėjęs, visados Dievo malonės paremtas ir sustiprintas. Tatai, brangusis įpėdini, atminimui šia proga įrašiau. Atmink mano kapą ir lik sveikas.“

„Juk žinai, kaip dabar reikia, kad tarp ponų kalbi ar ką sakai – reikia saugotis.“

„Aš daug valandų praleidžiu savo sode, skiepydamas, akiuodamas, sodindamas ir t. t., ir mąstau: reikia palikti ką nors ainiams.“

– Ar šios pastabos yra svarbios norint suprasti, koks buvo Kristijonas Donelaitis, ar reikia kuo atidžiau skaityti poemą „Metai“, nes ji labiausiai kalba apie savo autorių?

– Kaip reiktų reaguoti į pastabas apie vidinę būseną: kaip į užuominą apie trumpalaikę būseną (tuo metu taip atrodė, o po dienos, savaitės jau kitaip atrodys), ar kaip į gana objektyvų dokumentą?

– Pamėginkite, remdamiesi šiomis pastabomis, trimis penkiais sakiniais charakterizuoti Kristijoną Donelaitį.

Kodėl?

Kalbant apie kiekvieną kūrinį tų „kodėl?“ atsiranda labai daug. Žinome: kai paklausi mokinių, kas dar ne visai suprantama, tai dar nereiškia, kad pokalbis įvyks. Elgiams skirtingai: kartais provokuojame daugiau pamąstyti, kartais domėjimosi ribas apibrėžiame pagal klasės interesus, gebėjimus. Bet įvairių klausimų gera turėti – bet kada, esant palankesnei situacijai, galima mestelti. Jų paskirtis labai nevienoda. Kaip ir poveikis. Ne mums žinoti, kas ką ypač išgirsta. Man regis, rizikuoti verta net ir tada, kai mums atrodo, kad beveik visiems rūpi ne tai, kas kalbama klasėje. Klausimai kaupiasi įvairiai: patys skaitome tekstą ir mąstome, skaitome literatūrologų mintis, kaupiame mokinių minčių archyvą.

Mes nežinome, kurie klausimai bus užduodami mokiniams, o kurie ir liks archyve. Galbūt tik įsivaizduojame pamokų kontekstą, kada kas galėtų būti panaudota. Vien dėl to šiame skyriuje mokytojo žodžiai neišskiriami kursyvu.

*

Pričkus nuolat būrams aiškina, ką kaip reikia daryti. Moko moko kaip mažus vaikus. Kodėl? Gal jis nepasitiki? Gal mano, kad jis vienas protingas, kiti žiopliai? Gal supranta, kad kartojimas yra mokslų motina?

*

Kodėl būrai kalbasi piktai, kodėl nenori pasitarti gražiuoju? Gal kalti tie, kurie vis priekaištauja, nes yra blogi psichologai?

*

„Vasaros darbus“ pradeda Pričkus. Būrai kalbasi. 135–136 eilutės labai netikėtos:

*Selmui taip besidyvijant, štai girgžteria durys,
Ir šaltyšius Pričkus tuo visiems pasirodė.*

Bet mes žinome, kad jis nebuvo išėjęs. Kodėl toks netikslumas? Gal Kristijonui Donelaičiui rūpėjo visai kiti dalykai nei tvarkingas siužeto gijų pynimas? Beje, tokių netikslumų yra daugiau – mokslinėse knygosose jie suskaičiuoti ir aptarti.

*

Kodėl Kristijonas Donelaitis plačiau nevaizduoja moterų?

*

Kodėl nėra meilės scenų?

Įmanoma padiskutavus – jeigu diskusija pavyktų – pacituoti Vytautą Kavolį: „Meuose“ nebėra nei liaudies dainų jausmo, nei seksualumo, kokį pažinojo baroko literatūra (nors kartais ir demonizuotų santykių su velniais pavidalu). Tad kas gi trau-

kie vyrus ir moteris, jei nėra nei lyrinio jausmo, nei seksualumo? Lieka įspūdis, kad gal tik būtinybė bendradarbiauti šeiminkaujant žemės ūkyje.“

*

Man regis, kai klasė stipresnė, imlesnė, verta pacituoti šį Vytauto Kavolio knygos „Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje“ fragmentą (p. 46–47):

„Vienoje vietoje vaizduoja, kaip žmona bando gydyti smarkiai sumuštą vyrą, bet tas „tepalų smarkumą suuodęs / Ir žyniavimo bobiško baisumą pajutęs, / Su sykiu nei koks perkūns iš patalo šoko / Ir, iš papykio nusitvėręs didelį strampą, / Bobas su visais bobiškais tepalėliais / Iš stubos prismirdintos tuo išmušė laukan.“ Atrodytų, žmogus turėtų tik džiaugtis, kad žmona jį gydo, bet jis išsigąsta ir griebiasi jėgos. Dėl ko jis išsigąsta? Šis epizodas – kontrastas Mažvydo burtininkei. Pas XVI a. burtininkę kaimo vyrai mielai eidavo atlikti pagoniškos apeigos. Bet burtininkė giminytės struktūromis, privalomais saitais nesusieta su kaimo žmonėmis. Ji simbolizavo, kaip mes aiškinomės, tradicijos ir laisvės jungtį. Dabar, Donelaičio tekste, moteris yra žmona, kuri susieta su savo vyru kasdieniniais tarpusavio priklausomybės ryšiais ir atstovauja tradicijai, kurios vyras nepažįsta: ji moka gydyti, turi vyrui neprieinamą paslaptį. Kaip ir mažvydiškoji burtininkė, ji irgi atstovauja tradicijai, bet šiuo atveju tradicija jungiama su priežiūra, o ne su laisve. Ir tai kaimo vyrus gąsdina <...>.“

Žinoma, mes patys turėtume paaiškinti Vytauto Kavolio požiūrį, matyt, pacituoti ir Mažvydą. Bet ką žinai: gal ir tokiu būdu užauginsime filologą.

*

„Metuose“ yra šeši ar septyni epizodai, kuriuose aprašoma nenaudėlių būrų nedori poelgiai. Bet kai skaitome visą poemą, jaučiame, kad tokių scenų lyg ir daug daugiau... Kodėl taip mums gali pasirodyti?

*

Linksmybės, darbai, gėrybės, rūpesčiai – ar pasiteisina šie poemos dalių pavadinimų daiktavardžiai? (Kodėl būtent šie daiktavardžiai?) Ar kas nors pasikeistų, jei šiuos žodžius priskirtume kitoms dalims, pavyzdžiui: „Pavasario rūpesčiai“, „Vasaros linksmybės“?..

*

Kodėl poemos dalis „Vasaros darbai“ nepradedama gamtovaizdžiu?

*

Daug kur pažymima, kad pokalbiai užima du trečdalius viso teksto, kad daugiau sia kalba Pričkus – jo žodžiai sudaro penktadalį poemos.

Kodėl taip yra?

*

Kodėl taip plačiai rašoma apie vestuves?

*

Kodėl būrai taip dažnai vis ko nors išsigąsta?

*

Koks paskutinis „Metų“ žodis? Kodėl būtent šis?

*

Vienokiu ar kitokiu būdu supažindiname mokinius su dviem **Marcelijaus Martinaičio** eilėraščiais.

Motina žemė

Guli žemėj Donelaitis
tarp senų kardu ir būrų,
po šaknim ir po ganyklom,
po lėktuvų gaudimu...

Dar ne vienas grįš iš kelio
ir ieškos patamsy durų,
dar ne vienas šitoj žemėj
namuose ieškos namų...

O į rytus ir į vakarus
čia medžius ir žmones vežė,
čia ant ilgo balto koto
vėliava beržų žalia.

Čia, kur trobos ir paminklai,
supa amžiai žolę vešlią, –
Donelaitis būro saujoj
laiko žemę po žeme...

Tą augimą, tą žydėjimą,
tuos tiesius kelius ir uosius
jau dabar nesutalpinsi
nei į širdį, nei į delną...

---O ir mes čia paklajosim,
paklajoję vėl sugrįšim,
susirinksime ant kalno.

O nuo kalno pažiūrėsime,
kaip toli jau mes nuėjome,
kur javai žali jūruoja,
kur sodybos žemės mūsų.

Būsiu elgeta ar kalvis,
ar žalių miškų sėjėjas –
teisingumo nieks kaip arklo
man iš rankų neišmuš.

Dirbk, kaip dirbo Donelaitis,
kaip tie būrai žemę arė,
kol druska išeis iš kūno,
kojos šaltį kol pajus...

*Tai išeisim vienmarškiniai,
išvargsim ilgą barą,
po lėktuvais ir raketom
išgalėsime dalgius.*

Dėkojimas už Donelaičio „Metus“

*Ant –
iš numirusių
verkdama,
keldama, –
saulelė.*

*Per žmonių
svietą
atkopdama,
dejuodama, –
ant saulelė.*

*Per baudžiavos
dangų
atkopdama,
pargriaudama, –
saulelė pilnoji.*

Kodėl pirmame eilėraštyje tiek daug nutylėjimų?
Kodėl antras eilėraštis prasideda žodžiu „ant“?
Sugalvokite apie šiuos du eilėraščius po du tris klausimus, prasidedančius žodžiu „kodėl“.

O dabar be „kodėl“: kuris eilėraštis, jūsų nuomone, daugiau pasako apie Kristijono Donelaičio reikšmę?

*

„Laikas matuojamas šventėmis ir darbo procesais“ (Tomas Venclova). Kodėl taip?

*

„Neigiamuoju horizontalės ašigaliu galima laikyti Karaliaučių“, – teigia Tomas Venclova. Kodėl neigiamuoju?

*

Pavartykime „Pavasario linksmybes“, pasidomėkime, kaip veikėjai pradeda kalbėti: „Ak! – tarė Luras“, „Rods, – tarė Pričkus“, „Rods, – tarė Slunkius“, „Eik, – tarė“, „Rods, – tarė Blėkus“, „Tič! – tarė Pričkus“. Kodėl vis „tarė“, „tarė“? Gal mes, mokytojai, jeigu tai būtų jūsų tekstas, iškart žymėtume stiliaus klaidą... Dėl ko taip vienodai?

O gal taip tik „Pavasario linksmybėse“? Vartome toliau: „Rods, – tarė Luras“, „Ak! – tarė Selmas“, „Štai, – tarė jis“, „Stui, – tarė Pričkus“, „Ak! – tarė Krizas“, „Ak, – tarė Paikžentis“, „Ak! – tarė Selmas“, „Stui, – tarė“.

Ar dabar lengviau mąstyti šia tema?

*

Poemos dalių paskutinės eilutės.

„Pavasario linksmybių“:

*Taip besipurtindamos linksmi pavasarį baikit,
Ik jau prie kitų darbų jums vasara šūkters.*

„Vasaros darbų“:

*Jaugi gana šiamsyk, jau mielą vasarą baikim
Ir prieš rudenį, kas mums reiks, nugamint n'užsimirškim.*

„Rudenio gėrybių“:

*Nugi dabar jau skirkimės ir vapėti paliaukim!
O dieve duok mums, kad, šventes visas nulydėję
Irgi sulaukę Naujmetį bei šventai pasidžiaugę,
Vėl susikviestumbim kaimyniškai pasisveikint.*

„Žiemos rūpesčių“:

*Taigi, tėtuti, toliaus už kožną reikalą mūsų
Rūpink tėviškai, kad vėl jau vasara rasis
Ir mes vėlei ant laukų trūsinėdami vargsim.*

Gera įsiskaitykite. Ką supratote?

*

Kai mąstome apie kūrinį, mąstome apie labai daug dalykų. Tarkim, ir apie tai, kaip veikėjai kalba: klausdami ar šaukdami. Juk daugiau mažiau suprantame, koks yra skirtumas: ramiai paklausti, atsidusti ar kažkam piktai šaukti. Kita vertus, žinome ir tai, kad gali būti retorinių sušukimų, retorinių klausimų. Esame dėmesingi nutylėjimams (žymimi daugtaškiais) – jie slepia nepasakytą mintį arba minties niuansą.

Gali būti, kad šie skyrybos ženklai suskaičiuoti, moksliškai apibendrinta jų vartoseną, bet pamėginau pats pasidomėti, kiek šauktukų ir klaustukų yra „Rudenio gėrybėse“ ir „Žiemos rūpesčiuose“.

„Rudenio gėrybės“: klaustukų 21, šauktukų 18.

„Žiemos rūpesčiai“: klaustukų 30, šauktukų 24.

Ieškojau daugtaškių, bet radau tik vieną – „Vasaros darbuose“.

*

Kokie yra svarbiausi įvykiai?

Pavasaris: reikia dirbti – apie tai ir kalbamasi. Arba pagrindiniai įvykiai vyksta gamtoje, o žmonės juos stebi ir patys kreipiami taip gyventi.

Vasara: mėslavežis, šienapjūtė.

Ruduo: vestuvės.

Žiema: Dočio teismas, Pričkaus mirtis.

O kodėl atrodo, kad poemoje labai daug įvykių, kur kas daugiau nei išvardyti?

*

Pričkus gyvena garbingai, bet su juo pasielgiama labai nedorai. Kodėl taip apskritai būna? Ar tai tik grožinės literatūros prasimanymas, ar tikrovėje irgi taip gali atsitikti ir atsitinka?

*

Ilgai buvo neaišku, kaip atrodė Kristijonas Donelaitis. Dailininkai piešė poetą labai įvairiai. Kodėl?

*

Žmonėms (daliai? daugumai?) patinka apie save galvoti geriau nei apie kitus. Arba galėtume ir taip pasakyti: save girti, o kitą peikti. Kodėl taip yra, galbūt niekas ir nežino. Ar „Metuose“ elgiamasi panašiai, ar kitaip?

*

Mes kalbame apie filantropus (besirūpinančius kitais), apie mizantropus (kurie nekenčia žmonių). Ar tokiu aspektu (filantropai ir mizantropai) galėtume ir apie „Metų“ veikėjus kalbėti?

*

Kristijono Donelaičio užsiėmimų sritys labai įvairios. Kodėl turėtume teigti, kad pagrindinis darbas – „Metų“ sukūrimas?

*

Kristijonas Donelaitis unikalus. Galbūt kaip Džonatanas Livingstonas Žuvėdra? („– Aš tik tiek galiu pasakyti, Džonatanai, kad tokių paukščių, kaip tu, pasitaiko vienas iš milijono.“)

*

Dėl ko Kristijonas Donelaitis poemoje kartais labai hiperbolizuoja? Tarkim:

*Taip besipasakojant, štai vakmistras pasirodė
Ir besispardydams taip baisiai keikti pagavo,
Kad sviets visas su visais daiktais padrebėjo.*

Gal tokių atvejų daugiau prisimenate? Pamėginkite pacituoti.

Taigi: kodėl Kristijonas Donelaitis taip daro?

*

Skaitydami kūrinį suvokiame, kaip vaizduojama gamta, kas ji yra žmogui: paguodos teikėja, dramatiškų būsenų sukėlėja, patarianti, kaip gyventi, o gal tik fonas (žmogus sau, gamta sau). O kaip yra „Metuose“?

Jei apie tai kalbėti mokiniams dar sunku, pacituoju „Pavasario linksmybes“, 240–248 eilutes:

*Ale pėlėdpalaikė, dėl to smertnai nusiminus,
Vėl atpenč tuojaus į namą savo sugrįžo
Ir naujienas tas bei tokį dyviną trūsą,
Kad orai pikti, kasnakts dar praneša svietui
Ir dėl to žmogaus tamsoj dūšaudama verkia.
„Ak! – tarė Lauras, rymodams ant stripinio savo, –
Vis niekai, kad tūls žioplys su Bleberiu vapa,
Būk pilionys vis linksmai kasdien prisivalgą <...>.*

Ar dabar aišku, koks „Pavasario linksmybėse“ yra perėjimas nuo gamtos aptarimo į žmogaus gyvenimą? Pamėginkite pasakyti savo požiūrį. Tiesą pasakius, labai norėtųsi, kad nepraleistumėte pro akis gražaus pasakymo: „žmogaus tamsoj dūšaudama verkia“. Kaip tai supratote?

Žinoma, derėtų pažiūrėti, kaip elgiamasi „Rudenio gėrybėse“ ir „Žiemos rūpesčiuose“: gamta tik fonas ar susijusi su žmogaus išgyvenimais. Va tada jau šiek tiek paaiškės.

Bet derėtų atkreipti dėmesį į tai, ar poemoje yra tik trys gamtos vaizdai (dalių pradžiose), ar gamta prisimenama ir aptariant veikėjų poelgius.

*

Labai įdomu, kaip siejami veikėjų žodžiai (ar yra ryšys, ar kiekvienas kalba negirdėdamas kito).

Patyrinėkime „Žiemos rūpesčių“ fragmentą.

Pričkus pasakoja baudžiauninkams, kokius juos mato dirbančius (nuo 117 eilutės). Jį sustabdo Enskys („tu per daug jau mūs išniekini būdą“). Selmas girdi kalbančius ir reaguoja į jų žodžius. Pričkus paskui net šaukti pradeda. Taigi veiksmas vyksta kaip spektaklyje: yra intriga, keli veikėjai į ją nevienodai reaguoja.

Įdomu, ar skaitydami poemą ar poemos ištrauką pastebėjote kitokių variantų, kai kiekvienas vaidina savo vaidmenį ir jokio ryšio tarp jų nėra?

*

Esame įpratę manyti, kad „Metuose“ daug kas peikiama, net įsidėmėjome, kokiais žodžiais. O kaip žmonės giriami?

Pažiūrėkime, kaip „Rudenio gėrybėse“ vaizduojamos vestuvės.

Kvieslys gražiai kviečia svečius, visi kaimynai puošiasi, giriamas, kad moterys lietuviškai išsirėdė, jaunikis su marčia pasveikinami dailiai, krikščioniškai pas stalą susėdama... Būtų įdomu patyrinėti, ko vestuvių aprašyme yra daugiau: pagyrimų ar papeikimų. Tada galėtume objektyviau pakalbėti apie Donelaičio stilių. Gal ir ne apie stilių, o apskritai apie tai, koks Donelaičio meninis sumanymas.

*

Mes jums sakome, kad rašiniuose nevalia vartoti šių žodžių: „visi“, „niekas“, įrodinėjam, jog juos vartodami parodote, kad nemokate samprotauti, kad jūsų požiūriui paprasčiausiai trūksta logikos.

O kodėl šie žodžiai „Metuose“ neretai vartojami?

*

„Žinot juk visi, koks blogas buvo zopostas“, „Juk žinai, kaip daug pliuškėt gal moterų būdas“, „Žinom juk visi, kaip mes nuoginteli gemam“, „Žinot juk visi, kaip kožnas Lietuvą giria“, „Žinom juk visi, kas pernai mums pasidarė“, „Žinom juk visi, kaip mums biedniems pasidarė“ – vis randam tokių sakinių: žinom, žinot, žinai... Kaip tai komentuosumėte būdami literatūros mokslininkai?

alimų diskusijų link

Sunkoka patikėti, kad dešimtokai ar vienuoliktokai imtų energingai diskutuoti remdamiesi „Metais“ ar apie „Metus“. Kūrinys gerokai nutolęs nuo jų patirties, jų gyvenimo rūpesčių. Nutolęs dėl vaizduojamo veiksmo, dėl hegzametro, dėl pernelyg statiško personažų. O mes, lituanistai, norime, kad Donelaitis ir penkiolikmečiams septyniolikmečiams ką nors svarbaus pasakytų. Jei pamąstytų apie šį kūrinį ne vien egzaminui, jau gerai. Jei šiek tiek pagalvotų, tai gal po dešimties metų iš naujo rimtai perskaitytų.

Ar įmanoma išprovokuoti diskusiją?

Matyt, padėtų konkrečios temos...

*

– Ar „Metai“ ką nors svarbaus pasako septyniolikmečiams?

*

– Jūs – mokytojai. Norite, kad septyniolikmečiai diskutuotų apie „Metus“. Ką darytumėte?

*

– Kas nesuvokiama „Metuose“?

*

– Ar „Metai“ – kūrinys apie menkus baudžiauninkų rūpesčius?

*

– O gal „Metai“ giriami visai be reikalo, iš inercijos?

*

– Kurios poemos eilutės padėtų suprasti šį kūrinį?

*

– Lentoje išrašytos kelios citatos. Apie ką, jomis remdamiesi, galėtumėte diskutuoti?

1

*Žinot juk visi, kaip kožnas Lietuvą giria
Ir kaip daug svetimų žmonių, kad mus pamatytų,
Iš visų kampų šio svieta jau susibėgo.*

*Kožnas viens žmogus, taip pons, kaip burs, prasidėdams
 Ir vargingai užgimdams tikt pumpurą rodo,
 Ik po tam tikrai, kaip dūšiai reik, prisižindęs
 Auga be rūpesčių, kasdien iš pumpuro kopdams.
 Ale su viena diena žiedelis dar nesirodo,
 Bet reik daug dienų, ik pumpurs jo prasilukština
 Ir savo paslėptą grožybę visą parodo.*

– Ar mums labai svarbu, kas ištaria šiuos žodžius? Noriu pasufleruoti, kad šie žodžiai yra Selmo.

*

– Ar gali būti taip: žinote, kad kūrinys geras, bet jis jums nieko nesako? Ką daryti tokiu atveju?

gimnazijos trečiokai gegužę

Gegužę dar primenu Donelaitį savo trečiokams: primenu esminius dalykus, kalbu apie tai, ar derėtų jį dėstyti mokiniams, apie „Metų“ sudėtingumus. Likus dešimčiai minučių iki pamokos pabaigos išdaliu mažus lapelius ir paprašau anonimiškai parašyti, ką dabar norėtų pasakyti apie mūsų grožinės literatūros pradininką. Suprantu: dalis kalbės taip, kaip reikia mokytojui ir apskritai kaip derėtų viešai kalbėti, tai yra gražiai meluos. Bet nešdamasis namo lapelius vis mąstau, ar bus dėmesio vertų minčių – nuoširdaus, atviresnio kalbėjimo. Lyg ir atsitiktinai pamatau teiginį: „Šis kūrinys verčia susimąstyti kiekvieną“ ir nuliūstu: kiek kartų kalbėjau apie kategoriškumą, pompastikos ydą, ir vis vien. Bet perskaitau ir išsireнку šiuos.

*

Daugeliui gimnazijos trečiokų Donelaitis – nesuvokiama asmenybė, bet tai nereikia, jog neverta apie jį kalbėti. Nors daugelis teigia, kad tai pasenęs kūrinys, bet juk žmonių problemos nesikeičia.

*

Noriu pasakyti, kad šio kūrinio nesupratau. Jis man pasirodė nuobodokas ir nežinai, ar verta jį skaityti.

*

Aš šio kūrinio nesupratau, bet pabandyčiau po kelerių metų jį perskaityti.

*

Manau, svarbu „Metus“ dėstyti mokiniams, nes kaip kitaip priversi mokinius tobulėti...

*

Kai jaunesnis buvau, literatūra man neatrodė naudinga, bet su laiku atėjo vidinė „apšvieta“. „Metai“ man parodė, kad šiais laikais negalima nosisukti nuo literatūros.

*

Retas vienuoliktokas yra pajėgus suprasti šią poemą. „Metus“ privalo perskaityti kiekvienas lietuvis, tačiau norint suprasti reikia nugyventi daugiau metų, pajusti sunkaus darbo kartumą, išmokti įžvelgti grožį aplinkoje <...>.

*

Labiausiai įsiminė lakštingalos ir būro atitikimas, sutapimas. Abu neišvaizdūs, bet ypatingi.

*

Negaliu įsivaizduoti, kaip miesto vaikai skaitydami „Metus“ suvokia gamtos apibūdinimus. Esu iš kaimo ir daugelį aprašymų matau savo aplinkoje. Miesto vaikai tolsta nuo gamtos vis labiau, todėl po keliolikos metų jie skaitys šį kūrinį kaip fantastinį. Arba visai neskaitys... Gaila...

*

Poemos skaitymą apsunkina archaizmai. Iš tiesų labai nepatogu skaityti ir nuolat žvilgčioti į paaiškinimus. Iš kitos pusės žiūrint, tie archaizmai padaro kūrinį tokį unikalų.

*

Analizuoti kūrinį mėgstu tik tada, kai pati savarankiškai esu perskaičiusi. Šį kūrinį skaityti vien dėl siužeto neįmanoma. Aš pirmiausia matau daugybę palyginimų, kurie nuspalvina „Metus“ kitokiomis spalvomis. Skaitydama lėtai ir ne po daug iškart galiu pajusti „Metų“ grožį. Kitaip jis taptų buitiškas ir neįdomus.

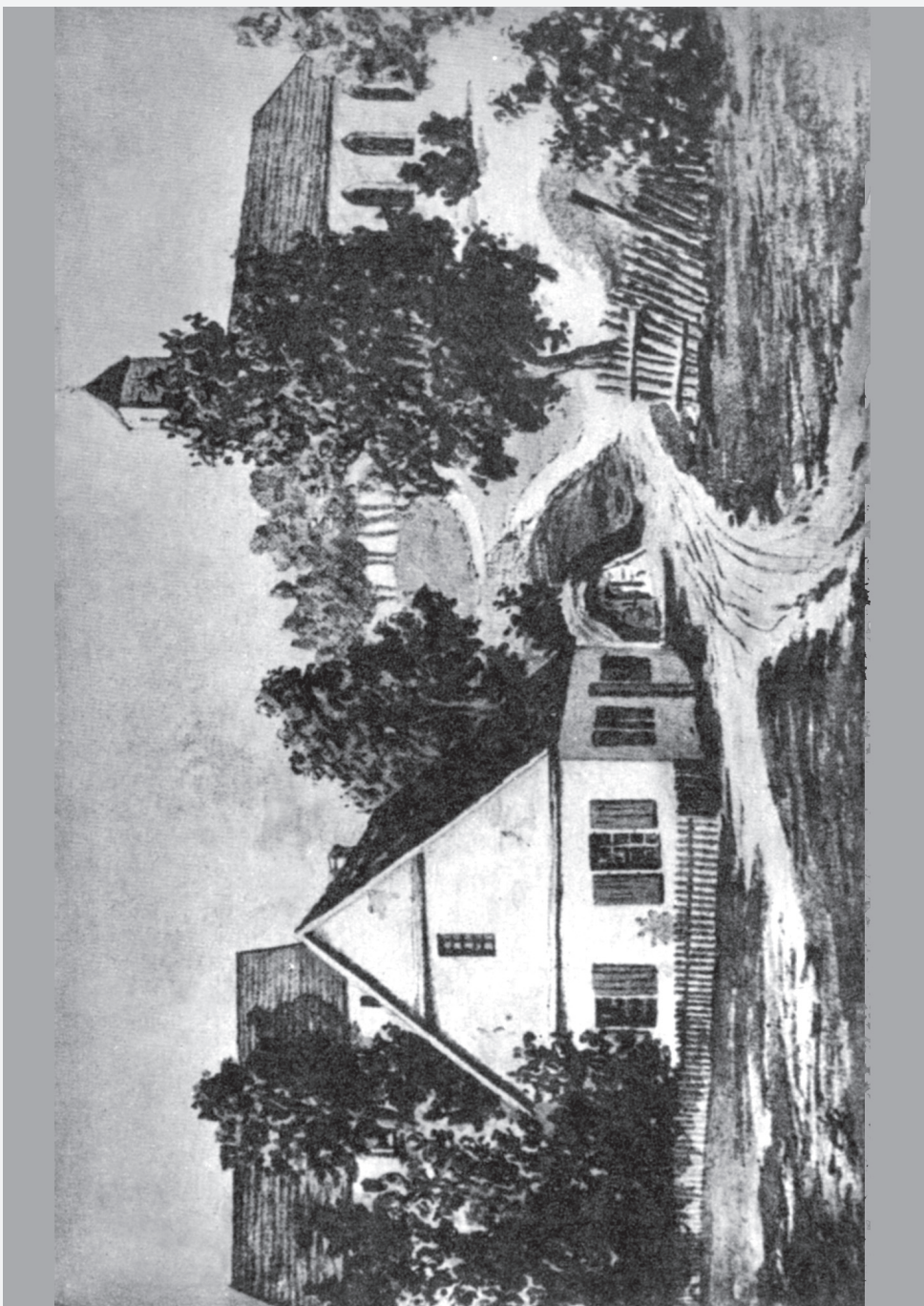
Prūsijos lietuviai. Teodoro Lepnerio knygos „Prūsų lietuvis“ (Gdanskas, 1744) iliustracija

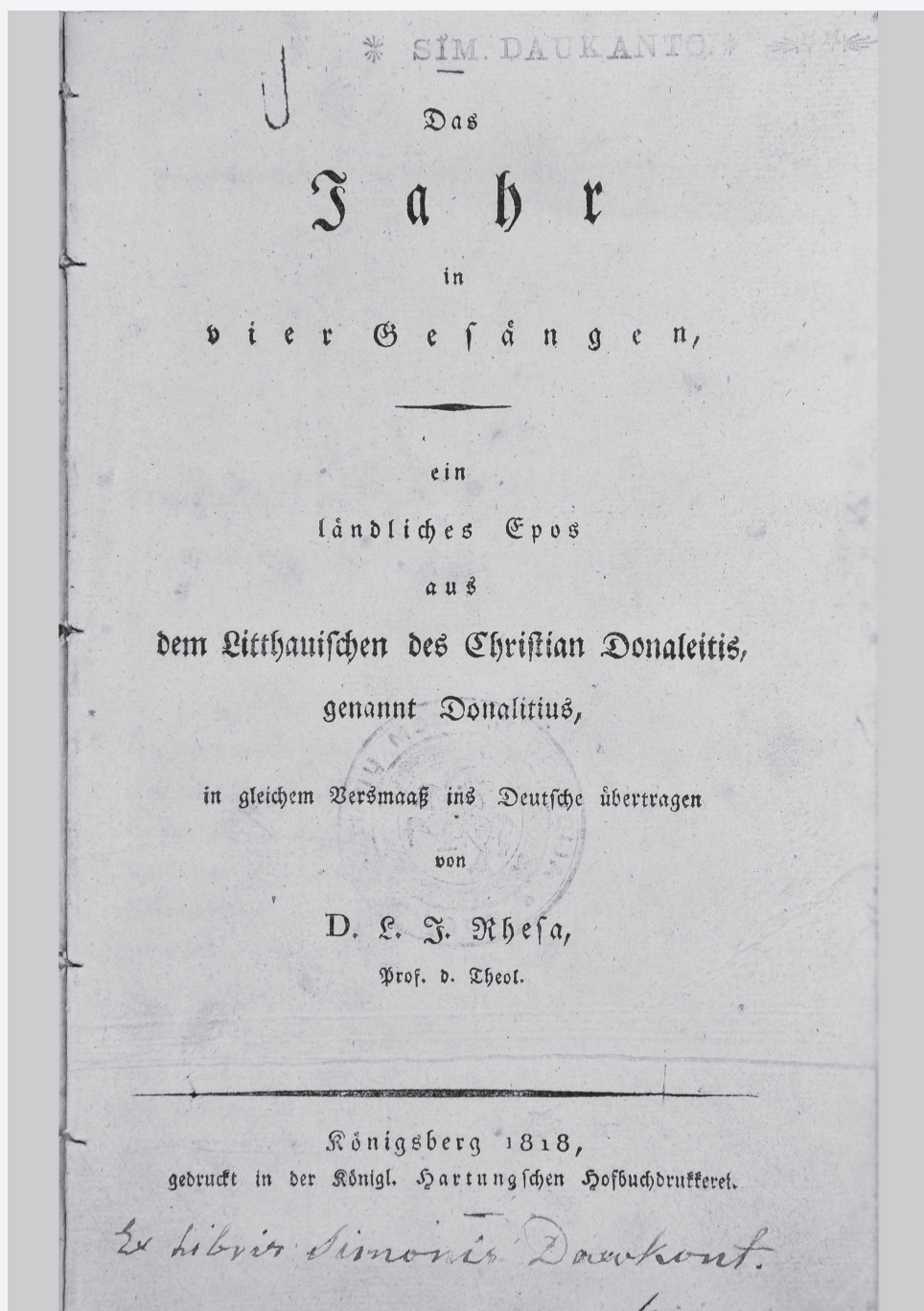
Kristijono Donelaičio portretas. Dail. Petras Kalpokas, 1931 m.

Anno M. DCCXXXV.
 per Semestre Hybernium
 Decano
 D. Joanne Glenrico Lysio.
 Albo Facultatis Theologicae inserti sunt.
 Ad: 3. Octobr.
 Wilhelm Lippick Schwentain: Bonus.
 Christian Donelaitis Gumb: Bonus.
 Daniel Friebe 4. P. 4. Octobr.: Bonus.
 Johann Wilhelm Northoff Langart. Bonus

Kristijono Donelaičio pavardė Karaliaučiaus universiteto Teologijos fakulteto 1736 m. studentų sąrašė

Tolminkiemio vaizdas. Priekyje – klebonų našlių namas, toliau – klebonija ir bažnyčia. F. O. Tecnerio piešinys, XIX a. pab.

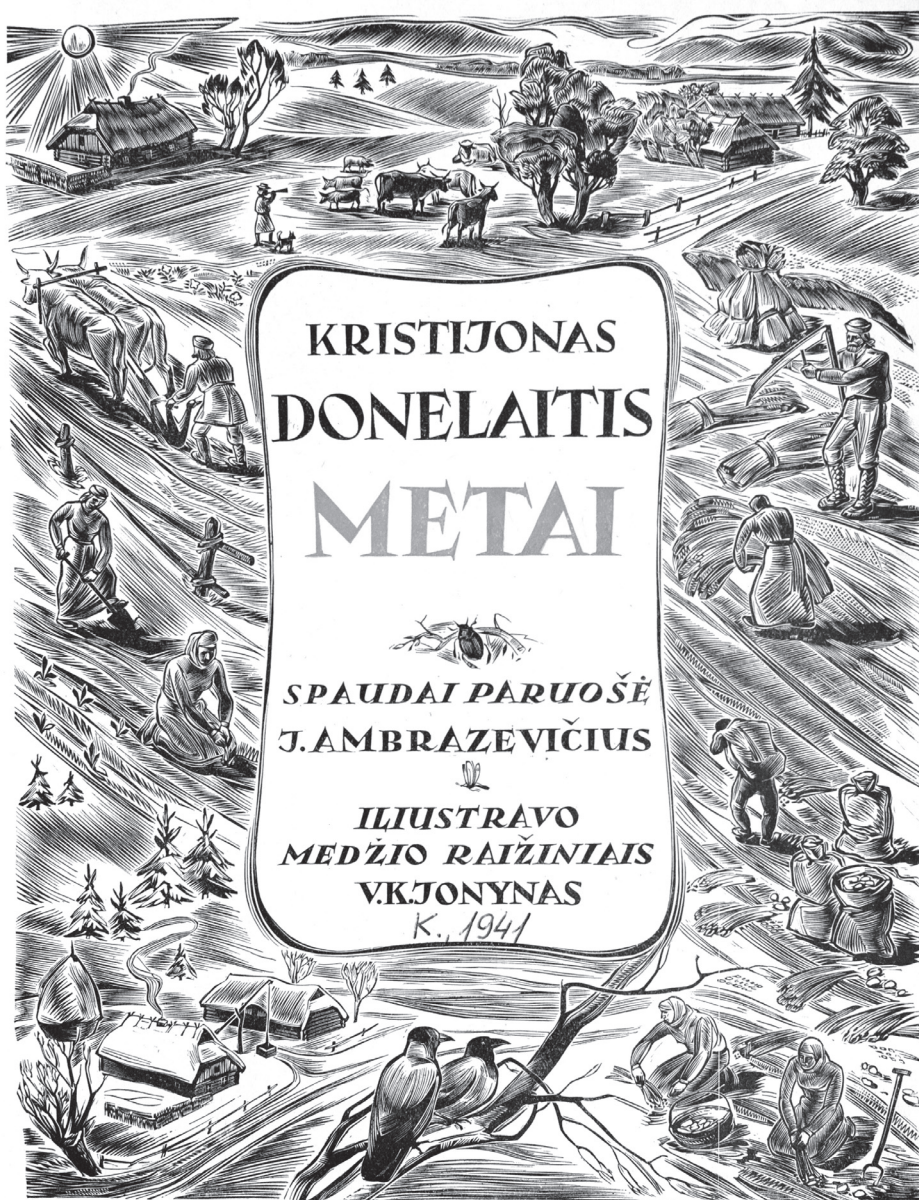
Kristijonas Donelaitis, „Metai“. Liudviko Gedimino Rėzos leidimas, Karaliaučius, 1818 m.

Mōtār jās Mānādelār! tār jūms parāpūtē.
 Nēt jās Prietelkār, jās vīstlības Gāpādianēs!
 Jās nē prievalot dēl tokū Rabbu anpīgēdēt.
 Tās rēfīgēdi tīst, kurriov tīngēt' rēfīgēdi.
 Jūms Garbē, kād Windar jūsu fūrōvē bēfīgēdamō,
 Pārulu bēg Linnā Rūdēlā nūpēpa greitay,
 Jūms Garbē, kād vīstlēos priēp Pāvāfārā trīnkā,
 Ir Lāndyālē fū vērīvā fōxīnēdamā tāngkīa,
 Jūms Garbē, kād tūdēklēkēi jūsu nuānūf,
 Tāt nergū Lānk, kāip Sniegē Pāvāfārā blīgga.

Alē nē wēgkīt dār dāngiāns, kāip reik' pāsīpūtīt'.
 Tāt Dāngū Pāpālēi Dārbēlū Lūkuris jūsu.
 Tāgē pādēkīt' jām Windēlū vīsa Klapāta,
 Ir Kaktēr, tār vėl reīnēs, ī Pāpālē kīpīt'!
 Ogi Nāgār spāčēlūv grētās bēg Lōpētār iktīt'.
 Wēj! kāip Kurmēi pēa ir tēn wārtydamē Lēnē,
 Jūs Dāngōv, jēt' ī Dāngā vīgīnā bīgī.
 Kādē Tēfē! vīfāip reik' Pīlvū Kēimālā prōvīt'.
 Jām nē gārā kād tīst īf' Wīngāns ī dābīnājām',
 Bāt īf' Wīddāns jās nōn kāndiēn pāpāfārā Līnkōm',
 Tāt jūms Pīlvāt nūgē Dīddē pāsīklōnōs,
 Kād jūsu Mūlīfka jūv vėl apdēngt' nē pātīngēt',
 Ir Tīnīgās nūjūs Būkōvās bēg Māpīfīnās andēt',
 Bēt dāngū dāngiāns jās gārbyr jūsu Mālōnē,
 Bēt jās fū nūjūs Kēdū Gēfīj' fūfīgēdē,
 Lāfīnās īr Dēfīrās fū jūsu Wīrrālā vālgys.

Nūgē Dābār, nā tīkt' imānōt' fēkītē vėlklār'.
 Vēkītē Kōpūfīr Mōrkūv fū Dīddē Lānjē,
 Kōpīn Pāfērōkū, vīklū bēgī Lēnōkū,
 Tūvīr Vālkū fū gārdjār Kārtūppēlū Wālgēis,
 Jēt' īr īvāfīt' pīdābāt' īr kīpt' nē pāmīfīgēdēt'!
 Tāip bēfīpūtīdamō Līnkōmā Pāvāfārā bēgīt',
 Ir jām prīe kītū Dārbū jūms Wāfārā fāktēr'.

Gārā.

1941 m. „Metų“ leidimas

„Metų“ iliustracija. Dail. Vytautas Kazimieras Jonynas, 1941 m.

ŽODIS IŠ TOLMINKIEMIO

Redaktorė *Mimoza Kligienė*
Dailininkė *Ilona Jarecka*
Maketuotojas *Valdas Daraškevičius*

2013-11-20. Tiražas 1 100 egz.
Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius

ISBN 978-9986-03-667-8